

OPĆINA CENTAR
SARAJEVO

LOKALNI EKOLOŠKI AKCIONI PLAN

Oktobar, 2007. godine

REGIONALNI CENTAR ZA OKOLIŠ
za Bosnu i Hercegovinu

LOKALNI EKOLOŠKI AKCIONI PLAN OPĆINE CENTAR SARAJEVO

Sarajevo, oktobar 2007. godine

UČESNICI U IZRADI LEAP-a:

Općina Centar	Dževad Bečirević, načelnik Enisa Komar, Služba za upravu za prostorno uređenje i komunalne poslove Predrag Slomović, Centar za podršku biznisa Općine Alma Sadović, pomoćnik načelnika za prostorno uređenje i komunalne poslove Željko Varunek, Sekretar općinskog organa uprave
Regionalni centar za okoliš za BiH (REC BiH)	Jasna Draganić, direktorica Andrea Bevanda-Hrvo, projekt menadžer Enisa Pulić, direktor finansija Suad Hajrić, projekt koordinator
Radna grupa	Martin Tais, stručnjak (Upravljanje kvalitetom zraka) Tarik Kupusović, stručnjak (Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima) Anđa Hadžiabdić, stručnjak (Upravljanje otpadom) Hamid Čustović, stručnjak (Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem) Faruk Mekić, stručnjak (Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema) Fikret Jakupović, stručnjak (Upravljanje prostorom) Lejla Hatibović, stručnjak (Javno zdravlje) Valida Čelić-Ćmerlić, stručnjak (Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa) Aiša Hajdar, stručnjak (Privreda i okoliš)
Savjetodavni odbor	Dženana Durmišević, Ministarstvo prostornog uređenje i zaštite okoliša Kantona Sarajevo Žaneta Tomašević, Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo Ljiljana Fuks, KJKP «Toplane» Osman Delić, KJKP «Park» Selim Babić, KJKP «Rad» Edin Čelik, KJKP «Sarajevogas» Jasminka Šimić, KJKP „Vodovod i kanalizacija“ Hazim Zečević, KJKP «Toplane» Sulejman Selimović, Privredna komora Kantona Sarajevo Ešref Čelik, Poslovni sistem dd Sarajevo Kadira Močević, JP „Elektroprivreda“ Nermin Zubčević, «Bosnalijek» Eduard Kinčić, «Bosnalijek» Abdulah Saračević, Udruženje vozača i automehaničara Nijaz Brajlović, Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona Srajevo Muhamed Hasanbegović, JU «Dom zdravlja Kantona Sarajevo» Amira Fazlagić, Komisija Općinskog vijeća Centar za mjesne zajednice i saradnju sa drugim gradovima i općinama Nedim Škrbo, Komisija Općinskog vijeća Centar za ekologiju i zaštitu kulturnog i prirodnog naslijeđa Dalibor Krasni, Komisija Općinskog vijeća Centar za pitanja mladih Fahrudin Abaz, MUP Kantona Sarajevo
Građanski odbor	Eldina Šehović, Općina Centar - Služba za upravu za prostorno uređenje i komunalne poslove Jasna Beba, Općina Centar - Služba za opću upravu i lokalnu samoupravu Alma Krzović-Subotić, Općina Centar - Služba za inspeksijske poslove

Emir Raščić, Općina Centar - Služba za civilnu zaštitu
Samir Širić, Općina Centar - Služba za informatiku i informisanje
Zakira Šero, Općina Centar - Služba za upravu za obrazovanje, kulturu i sport
Karolina Dlouhi, MZ „Soukbunar“
Himzo Oruč, MZ „Skenderija - Podtekija“
Mirko Blažević, MZ „Marijin Dvor – Crni Vrh“
Izet Krehić, MZ „Koševsko brdo“
Fatima Alijagić, MZ „Ciglane – Gorica“
Muhamed Karić, MZ „Betanija – Šip“
Muhamed Katica, MZ „Breka – Koševo II“
Galib Šabić, MZ „Hrstovi – Mrkovići“
Mirsad Pandžić, MZ „Pionirska dolina – Nahorevo“
Mara Raspudić, MZ „Trg Oslobođenja – Centar“
Jasmina Čengiđ, MZ „Džidžikovac – Koševo I“
Rusmir Avdić, MZ „Mejtaš – Bjelave“
Aida Bilibani, MZ „Bardakčije“
Lejla Hasanbegović, MZ „Donji Velešići“
Azra Škundrić, MZ „Park – Višnjik“
Rijad Tikveša, «Ekotim» Sarajevo
Igor Palandžić, Centar za okolišno održivi razvoj
Zlatko Puvačić, Udruženje ljekara epidemiologa, medicinskih ekologa

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPĆI PODACI O OPĆINI CENTAR	4
2.1. Geografski položaj	4
2.2. Karakteristike reljefa	4
2.3. Geološke i pedološke karakteristike	4
2.4. Hidrološke karakteristike	5
2.5. Klimatske karakteristike	5
2.6. Stanovništvo	6
3. PROCJENA STANJA OKOLIŠA U OPĆINI CENTAR	7
3.1. UPRAVLJANJE KVALITETOM ZRAKA	7
3.1.1. Stanje na području	7
3.1.2. Identifikacija i analiza problema	9
3.1.3. Ciljevi	9
3.2. KORIŠTENJE, ZAŠTITA I UPRAVLJANJE VODNIM RESURSIMA	10
3.2.1. Stanje na području	10
3.2.2. Identifikacija i analiza problema	13
3.2.3. Ciljevi	14
3.3. KORIŠTENJE, ZAŠTITA I UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM	14
3.3.1. Stanje na području	14
3.3.2. Identifikacija i analiza problema	19
3.3.2. Ciljevi	20
3.4. UPRAVLJANJE, ZAŠTITA I KORIŠTENJE ŠUMSKIH EKOSISTEMA	21
3.4.1. Stanje na području	21
3.4.2. Identifikacija i analiza problema	25
3.4.3. Ciljevi	25
3.5. UPRAVLJANJE OTPADOM	26
3.5.1. Stanje na području	26

3.5.2. Identifikacija i analiza problema	27
3.5.3. Ciljevi	27
3.6. UPRAVLJANJE PROSTOROM	28
3.6.1. Stanje na području	28
3.6.2. Identifikacija i analiza problema	30
3.6.3. Ciljevi	31
3.7. ZAŠTITA PRIRODNOG I KULTURNO- HISTORIJSKOG NASLIJEĐA	32
3.7.1. Stanje na području	32
3.7.2. Identifikacija i analiza problema	35
3.7.3. Ciljevi	36
3.8. PRIVREDA I OKOLIŠ	37
3.8.1. Stanje na području	37
3.8.1.1. Industrijska proizvodnja	38
3.8.1.2. Poljoprivredna proizvodnja	39
3.8.1.3. Saobraćaj i veze	40
3.8.1.4. Energetski sektor	40
3.8.1.5. Turizam i ugostiteljstvo	41
3.8.1.6. Trgovina	42
3.8.1.7. Finansijske, poslovne, tehničke i druge usluge	42
3.8.1.8. Privredni subjekti i druge institucije koji su certificirani prema međunarodnim standardima	43
3.8.2. Identifikacija i analiza problema	43
3.8.3. Ciljevi	46
3.9. JAVNO ZDRAVLJE	47
3.9.1. Stanje na području	47
3.9.2. Identifikacija i analiza problema	50
3.9.3. Ciljevi	51
4. UTVRĐIVANJE OKOLIŠNIH PRIORITETA	52

5. AKCIONI PLAN	54
6. LISTA PRIORITETNIH PROJEKATA U OBLASTI OKOLIŠA	90
7. IMPLEMENTACIJA LEAP-a	101

SPISAK TABELA

Tabela 1. Kategorije poljoprivrednog zemljišta	15
Tabela 2. Kategorije šumskih zemljišta	15
Tabela 3. Površine neplodnog i izgrađenog zemljišta	15
Tabela 4. Zone korištenja zemljišta	15
Tabela 5. Način korištenja zemljišta u Općini Centar i Kantonu Sarajevo po stanovniku	15
Tabela 6. Stanje šuma i šumskih zemljišta u Općini Centar	21
Tabela 7. Površine šuma po kategorijama šuma i gazdinskim klasama za Općinu Centar	22
Tabela 8. Evidentirani, prethodno zaštićeni i zaštićeni nepokretni spomenici kulturne i prirodne baštine na području Općine Centar Sarajevo	32
Tabela 9. Rezultati analiza pojedinih namirnica (2006.)	49
Tabela 10. Lista okolišnih prioriteta u Općini Centar	52

SPISAK SLIKA

Slika 1. Grafički prikaz rezultata mjerenja na stanici Bjelave	7
--	---

1. UVOD

Općina Centar je gusto naseljeno područje koje zauzima centralni položaj u Gradu i Kantonu Sarajevo. Kao administrativni, trgovinski, zdravstveni, obrazovni i kulturni centar smatra se se ekonomski najprivlačnijim područjem u Kantonu Sarajevo, pa veliki broj stanovnika živi na relativno malom području. U posljednje vrijeme Općina Centar se suočava sa problemom ubrzane gradnje koja ostavlja posljedice na okoliš i zdravlje ljudi. Imajući u vidu da je takvo stanje dugoročno gledano neodrživo, ukazala se potreba za pažljivijim planiranjem i iznalaženjem načina za postizanje ekonomskog razvoja uz maksimalno očuvanje prirodnih resursa.

Okolišno održivi ekonomski razvoj se može postići samo planskim pristupom rješavanju problema, te postavljanjem ciljeva koji neće dozvoliti dalje narušavanje kvaliteta okoliša. U skladu s tim, razvijena je i metodologija izrade lokalnih ekoloških akcionih planova koja nudi novi pristup u planiranju i provođenju zaštite okoliša. Lokalni ekološki akcioni plan predstavlja razvojno-planski dokument koji na osnovu procjene stanja okoliša, utvrđenih okolišnih problema i prioriteta, te definiranih akcija doprinosi unapređenju stanja okoliša područja za koji se on izrađuje.

Sukladno navedenom, Općina Centar je 2005. godine pokrenula inicijativu za izradu Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP-a). Izrada LEAP-a je bazirana na međunarodnim i domaćim iskustvima, te metodologiji za izradu Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP).

Razlozi zbog kojih je Općina Centar pristupila izradi LEAP-a su slijedeći:

- § LEAP će pomoći donosiocima odluka na lokalnom nivou u usmjeravanju aktivnosti i napora koje vode ka unapređenju sadašnjeg stanja u oblasti okoliša;
- § LEAP-om će se sagledati cjelokupna situaciju u oblasti okoliša na području Općine Centar;
- § LEAP će pomoći općinskim organima vlasti da prepoznaju potrebe Općine Centar i otvorit će mogućnost regionalnog povezivanja sa ciljem rješavanja zajedničkih okolišnih problema;
- § LEAP podstiče učešće javnosti u razmatranju najznačajnijih okolišnih problema i utvrđivanju prioriteta;
- § LEAP daje mogućnost za racionalnije korištenje finansijskih i ljudskih resursa, posebno iz oblasti okoliša, koji su često ograničeni;
- § Jasno definirana strategija zaštite okoliša u LEAP-u stvara osnovu za privlačenje finansijskih sredstava (povoljne kreditne linije, ulaganja, donacije itd.) za buduće rješavanje konkretnih okolišnih problema;
- § Proces izrade i provođenja LEAP-a je izvanredna prilika za povećanje javne svijesti i školovanje vlastitih kadrova iz oblasti okoliša.

Izradu LEAP-a treba iskoristiti kao mogućnost da se na lokalnom nivou promovira i predloži uspostava takvih organizacionih i ekonomskih temelja, koji bi omogućili provedbu načela održivog razvoja.

Ciljevi izrade LEAP-a su:

- § Identificirati najvažnije prirodne resurse u smislu dugoročnog ekonomskog razvoja Općine Centar;
- § Ojačati kapacitete općinskih organa vlasti u upravljanju okolišnim problemima;
- § Integrirati politiku zaštite okoliša u sve sektorske politike;
- § Podići nivo svijesti i odgovornosti javnosti o zaštiti okoliša;
- § Pojačati učešće javnosti u rješavanju okolišnih problema;
- § Razviti javnu svijest o vrijednosti okoliša i prirodnih resursa;

- § Uspostaviti osnovu za povezivanje sa sličnim programima većih ili manjih administrativno političkih zajednica, naročito sa Kantonalnim planom zaštite okoliša (KEAP-om) i Nacionalnim akcionim planom zaštite okoliša (NEAP-om);
- § Stvoriti organizacijski preduvjet za aktivno djelovanje na unapređenju i očuvanju okoliša kao bitnom segmentu održivog razvoja date sredine;
- § Poboljšati informiranje javnosti i pristup informacijama o okolišu;
- § Poboljšati transparentnost i kvalitet procesa donošenja odluka o okolišu.

U skladu sa metodologijom izrade lokalnih ekoloških akcionih planova, Općinsko vijeće Općine Centar je 31. oktobra 2005. godine donijelo Odluku o pristupu izradi Lokalnog ekološkog akcionog plana.

Nakon objavljivanja oglasa o javnom nadmetanju za izbor najpovoljnijeg ponuđača za izradu LEAP-a, Općina Centar je odabrala Regionalni centar za okoliš za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH) za realizaciju projekta izrade LEAP-a.

Kompletan proces izrade LEAP-a je trajao 16 mjeseci (januar 2006. – juni 2007. godine) i organiziran je na demokratskim principima uz potpunu transparentnost, pristup svim informacijama, te uz uključivanje svih relevantnih sudionika sa područja Općine (predstavnik općinskih organa vlasti, zdravstvenog, obrazovnog, poslovnog i nevladinog sektora, te medija). Formirana su slijedeća radna tijela:

- § Radna grupa, sastavljena od stručnjaka za pojedine tematskih oblasti i to: 1) Upravljanje kvalitetom zraka, 2) Integralno upravljanje vodnim resursima, 3) Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem, 4) Korištenje, zaštita i upravljanje šumskim ekosistemima, 5) Upravljanje otpadom, 6) Upravljanje prostorom, 7) Privreda i okoliš, 8) Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa i 9) Javno zdravlje.
- § Savjetodavni odbor sastavljen od 21 člana, predstavnika, upravnih i javnih ustanova, privrednog sektora, javnih komunalnih preduzeća i predstavnika komisija Općinskog vijeća Općine;
- § Građanski odbor sastavljen od 25 članova, predstavnika svih službi Općine Centar, mjesnih zajednica i nevladinih organizacija.

Na prvoj radionici, održanoj 6. jula 2006. godine, usvojena je metodologija, te dinamički i organizacioni plan izrade LEAP-a. Nakon prve radionice pristupilo se utvrđivanju trenutnog stanja okoliša na području Općine Centar. Na osnovu postojećih studija, informacija, podataka i iskustava, članovi radne grupe su izvršili analizu trenutnog stanja okoliša po tematskim oblastima.

U svrhu prikupljanja informacija o mišljenju javnosti o okolišnim problemima na području Općine, izvršeno je anketiranje građana sa područja Općine.

Na osnovu procjene trenutnog stanja okoliša, te rezultata provedene ankete, članovi radne grupe su identificirali probleme, uzroke i posljedice problema. S ciljem razmatranja i usaglašavanja liste problema od strane ostalih radnih tijela organizirana je 2. radionica (18. decembar 2006. godine).

U svrhu odabira prioriteta u oblasti okoliša od strane šire javnosti, organizirana je 3. radionica (5. februar 2007. godine) na kojoj su prioriteti odabrani sistemom glasanja. Radionici su prisustvovali predstavnici Općine, mjesnih zajednica, privrednih subjekata, zdravstvenih i obrazovnih institucija, te nevladinih organizacija/udruženja građana.

Za svaki od utvrđenih prioriteta, članovi radne grupe su dali prijedlog aktivnosti i mjera koje je potrebno poduzeti u svrhu njihovog rješavanja. S ciljem razmatranja i usaglašavanja akcionog plana od strane ostalih radnih tijela, 14. maja

2007. godine, održana je posljednja, 4. radionica.

Uključivanjem svih zainteresiranih strana u proces izrade LEAP-a, potvrđen je stav da rješavanje okolišnih problema zahtijeva sistematičan pristup i intenzivnu saradnju i razmjenu informacija između različitih interesnih grupa.

2. OPĆI PODACI O OPĆINI CENTAR

2.1. Geografski položaj

Općina Centar je jedna od devet općina Kantona Sarajevo sa površinom od 33 km² i ukupnom dužinom granice od 43,3 km.

U Kantonu Sarajevo graniči na istoku sa općinom Stari grad, na zapadu sa općinama Novo Sarajevo i Vogošćom, a na sjeveru jednim manjim dijelom sa općinom Ilijaš. Na jugu graniči sa Republikom Srpskom.

Općina Centar je smještena između 43°50'39,5" i 43°57'14,5" sjeverne geografske širine, te između 14°23'18,8" i 18°27'23,8" istočne geografske dužine sa geografskim centrom u blizini Uroševog vrela.

Rastojanje između najsjevernije tačke općine i najjužnije iznosi 12,2 km, a između zapadne i istočne tačke dužina je 5,5 km.

2.2. Karakteristike reljefa

Općina Centar predstavlja izrazitu planinsku oblast sa 64,6% prostora koji se nalazi na iznad 700 m.n.v., 30,5% prostora pripada brdskom rejonu od 550 do 700 m.n.v, dok nizijском rejonu pripada svega 4,9% teritorije.

Planinski rejon se prostire na sjevernom dijelu Općine gdje se nalazi niz uzvišenja preko 1.000 m između kojih su usječena korita Peračkog potoka, Koševskog potoka i Skakavca. Planinski rejon se postepeno spušta prema dolini Miljacke preko brdskog i padinskog dijela Općine.

Nizijski dio Općine smješten je na aluvijalnim naslagama rijeke Miljacke i potoka Sušice. To je centralni dio Općine i grada Sarajeva sa prosječnom nadmorskom visinom od 538 m.n.v gdje su smještena naselja Skenderija, Marijin Dvor i Koševo.

Prostor Općine se odlikuje vertikalnim profilom, čije se visinske kote kreću od 531,03 do 1386,9 m.n.v.

30,5% prostora ima nagib terena preko 45%, te je općina Centar, sa općinama Vogošća i Trnovo, jedna od općina sa najviše zastupljenim ovim nagibom u Gradu i Kantonu Sarajevo.

Na ravne dijelove Općine otpada 6,8% terena, (što je 2,24 km²) na istočne ekspozicije otpada 6,6%, južne 41,7%, zapadne 17,2% i sjeverne otpada 27,7% teritorija Općine.

2.3. Geološke i pedološke karakteristike

Na području Općine utvrđeno je prisustvo raznovrsnih tvorevina mezozoika i kenozoika. Tvorevine mezozoika grade trijasko i jursko-kredne naslage.

Trijasko naslage izgrađene su od krečnjaka, pješčara i dolomita. Grade stabilne terene i to su vodopropusne stijene postojanih fizičko-mehaničkih svostava. Prostiru se uglavnom u istočnom dijelu Općine.

Jursko-kredne naslage su izgrađene od naslaga fliša, lapora, pješčara i glinaca. To su stijene promjenjivih fizičko-mehaničkih svojstava gdje je izraženo površinsko raspadanje. Grade stabilne do uslovno stabilne terene. Zauzimaju uglavnom sjeverne dijelove Općine.

Kenozojske tvorevine grade miocenske i kvartarne naslage sarajevske depresije uz riječne tokove.

Miocenske naslage su predstavljene neogenim sedimentima glina, lapora i pijeskova. Ovi tereni uglavnom grade stabilne i nestabilne terene gdje su izražena klizišta. Na prostoru Općine ima više od 100 klizišta formiranih u eluvijalno-deluvijalnom pokrivaču na padinskim dijelovima Općine.

Kvartarne naslage se prostiru kao aluvijalni nanosi u dolinama rijeke Miljacke, Koševskog potoka i Sušice. Izgrađene su od šljunka, pijeska i glina, te grade stabilne terene.

2.4. Hidrološke karakteristike

Vodne resurse Općine Centar čini više površinskih vodotoka, od kojih su neki stalni, a neki povremeni. Centralnim dijelom Općine protiče rijeka Miljacka, koja je pritoka rijeke Bosne i najvećim dijelom predstavlja recipijent za sve vode sa prostora Općine. Ova rijeka, kao najveća vodna pojava na teritoriji Općine ima površinu sliva od 340 km² do profila vodomjerne stanice Sarajevo (most Ćumurija). U rijeku Miljacku, na području Općine, ulijevaju se Koševski potok i potok Sušica.

Iznad sela Nahoreva nalazi se vodopad Skakavac koji predstavlja jedan od najvećih i najljepših vodopada u BiH. Čija visina iznosi 98 m.

Izvorišta vode za piće na teritoriji Općine, su uglavnom vezana za prostore van urbane zone i na šire područje Nahoreva. Na ovim prostorima egzistira veći broj izvora dosta skromne pojedinačne izdašnosti. Neka od njih su zahvaćena za vodosnabdijevanje lokalnog stanovništva, kao što su Uroševo vrelo, vrelo Vode i vrelo Bijela stijena, te niz manjih vrela sa kojih se snabdijeva manji broj domaćinstva locirani na nadmorskoj visini većoj od 850 m.n.m.

2.5. Klimatske karakteristike

Prostor Općine Centar karakteriziraju dva klimatska tipa. Do 600 m nadmorske visine zastupljena je kontinentalna klima, dok se iznad te visine izdvaja kontinentalno-planinski tip klime.

Grad sarajevo je smješten u uskoj kotlini rijeke Miljacke, što mu daje posebne klimatske karakteristike, koje se često značajno razlikuju od klime šireg prostora. Zbog vertikalne razuđenosti reljefa, u Sarajevu se mogu izdvojiti padinski i kotlinski dio grada što dovodi do modifikacije klime i pojave mikroklike pojedinih dijelovograda. Ovakav morfološki sklop terena uzrokuje smanjen intenzitet i učestalost vjetrova, a samim tim i na prirodnu ventilaciju, stvaranje jezera hladnog zraka, inverziju temperature, pojavu toplotnog otoka u užem dijelu grada i pojavu lokalnih vjetrova.

Srednja godišnja vrijednost temperature zraka u sarajevu iznosi 9,5 °C. Najhladniji mjesec je januar sa srednjom temperaturom od -1,4 °C, a najtopliji je juli sa srednjom temperaturom od 19,6 °C. Srednja godišnja relativna vlažnost se kreće od 72% do 74%.

Raspodjela zračnih strujanja je u velikoj mjeri uvjetovana reljefom tako da u Sarajevu preovladavaju istočni i zapadni vjetrovi.

2.6. Stanovništvo

Općina Centar, sa površinom od 33 km² je jedna od manjih općina Kantona Sarajevo. Prema popisu stanovništva iz 2005. godine, u Općini živi 70.294 stanovnika sa gustom naseljenosti preko 2.130 stan/km² što je čini jednom od gušće naseljenih općina Kantona (zajedno sa općinom Novo Sarajevo i Stari grad).

U periodu od 1996. do 2005. godine desile su se značajne promjene u demografskoj slici Općine, kako u pogledu broja stanovnika, tako i u njenoj strukturi.

Prosječna stopa rasta stanovnika u periodu od 1996. do 2005. godine bila je negativna. U starosnoj strukturi došlo je do karakterističnih promjena u pravcu smanjenja učešća mlade populacije, a do povećanja stanovnika dobi preko 65 godina. Radni kontigent stanovništva, populacija od 15 do 65 godina također se smanjila na 66,8% učešća u ukupnoj populaciji općine.

Došlo je do značajnih promjena i vitalnih karakteristika stanovništva. Natalitet je značajno opao. Mortalitet je veći za jedan promil u odnosu na 1996. godinu. Veća stopa mortaliteta rezultirala je i padom prirodnog priraštaja, kao i vitalnim indeksom ispod jedan. Ovakve stope upozoravaju na tendenciju daljeg starenja stanovništva.

3. PROCJENA STANJA OKOLIŠA U OPĆINI CENTAR

3.1. Upravljanje kvalitetom zraka

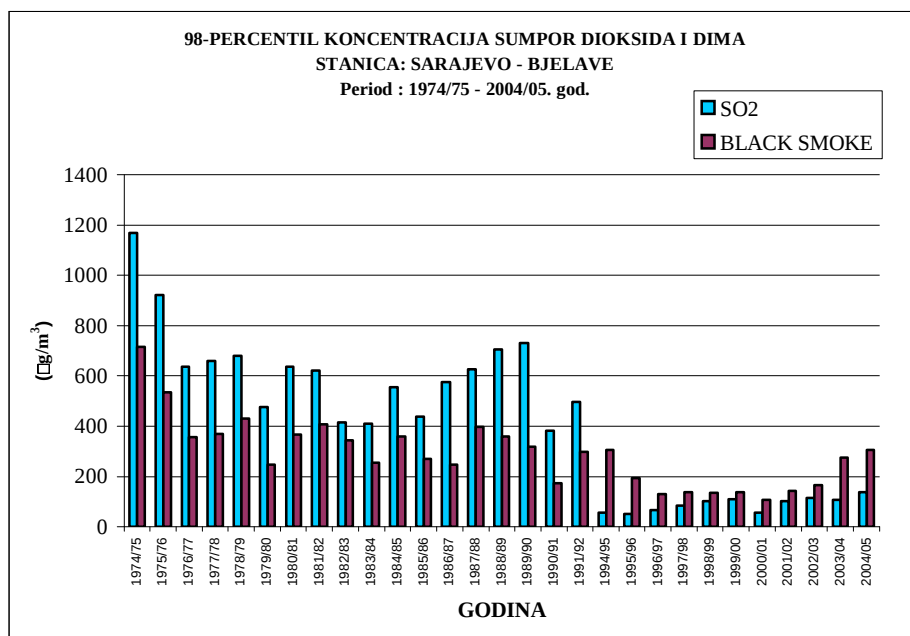
3.1.1. Stanje na području

Praćenje kvaliteta zraka u Općini Centar je počelo 1967. godine na lokacijama Katedrale, Bjelava, Vijećnice, Skenderije i Higijenskog zavoda. Mjerenja su prekinuta 1991. godine da bi se, nakon prekida od dvije godine, nastavila jedino na stanici Bjelave koja je i dan danas u funkciji i gdje mjerenja vrši Federalni meteorološki zavod. Od 2001. godine, stanica Bjelave je nabavkom sofisticirane automatske stanice proširila program mjerenja na SO_2 , NO_x , NO_2 , NO i CO . Pored toga, Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, unazad pet godina, određuje koncentracije sumpornog dioksida i čađi-crnog dima na pet mjernih mjesta. Mjerenja se vrše standardnim i referentnim metodama koje nisu automatizirane i informatički podržane. Uzorci se skupljaju 24 sata i zatim dostavljaju u laboratoriju na analizu. Rezultati nisu trenutni već su dati u vidu prosječne vrijednosti za 24 sata.

U Studiji izbora stanica za monitoring kvaliteta zraka u Kantonu, koju je finansiralo nadležno Ministarstvo Kantona Sarajevo, dati su i određeni prijedlozi lokacija automatskih stanica sa planiranim parametrima mjerenja kvaliteta zraka.

Emisije u zrak

Što se tiče kvaliteta zraka u Sarajevu, '60. i '70. godina veliki problem predstavljale su visoke koncentracije sumpordioksida (SO_2) i crnog dima (čađi). Da bi se utvrdilo pouzdano i realno stanje kvaliteta zraka, 2004. godine je provedena serija mjerenja za pojedine grupe polutanata, kao i za meteorološke parametre. Rezultati mjerenja sa reprezentativne mjerne stanice Bjelave, koja ima najduži historijski niz praćenja, pokazuju da je poslije rata došlo do pada koncentracija SO_2 dok je s druge strane uočen godišnji porast koncentracije crnog dima koji prelazi prijeratne koncentracije. U 2004. godini prosječna maksimalna koncentracija crnog dima od $749 \mu\text{g}/\text{m}^3$ izmjerena u toku 24 časa bila je četvrta po veličini u posljednjih 30 godina. Iako je najveća vrijednost ovog parametra zabilježena na stanici Bjelave, prema podacima u posljednjih pet godina, najduže epizode visokih koncentracija crnog dima bilježe se i na stanici Higijenski zavod.

Slika 1. Grafički prikaz rezultata mjerenja na stanici Bjelave

Analize pokazuju da je ovaj problem pojave visokih koncentracija crnog dima sezonski, odnosno da se visoke koncentracije bilježe u zimskim mjesecima, što je svakako posljedica specifičnih klimatskih uvjeta i geografskog položaja Sarajevske kotline u kojoj je smještena i Općina Centar.

Sumpordioksid u zraku grada, iako niži u odnosu na prijeratni period, također bilježi određeni porast posljednjih godina. To se posebno odnosi na 98-mi percentil koncentracija ovog parametra. Ako imamo u vidu da je gasifikacijom grada smanjena emisija sumpordioksida, te da su povećane vrijednosti zabilježene i u ljetnim mjesecima, nameće se zaključak da su ovakvi rezultati posljedica daljinskog transporta emisija sa udaljenih izvora, a nikako emisija iz lokalnih izvora. Analizom vremenskih karakteristika i dominirajućih pravaca vjetra, može se pretpostaviti da emisije sumpordioksida dolaze iz visokog dimnjaka Termoelektrane Kakanj-Čatići.

Prethodno navedeni rezultati i analize se ne odnose na područja koja su na nadmorskim visinama iznad 800 metara, odnosno područja koja nisu pod uticajem intenzivnih temperaturnih inverzija u sarajevskoj kotlini, iako je sigurno da i ta područja imaju svoje probleme sa kvalitetom zraka koja se, također, moraju istražiti i rješavati u narednom periodu.

O ostalim parametrima kvaliteta zraka ne postoje duži nizovi podataka, kao ni teritorijalna zastupljenost mjerenja. Jedino postoje četverogodišnja kontinuirana mjerenja azotnih oksida, azotnog dioksida, azotnog monoksida i ugljen monoksida na stanici Bjelave. Iako je to samo jedna lokacija, podaci pokazuju da postoje povećane koncentracije ovih parametara u zraku u određenim vremenskim uvjetima. Sporadična mjerenja sadržaja teških metala na saobraćajnicama grada, također, ukazuju na njihovo povećano prisustvo, posebno olova.

Ipak pretpostavlja se da za kvalitet zraka u Općini Centar najveći problem predstavljaju emisije od saobraćaja. Rezultati kontrole saobraćaja u gradu Sarajevu pokazuju da veliki broj vozila ne zadovoljava ionako zastarjele propise. Ukoliko bi se provela analiza rezultata mjerenja prema važećim evropskim pravilnicima, broj vozila koji ne bi zadovoljio standard bi bio znatno veći. Isto tako, kada bi se primijenili normativi koje proizvođači daju za svoja vozila, rezultati bi bili poražavajući. Posmatrajući ispitana vozila, kao neku vrstu uzorka i odraz stanja u saobraćaju Kantona Sarajevo, s pravom se može tvrditi da su motorna vozila glavni zagađivač, te da se u tom pravcu moraju preduzeti hitne mjere za promjenu stanja.

Katastar emisija

Prvi katastar emisije u zrak je u Sarajevu napravljen još osamdesetih godina koji, i pored svog kvaliteta, nikada nije ažuriran. Federalni Zakon o zaštiti zraka nalaže Kantonima da svake godine izrađuju inventar emisije u zrak, tako da je Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo započelo sa prikupljanjem podataka o emisijama iz postrojenja na području Kantona i formiranjem odgovarajuće elektronske baze podataka. Ti podaci će biti važan osnov za procjenu ukupnog stanja i preduzimanja mjera.

Postojeće mjere u Kantonu Sarajevo

Kanton Sarajevo je poslije rata među prvima donio Zakon o zaštiti zraka, koji je zamijenjen sa Odlukom o mjerama na očuvanju kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo. Također je usvojio i Odluku i formirao štab u slučaju pojave epizoda sa visokim koncentracijama sumpordioksida i crnog dima u atmosferi Kantona Sarajevo. Formirana je i mreža od pet stanica za praćenje koncentracija sumpordioksida i crnog dima, laboratorijskim metodama (prosjeck 24 satne vrijednosti). Vodi se katastar emisije postrojenja na osnovu rezultata mjerenja emisije postrojenja, a uvedena je i inspeksijska služba zaštite okoliša. Usvojena je i Odluka o kontroli emisija i drugim mjerama zaštite okoliša na području Kantona.

3.1.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Loš kvalitet zraka, posebno u hladnijem dijelu godine	Povećana emisija crnih dimova, čestica i ostalih produkata sagorijevanja fosilnih goriva. Stari, neispravni automobile. Povećana emisija iz pojedinih industrijskih objekata. Spaljivanje (nelegalno) otpada - plastika, guma i sl. Fosilna goriva sa povećanim sadržajem štetnih primjesa.	Uticaj zagađenog vazduha na zdravlje ljudi, posebno lebdećih čestica, crnog dima i drugih štetnih materija nastalih sagorijevanjem tečnih i čvrstih fosilnih goriva.
2.	Nedovoljno informisanje javnosti o stanju	Nedostatak provođenja zakona, kao i usaglašavanja sa EU standardima. Aarhus konvencija.	Nedovoljno uključivanje NVO i građana u donošenje vitalnih odluka vezanih za okoliš
3.	Nedostatak kvalitativne mreže monitoringa kvaliteta zraka	Nedovoljna izdvajanja iz budžeta Federacije, Kantona i Općine za rješavanje problema okoliša.	Nedovoljan broj podataka - analiza, netransparentnost i neblagovremenost informacija za donošenje odluka ili preporuka.
4.	Mala propulzivnost, posebno longitudinalnih saobraćajnica	Uske saobraćajnice, veliki broj vozila u saobraćaju, nedostatak parkinga. Nedostatak kontrole ispusnih gasova iz vozila. Neprovođenje odluka.	Gužve, usporen saobraćaj, česti zastoji i povećano trajanje emisija iz vozila.
5.	Daljinski transport iz velikih izvora - termoelektrana	Nepostojanje sistema za odsumporavanje iz Termoelektrana, posebno u slučaju TE Kakanj.	Povećane koncentracije, posebno sumpor dioksida u atmosferi grada Sarajeva, prilikom sjeverozapadnih strujanja vjetra, čija je učestalost zabrinjavajuća.
6.	Povećana emisija iz malih kotlovnica	Manja efikasnost sagorijevanja, veći broj malih kotlovnica, neispravnost postrojenja.	Dimni gasovi sa dosta čestica, CO i drugih toksičnih materija.

3.1.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi u oblasti kvaliteta zraka su:

- Stimulirati potrošnju zemnog gasa i drugih čistijih energenata, posebno u hladnijem periodu godine;
- Prihvatanje Aarhus konvencije i provođenje postojećih propisa;
- Uspostava monitoringa kvaliteta zraka sa prikazivanjem aktuelnih podataka, display i dr;
- Izgradnja longitudinalnih saobraćajnica;
- Ulaganja države i međunarodne zajednice u sisteme odsumporavanja;
- Modernizacija i okrupnjavanje kotlovnica, prelazak kotlovnica na goriva sa manjim sadržajem zagađujućih materija.

Generalni zaključci koji se mogu izvući iz cjelokupne analize su slijedeći:

- uskladiti postojeću legislativu i prema preuzetim međunarodnim obavezama;
- smanjiti emisije štetnih tvari u skladu s postojećom legislativom (osobito smanjenje emisije iz prometa);
- revidirati i nadograditi sistem praćenja emisija i kvaliteta zraka;
- pojačati inspekcijske poslove.

3.2. Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima

3.2.1. Stanje na području

Vodno bogatstvo

Na teritoriji Općine Centar postoji više površinskih vodotoka, od kojih su neki stalni, a neki povremeni. Centralnim dijelom općine protiče rijeka Miljacka, koja je pritoka rijeke Bosne i najvećim dijelom recipijent za sve vode sa prostora Općine. Ova rijeka, kao najveća vodna pojava na teritoriji Općine ima površinu sliva od 340 km² do profila vodomjerne stanice Sarajevo (most Čumurija). Prosječan višegodišnji proticaj Miljacke (za niz od 49 godina) na ovoj vodomjernoj stanici iznosi $Q_{sr} = 5,7 \text{ m}^3/\text{s}$, dok su minimalne 20-godišnje vode $Q_{(20)} = 0,66 \text{ m}^3/\text{s}$, a maksimalne godišnje i 100-godišnje iznose $Q_{(2)} > 60 \text{ m}^3/\text{s}$; $Q_{(100)} > 230 \text{ m}^3/\text{s}$. Prema navedenim podacima u slivu rijeke Miljacke specifično minimalno oticanje iznosi $q_{sp} = 0,002 \text{ m}^3/\text{s}/\text{km}^2$ ($2 \text{ l/s}/\text{km}^2$), a srednje $q_{sp sr} = 0,017 \text{ m}^3/\text{s}/\text{km}^2$.

U rijeku Miljacku, na području Općine, ulijevaju se Koševski potok i potok Sušica. Oba potoka, cijelim svojim tokom, prolaze teritorijom Općine. Koševski potok nastaje od većeg broja vrela, koja se pojavljuju u rejonu Nahoreva, odnosno jugozapadnim obroncima Ozrena, čineći potoke Nahorevski, Lučicu i Grončevicu, od kojih se formira Koševski potok i u koji se nizvodno ulijevaju Kulin, Ljuti i Brekin potok. Potok Sušica nastaje na prostoru Poljina i Kobilje Glave. U sadašnjim uslovima, protičući kroz urbane dijelove Općine, ovi potoci su praktično kolektori sanitarnih i industrijskih otpadnih voda. U slivu Koševskog potoka egzistira veći broj vrela pitke vode, čija se izdašnost kreće od 0,5-5 l/s. Najveći broj njih je zahvaćen za vodosnabdijevanje lokalnog stanovništva.

Relativno niska specifična oticanja minimalnih voda u slivu rijeke Miljacke, posljedica su geološke građe i klimatskih karakteristika, odnosno specifičnog režima padavina.

Kada su u pitanju izvorišta vode za piće na teritoriji Općine, ona se vezuju za prostore van urbane zone i na šire područje Nahoreva. Na ovim prostorima egzistira veći broj izvora dosta skromne pojedinačne izdašnosti. Neka od njih su zahvaćena za vodosnabdijevanje lokalnog stanovništva, kao što su Uroševo vrelo, vrelo Vode i vrelo Bijela stijena, te niz manjih vrela sa kojih se snabdijeva manji broj domaćinstva locirani na nadmorskoj visini većoj od 850 m.n.m. Iznad navedene kote, u sadašnjim uslovima, vodosnabdijevanje stanovništva je veoma neredovno, s obzirom da je uglavnom oslonjeno na pojedinačna zahvatanja izvora vrlo skromne izdašnosti, koja u ljetnom periodu skoro presuše. Iz tog razloga Općina je preduzela određene aktivnosti na zahvatanju izvorišta Klanice, minimalne izdašnosti oko 3 l/s i njegovom dovođenju u najkritičnije dijelove naselja Nahorevo, stacioniranog iznad kote 850 m.n.m.

Vodosnabdijevanje

Vodovodni sistem Sarajeva, pa i Općine Centar, je kombinacija gravitacionog i pumpnog sistema. Radi se o dijelu grada Sarajeva sa velikim brojem vodnih objekata (kaptaže, rezervoari, pumpne stanice i distribucioni hidrofleks sistemi, tranzitni-potisni cjevovodi, tranzitno-distribucioni i distribucioni cjevovodi sa priključnim instalacijama-šahtovi).

Od ukupnih količina vode koje su u funkciji vodosnabdijevanja, na području Općine Centar, 95 % su vode koje dolaze sa glavnog izvorišta grada Sarajeva «Sarajevsko polje» (Bačevo, Sokolovići), a 5 % sa kraških vrela, iz rejonu Nahoreva, kao što su Uroševo i vrelo Vode, sa kojih se ukupno obezbjeđuje optimalna koločina vode od 600 do 650 l/s za kontinuirano vodosnabdijevanje.

Statistička obrada podataka ukazuje da je voda sa svih izvora koji učestvuju u vodosnabdijevanju građana Općine Centar, visokog kvaliteta. Radi se o prirodno čistim vodama koje ne sadrže hemijske polutante koji bi mogli ugroziti zdravlje naših korisnika ili eventualno narušiti njene fizičke karakteristike (pojava mirisa, boje, itd.). Bakteriološke analize sirove vode ukazuju da su bunarske vode sa Bačeva i Sokolovića potpuno sterilne, pa čak i u periodu intenzivnih padavina, jer se radi o još uvijek, sa aspekta kvaliteta, stabilnoj akumulaciji podzemnih voda. Klorisanje se radi samo radi zaštite od eventualnog sekundarnog zagađenja voda na putu od izvorišta do potrošača.

Voda Nahorevskih vrela, po nivou bakteriološkog zagađenja, ne odgovara Pravilniku o higijenskoj ispravnosti vode za piće. Laboratorijske analize ukazuju na prisustvo koliformnih bakterija, bakterija fekalnog porijekla, što je potvrda direktnog uticaja iz okruženja. Iz uvida sa terena, evidentna je ekspanzija bespravne gradnje objekata bez prethodno obezbjeđene infrastrukture za vodosnabdijevanje i odvodnju otpadnih voda. U interesu sanitarne bezbjednosti vodovodnog sistema i veće sigurnosti korisnika, neophodno je spriječiti bespravnu gradnju i priključivanje na vodovodni i kanizacioni sistem bez kontrole.

Sa glavnog izvorišta Bačevo, Konaci i Sokolovići, voda se pumpom putem tranzitnih cjevovoda različite dužine i profila potiskuje u 3 pravca, preko kojih se vodom snabdijeva i Općina Centar. Vodovodni sistem na prostoru Općine Centar ima 3 pumpne stanice (Centar, Podhrastovi i Skenderija) i 2 hidrofleks sistema (Kromolj i Crni Vrh).

U okviru centralnog vodovodnog sistema na prostoru Općine Centar ima ukupno 10 rezervoara, od kojih je najveći rezervoar Skenderija, sa zapreminom od 8275 m³, snabdijeva značajan centralni dio Općine. Ukupni akumulacioni prostor postojećih rezervoara iznosi 19.595 m³, a starost rezervoara je u rasponu od 20 do 108 godina. Na gradskom nivou, računajući potrebe svih Općina, postoji manjak rezervoarskog prostora, cca 30 % u odnosu na propisane uslove, za slučaj havarije i održanje 4 do 8 sati vršnih dnevnih potreba.

Distributivni sistem Općine Centar čini mreža vodovodnih cijevi, različite dužine, profila i od različitih materijala, koja je organizovana po zonama vodosnabdijevanja, u ovisnosti od pritiska. Iako su zone u pogledu vodosnabdijevanja, u određenom smislu nezavisne, postoji mogućnost njihove međusobne komunikacije, što daje fleksibilnost sistemu upravljanja, odnosno mogućnost prilagođavanja iskazanim potrebama. To se uglavnom događa kada se kraška vrela, Uroševo i vrelo Vode, stavljaju van funkcije zbog povećane mutnoće, do koje dolazi u periodima obilnih padavina i naglih topljenja snijega.

Distributivni sistem uključuje mrežu cjevovoda koja raspoređuje vodu iz distribucionih rezervoara. Voda se većinom distribuira gravitacijom, izuzev nekih manjih područja gdje je neophodno pumpanje.

Gubici vode u mreži se statistički prate na nivou cijelog vodovodnog sistema i predstavljaju veliki problem. Gubici vode su neizbježna pojava u procesu zahvatanja sirove vode, transporta do postrojenja, prečišćavanja, distribucije i kod predaje potrošačima. Praćenje gubitaka vode u vodovodnom sistemu ostvaruje se preko odnosa proizvedene i fakturisane vode ili tačnije preko *neprihodovane vode*, što je zadatak KJKP «VIK» Sarajevo. Grubom analizom, gubici samo po osnovu dotrajale mreže, iznose cca 50 %. Procjenjuje se da se velike količine ne registrovane vode troše putem bespravnih priključaka. U KJKP «VIK-u», pokrenuto je niz aktivnosti na evidentiranju nelegalnih priključaka i regulisanju njihovog statusa, kako bi se vršilo fakturisanje utroška vode.

Pojedini dijelovi Općine Centar, kao što su Barice, Mrkovići, Nahorevo, Kromolj, Poljine, Slatina, sela Nahorevo, Radava, Tihovići, nisu obuhvaćeni centralnim vodovodnim sistemom, što zasigurno predstavlja veliki ekološki problem sa aspekta očuvanja svih vodnih resursa (otvoreni tokovi, kraška vrela i bunari). Ova naselja koriste alternativne izvore pitke vode od kojih su neki dijelovi izgrađenih lokalnih vodovodnih sistema (Mrkovići, Nahorevsko selo, Tihovići), koji nisu u nadležnosti KJKP «VIK», već u nadležnosti Općine i Zavoda za javno zdravstvo KS sa zdravstvenog aspekta.

Veliki broj domaćinstava ima svoja individualna izvorišta, kaptiran izvor ili bunar na privatnom posjedu. Uočeno je da su mnoge kaptaže dosta oštećene, u sanitarno-higijenskom smislu van propisanih normi, sa visokim rizikom po zdravlje ljudi. Sva alternativna izvorišta (bunari + izvori), treba popisati, odклонiti nedostatke, zaštititi i konzervirati.

Zaštita izvorišta vode za piće

Izvorišta vode sa koga se vrši vodosnabdijevanje građana Općine Centar, prema trenutnoj situaciji nemaju validne odluke o zaštiti. Naime, svi projekti zaštite urađeni su prije posljednjeg rata i prema novom Federalnom Pravilniku trebalo ih je inovirati. Rok za inoviranje odluka o zaštiti već je istekao.

Kada je u pitanju izrada projekata zaštite izvorišta, treba reći da se tu ne radi samo o formalnim razlozima, da se zadovolji zakon, već je u pitanju suština, s obzirom da su se značajno promijenile prilike u slivovima, a na izvorištu Sarajevsko polje i drastično promijenili uslovi eksploatacije.

Zaštita od voda

Na teritoriji Općine Centar, rijeka Miljacka kao najveći vodotok, je regulisana i može prihvatiti proticaje koji se pojave jednom u 100 godina. Stoga, treba reći da objektivno ne postoji realna opasnost od poplava koje bi izazvale velike vode manje od 100-godišnjeg ranga pojave. Međutim, postoje izvjesni problemi izazvani u slivu Koševskog potoka, koji na djelovima na kojima nije regulisan izaziva u vrijeme topljenja snijega i jesenskih kiša.

Treba istaći da je u posljednje vrijeme aktuelan problem sufozije (ispiranja terena oko zacjevljenja Koševskog potoka), što izaziva i plavljenje manjih lokaliteta u neposrednoj blizini. Takav problem registriran je u Ciglanskoj ulici. Ova pojava posljedica je najvjerovatnije oštećenja obloga zacjevljenog korita Koševskog potoka, za što je potrebno izvršiti odgovarajuću sanaciju.

Kanalizacioni sistem Općine

Kanalizacionom mrežom je pokriven veći dio urbane zone Općine Centar. Separatna kanalizaciona mreža pokriva cca. 70 %, dok 30 % čine kanali mješovitog tipa, sa ne adekvatnim profilom, što izaziva izlivanje voda, plavljenje objekata i aktiviranje klizišta. Ovi problemi su posebno izraženi na lokalitetima Breke, Šipa, Soukbunara, Skenderije, itd.

Rijeka Miljacka, koja jednim dijelom svoga toka prolazi kroz Općinu Centar, glavni je recipijent otpadnih voda koje nisu obuhvaćene glavnim kolektorom. Najveći zagađivač rijeke Miljacke je njena pritoka Koševski potok u koji se ulijevaju Nahorevski potok i Sušica, koji su opterećeni otpadnim vodama njihovim prolaskom kroz dijelove Općine Centar sa neriješenom kanalizacionom mrežom.

Glavni kolektor profila 500 mm, koji treba da prihvati otpadne vode sa sliva Koševskog potoka i koji je položen ispod betonskog dna zasvedenog potoka, na potezu od Higijenskog zavoda do Koševskog stadiona je van funkcije. Tehnički, nije izvodljivo pročepljavanje ili druge vrste radova, jer je kanal položen ispod betonskog korita Koševskog potoka bez revizionih okna koji su bili predviđeni glavnim projektom. U toku izvođenja radova od projekta se odstupilo.

Projektni biro KJKP «VIK» je izradio projekat rekonstrukcije glavnog kolektora, sa predviđenom izgradnjom fekalnih kanala sa obje strane nasvedenog potoka. Projekat je dostavljen Općini.

U MZ Pionirska dolina – Nahorevo, od bolnice Jagomir, prema Nahorevu i selima tog sliva, registrovana je intezivna gradnja bespravnih stambenih objekata bez izgrađene kanalizacione mreže, tako da je odvodnja otpadnih voda (fekalne i vode iz domaćinstva), regulisana njenim direktnim izljevanjem u Koševski potok ili u septičke jame, uglavnom napravljene bez stručnog nadzora, sa tehničkim karakteristikama koje su neprihvatljive sa aspekta zaštite slivnih područja svih izvora pitke vode koja predstavljaju važan potencijal za sve generacije, sada i u budućnosti. Ovaj problem bi trebalo rješavati, kao jedan od prikritetnih problema, s ciljem ispunjenja ekoloških zahtjeva, u funkciji održivog razvoja Općine.

3.2.2. Identifikacija i analiza problema

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da su osnovni problemi u sektoru voda na teritoriji Općine Centar slijedeći:

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Neadekvatno vodosnabdijevanje pojedinih dijelova općine: Barice, Mrkovići, Nahorevo, Kromolj, Poljine, Slatina, Radava, Tihovići (5% stanovništva Općine)	Neizgrađenost centralnog vodovodnog sistema i bespravna gradnja	Alternativni izvori pitke vode nisu pod odgovarajućom sanitarnom kontrolom – opasnost od epidemija
2.	Nedovoljna zaštita izvorišta na općini Centar – Uroševo vrelo i Vrelo Vode koja se zahvataju za centralni vodovodni sistem, te veći broj manjih vrela koja su zahvaćena za lokalno snabdijevanje	Neinovirana „Odluka...“ o zaštitnim zonama i bespravna gradnja	Opasnost od zagađenja pitkih voda i epidemije
3.	Neriješeno pitanje dispozicije otpadnih voda i direktno ispuštanje otpadnih voda u površinske tokove i podzemne vode	Neizgrađenost centralnog kanalizacionog sistema, bespravna gradnja i neadekvatne septičke jame	Opasnost od epidemije, zagađenje pitkih voda i izvorišta, degradacija općeg kvaliteta okoliša
4.	Stvaranje divljih deponija u koritima i na obalama vodotokova	Nedovoljan broj kontejnera, manjak svijesti građana, neredovan odvoz smeća	Rizik po zdravlje, narušen ambijent i kvalitet života
5.	Klizišta i erozija padina	Nefunkcionisanje odvodnje i nelegalna gradnja	Opasnosti po ljudske živote i imovinu, narušavanje ambijenta

3.2.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u sektoru voda su:

- Proširiti centralni vodovodni sistem, i/ili lokalna (alternativna) izvorišta staviti pod sanitarnu kontrolu KJKP „ViK“;
- Prevenirati zagađenja pitkih voda;
- Dovršiti izgradnju kanalizacione mreže; dovršiti separaciju fekalne od kišne kanalizacije; izgraditi (gdje nema drugog racionalnog rješenja) adekvatne (grupne) septičke jame, sa redovnim održavanjem i pražnjenjem;
- povećati svijest građana;
- Poboljšati dreniranje i odvodnju.

Generalno se može zaključiti da u ovoj oblasti postoje problemi koji su posljedica nedostatka sistemskog i kontinuiranog rješavanja, uz nepoštovanje postojeće plansko-provedbene dokumentacije, odnosno nedostatak ili nedovoljna saradnja nadležnih institucija. Tu još treba spomenuti neprovođenje važećih propisa u ovoj oblasti ili čak njihov nedostatak, odnosno zastarjelost. Za prevazilaženje ovih problema neophodna je bolja saradnja svih nadležnih stručnih institucija međusobno, kao i bolja saradnja lokalne samouprave sa njima. Ovo treba da bude kontinuiran zadatak i dugoročno opredjeljenje. Ova oblast, po svoj prirodi, nije moguće promatrati samo unutar bilo koje administrativne jedinice, već je za rješavanje ove problematike potrebna i međuentitetska saradnja.

3.3. Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem

3.3.1. Stanje na području

Teren Kantona Sarajevo generalno predstavlja izrazitu planinsku oblast u kojoj 78% teritorije spada u planinski rejon iznad 700 m.n.v; 13% pripada brdskom rejonu od 550 do 700 m.n.v., a svega 9% prostora pripada nizinskom rejonu do 550 m.n.v.

Na području Općine Centar izdvojeno je pet najvažnijih pedosistematskih jedinica i to:

- Kamenjari na krečnjacima i dolomitima, (A)-C-R tip aprofila, (*Lithic Leptosols*),
- Smeđa tla na krečnjacima, A-(B)-C tip profila, (*Eutric i Mollic Leptosols*),
- Eutrično smeđa tla na laporima, konglomeratima, flišu, glinama ili aluvijalnim nanosima, A-(B)-C tip profila, (*Eutric Cambisols*),
- Krečno dolomitna crnica, A-C tip profila, (*Umbric leptosols i Rendzic Leptosols*)
- Luvisoli (Lesivirano glinovito tlo), A-E-B-C tip profila, (*Vertic Luvisols*)

Kao bazni pokazatelji stanja zemljišnih površina na području Općine Centar poslužila je «Studija upotrebne vrijednosti zemljišta na području Kantona Sarajevo za potrebe izrade Prostornog plana za period 2003-20023, II Faza, 2005 godine.

Struktura površina zemljišta na području Općine Centar je slijedeća:

- o Poljoprivredno zemljište zauzima površinu od 1546,61 ha ili 47,97 %.
- o Šumsko zemljište zauzima površinu od 1028,35 ha ili 31,23 %.
- o Neplodno od čega na:
 - § Izgrađeno zemljište zauzima površinu od 710,28 ha ili 21,57 %,
 - § VIII kategorija zauzima površinu od 7,09 ha ili 0,21%.

Iz tabele 1. u kojoj je dat pregled kategorija poljoprivrednog zemljišta vidljivo je da je od ukupne površine već izgrađeno preko 31%, sa tendencijom daljih gubitaka.

Tabela 1. Kategorije poljoprivrednog zemljišta

Kategorija	Površina	Izgrađeno (ha)	Ukupno (ha)	% izgrađenosti
III	84,72	210,92	295,64	71,34
IV	517,13	298,16	815,29	36,57
V	526,95	174,82	701,77	24,91
VI	282,16	15,30	297,46	5,14
VII	135,65	-	135,65	-
Ukupno	1546,61	699,20	2245,81	31,13

Mnogo povoljniji pokazatelj je stanje kategorija šumskog zemljišta (od IV do VII) datog u tabeli 2. gdje je izgrađeno nešto iznad 1% ovih površina.

Tabela 2. Kategorije šumskih zemljišta

Kategorija	Površina	Izgrađeno (ha)	Ukupno (ha)	% izgrađenosti
IV (n, ne)	35,39	3,18	38,57	8,24
V (ds, n, ne, nk)	229,15	4,58	233,73	1,95
VI (n, d, ne, nk, nd kn, k, e, s, d)	669,21	3,32	672,53	0,49
VII (nk, ne, n, k)	94,60	-	94,60	-
Ukupno	1028,35	11,08	1039,43	1,06

Neplodnog zemljišta je relativno malo (područje kamenjara) oko 7 ha, dok se pod površinama koje su izgrađene nalazi preko 710 ha površina Općine, tabela 3.

Tabela 3. Površine neplodnog i izgrađenog zemljišta

Kategorija	Površina	Izgrađeno (ha)	Ukupno (ha)	% od neplodnog
VIII	-	-	7,09	0,98
Izgrađeno	-	710,28	710,28	99,02
Ukupno	-	710,28	717,37	100

U tabeli 4. dat je prikaz zona korištenja zemljišta koje predstavljaju područja potencijalnog bavljenja poljoprivredom (agrozone I-III), zona IV je zona šuma i zona V je zona urbanih površina izvan sfere bio produkcije.

Tabela 4. Zone korištenja zemljišta

Zona	Kategorije	Površina (ha)	% ukupne površine
I - agrozona	III; IV(a,b)	601,85	18,28
II - agrozona	V; VI	809,11	24,57
III - agrozona	VII	135,65	4,12
IV - zona šuma	IV (n,ne); V (ds,n,ne,nk); VI (ds,e,k,kn,n,nd,ne,nk); VII (k,n,ne,nk)	1028,35	31,23
V zona – urbano i površine izvan sfere biljne proizvodnje	III; IV(b,n); V(n,ne,nk); VI(n,nk); VIII	717,37	21,78

Pregled načina korištenja zemljišta u poljoprivredi po stanovniku za Općinu Centar, kao i usporedni pokazatelji za Kanton Sarajevo, te učešće Općine u Kantonu dat je u tabeli 5.

Tabela 5. Način korištenja zemljišta u Općini Centar i Kantonu Sarajevo po stanovniku

Općina	Broj stanovnika	Poljoprivredno (ha)	Obradivo (ha)	Travnjaci (ha)	Po stanovniku u ha Obradivo	Poljo-privredno
Centar	68.151	1.656	710	946	0,010	0,024
Kanton	401.118	51.933	16.107	35.826	0,040	0,129
Učešće %	17,0	0,032	0,044	0,026		

Kategorije korištenja zemljišta

Kod valorizacije zemljišnog prostora razlikuju se tri kategorije i to:

- o Kategorije zemljišta koje pripadaju poljoprivredi
- o Kategorije zemljišta koje pripadaju šumskim površinama i
- o Kategorije neplodnog zemljišta

Kategorije zemljišta poljoprivrednih površina. Na osnovu izvršenih opservacija i urađene bonitetne karte može se konstatovati da na području Općine Centar nisu izdvojene čiste I i II bonitetne kategorije. Najzastupljenija je V i IV kategorija (i to podkategorija IVb), zatim VI kategorija, dok III i VII kategorija zauzimaju manje površine, a IVa podkategorija je najmanje zastupljena.

Zemljišta prikladna za kultiviranje

- *III kategorija poljoprivrednih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 84,72 ha ili 5,47 % od ukupnih poljoprivrednih površina Općine. Nalazi se u centralnom dijelu Općine na lokalitetima Betanije, odnosno Slatine i predstavljaju najvrjednija, odnosno najkvalitetnija zemljišta na Općini. I pored neospornih kvaliteta ova kategorija se koristi gotovo isključivo kao prirodna livada.
- *IV kategorija poljoprivrednih površina:* Ova kategorija je zastupljena IVb potkategorijom u površini od 494,62 ha ili 31,98 % od ukupnih poljoprivrednih površina Općine, i malim dijelom IVa potkategorije u površini od 22,51 ha ili 1,45 %, na lokalitetu Slatina uz potok Sušicu. Uglavnom je zastupljena na briegovitom terenu čiji nagibi ne prelaze 12°. Zemljišta su srednje duboka i duboka na karbonatnim i silikatnim miocenskim supstratima (Eutrični i Distrični kambisoli i Luvisoli) bez izražene skeletoidnosti u profilu tla. Na površinama ove kategorije uglavnom se uzgajaju, povrće, jabučasto i koštičavo voće. Najviše je rasprostranjena u centralnom dijelu Općine i to na lokalitetima Slatina, Kobilja Glava, Poljine, Radava, Mrkovići, Greda i u Nahorevu na lokalitetu Strmac i Pretržanj. Zemljišta ove kategorije mogu biti podložna klizanju terena (naročito na glinovitim matičnim supstratima) kao što je područje Slatine.

Zemljišta ograničena u upotrebi – uglavnom neprikladna za kultiviranje

- *V kategorija poljoprivrednih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 526,95 ha ili 34,07 % od ukupnih poljoprivrednih površina Općine. Može se reći da je najzastupljenija na području Općine. Izdvojena je na lokalitetima sa većim nagibom terena (do 20°). Zemljišta ove kategorije su nerijetko dosta duboka i dosta dobrih proizvodnih potencijala, ali je nagib limitirajući faktor intenzivnog uzgoja poljoprivrednih kultura tako da su oranične površine na ovoj kategoriji sporadično zastupljene (u blizini naselja – kuća). Uglavnom se koristi kao prirodne (manje kao vještačke) livade, a na lokalitetima koji ne prelaze 1000 m.n.v. na južnim i jugozapadnim padinama koriste se i za podizanje voćnjaka (uz konturnu obradu). Ova kategorija najviše je rasprostranjena na centralnom i sjevero-istočnom i istočnom dijelu Općine i to na lokalitetima Kromolj, D. Mrkovići, Grede, Nahorevo (Gradina, Dolovi, Pretržanj, Kokorevac i Strmac).
- *VI kategorija poljoprivrednih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 282,16 ha ili 18,24 % od ukupnih poljoprivrednih površina Općine, i vrlo malo je zastupljena na području Općine. To su plitka zemljišta nastala na jedrim krečnjacima, stjenovita, sa nagibom od 20° i vrlo sklona eroziji. Uglavnom se koriste kao pašnjaci i prirodne livade. Nalazi se na području Nahoreva ispod lokaliteta Borovac.
- *VII kategorija poljoprivrednih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 135,65 ha ili 8,77 % od ukupnih poljoprivrednih površina Općine, i zastupljene su simbolično na području Općine. Zemljišta su vrlo plitka, skeletna, sklona eroziji sa izraženom (velikom) površinskom stjenovitošću. To su Litosoli i Crnice nastali na jedrim krečnjacima. Koriste se kao loši pašnjaci. Površine ove kategorije bi se mogle bolje iskoristiti ako bi se pošumile. Ova kategorija se nalazi na lokalitetu Nahoreva neposredno uz potok Lučica.

Kategorije zemljišta šumskih površina. Na području Općine Centar zastupljena je IV, V, VI i VII kategorija zemljišta pod šumama.

- *IV kategorija šumskih površina:* Zemljišta ove kategorije zauzimaju prostor od svega 35,39 ha ili 3,44 % od ukupnih šumskih površina Općine, od čega je IVn 11,94 ha, a IVne 23,45 ha. To je mali prostor na kojem je zastupljeno Distrično, srednje duboko zemljište.
- *V kategorija šumskih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 229,15 ha ili 22,28 % od ukupnih šumskih površina Općine, od čega je Vds 1,64 ha; Vn 132,29 ha; Vne 79,47 ha i Vnk 15,75 ha. Zemljišta ove kategorije su uglavnom plitka i srednje duboka nastala na jedrim krečnjacima; laporovitim krečnjacima i laporcima (Eutrični kambisoli i Kalkokambisoli) te na verfenskim sedimentima, ročnjacima (Distrični kambisoli). Nagib, potencijalna mogućnost erozije, dubina soluma i stjenovitost (kod zemljišta na jedrim krečnjacima) su glavni ograničavajući faktori ove kategorije. Šumska produkcija na ovim površinama zasniva se na hrastu kitnjaku (na nižim i južnijim ekspozicijama) te mješovitim šumama bukve, smrče i jele (na višim i hladnijim područjima) i to na lokalitetu Grdonja, Borovca, Mrkovića, Grabovice, Rudina i Saračevca, Borovca, Bjelosova, Popratine i Uževica.
- *VI kategorija šumskih površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 669,21 ha ili 65,07 % od ukupnih šumskih površina Općine, od čega je Vlds 19,25 ha; Vle 2,80 ha; Vlk 2,06 ha; Vln 64,43 ha; Vln 362,99 ha; Vln 29,34 ha; Vln 101,86 ha i Vlnk 86,48 ha. Obuhvata zemljišta nastala na jedrim krečnjacima, laporovitim krečnjacima i laporcima. To su uglavnom Crnice na krečnjacima i Smeđa tla na krečnjacima u kombinaciji sa Eutričnim kambisolima. Zemljišta su plitka, skeletoidna sa izrazitom stjenovitošću nastala na orografski razvijenim terenima velikih nagiba i potencijalne erozije. Zastupljenost šumske vegetacije je ista kao i kod prethodne kategorije. Ova kategorija je najviše zastupljena u centralnom dijelu na području Orlovca i Čalija; u istočnom dijelu Općine na lokalitetu Greda; u zapadnom dijelu na lokalitetu Bjelosava i Obara; te u sjevernom dijelu na lokalitetu Palež, Zasjeke i Perca.
- *VII kategorija šumskih površina:* Ova kategorija obuhvata površinu od 94,60 ha ili 9,19 % od ukupnih šumskih površina Općine, od čega je VIIk 12,44 ha; VIIn 47,00 ha; VIIne 18,47 ha i VIInk 16,69 ha. Zastupljena je vrlo plitkim i plitkim zemljištima, izrazite stjenovitosti koja su nastala na vrlo nagnutim terenima velike potencijalne erozije, na jedrim i laporovitim krečnjačkim supstratima. Uglavnom su to zemljišta tipa Litosola, Kalkomelanosola i vrlo plitkih Kalkokambisola. Na području ove kategorije su staništa mješovitih šuma smrče, jele i bukve i degradiranog raslinja. Gospodarenje šumama ove kategorije veže za sebe veliki rizik od pojave erozije. Ova kategorija najviše je zastupljena na potezu Mrkovići – Pećine – M. Gradac – Gradina u centralnom dijelu, te na lokalitetima Stomac, Uževica, Vidorova strana i Skakavac na sjevernom dijelu Općine.

Neplodno zemljište

- *VIII kategorija površina:* Ova kategorija zahvata površinu od 7,09 ha ili 0,45 % od ukupnih neplodnih površina. To su područja bez bio produkcije u koje spadaju lokaliteti gdje matična stijena u potpunosti izbija na površinu. Nalazi se na sjeveroistoku Općine na lokalitetima Osonica i Međa.
- *Izgrađeno zemljište:* Izgrađeno zemljište (industrijska i stambena izgradnja, saobraćajnice i dr.) zahvata površinu od 717,37 ha ili 21,78 % zajedno sa VIII kategorijom. Izgradnjom je najviše obuhvaćeno najkvalitetnije poljoprivredno zemljište IVb potkategorije i III kategorije; zatim V kategorije, dok je VI kategorija znatno manje zahvaćena izgradnjom. Šumske IVn, Vn, Vne, Vnk, Vln i Vlnk kategorije simbolično su zahvaćene izgradnjom.

Proizlazi zaključak da urbanizacija uglavnom zahvata najkvalitetnije kategorije poljoprivrednog zemljišta, koje bi se trebale zaštititi za poljoprivrednu proizvodnju.

Zone proizvodne sposobnosti i način korištenja zemljišta područja općine Centar

Izdvojene bonitetne kategorije svrstane su u pet zona na osnovu proizvodne sposobnosti zemljišta i načina korištenja. Broj poljoprivrednih gazdinstava na području Općine Centar

iznosi 224 sa više od 3 ha poljoprivrednog zemljišta. Ova gazdinstva bi trebala predstavljati proizvodne jedinice na kojima bi se mogla graditi buduća poljoprivredna proizvodnja.

I zona – agrozona I. Ova zona je najvrjednije područje Općine. Zahvata površinu od 601,85 ha ili 18,28 % od ukupne površine. Čine je boniteti poljoprivrednog zemljišta III, IVa i IVb potkategorije. Zahvata blage padine gdje je moguća intenzivna (kako ratarska tako i voćarska) poljoprivredna proizvodnja. Hidromeliorativnim i agromeliorativnim mjerama uređenja zemljišta produktivnost bi se mogla znatno povećati, a prinose udvostručiti.

II zona – agrozona II. Zahvata površinu od 809,11 ha ili 24,57 % od ukupne površine Općine. U ovu zonu svrstana su zemljišta V i VI bonitetne kategorije. To su brdski i planinski dijelovi Općine. Zemljišta koja su grupirana u ovu zonu su osrednjih potencijala sa znatnim ograničenjima (nagib terena, plitkoća soluma i dr.), te su manje prikladna za obradu. Iz tog razloga se manje koriste kao oranična tla i uglavnom se koriste kao livade i ekstenzivni voćnjaci. Tla ove zone su potencijalno erodibilna (nagib terena) pa iz tog razloga je potrebno posvetiti posebnu pažnju ako se obrađuju (konturna obrada) i to samo zemljišta V kategorije, dok zemljišta VI kategorije bi trebala biti kao prirodne livade.

III zona – agrozona III. Ova zona zahvata površinu od 135,65 ha ili 4,12 % od ukupne površine Općine. U njoj su grupisana zemljišta vrlo slabe VII bonitetne kategorije koja ima izražena ograničenja za korištenje u poljoprivredi. To su planinska područja Općine viših nadmorskih visina, nepovoljnih klimatskih prilika, velikog nagiba terena i velike potencijalne erodibilnosti i male dubine soluma. Iz navedenih razloga se struktura proizvodnje u ovoj zoni uglavnom bazira na proizvodnji krme (sijena) za uzgoj stoke i proizvodnju mesa i mlijeka. Ovo područje bi se moglo koristiti i za proizvodnju ljekobilja.

IV zona – zona šuma. U ovu zonu spadaju zemljišni prostori koji se nalaze pod šumskom vegetacijom i zahvataju površinu od 1.028,35 ha ili 31,23 % od ukupne površine Općine. U planinskom dijelu ove zone sa razvijenijom orografijom erozioni procesi su izraženiji. Najčešći ograničavajući faktori su nagib terena, dubina soluma i kamenitost odnosno stjenovitost površine. Na cijelom području ove zone zastupljene su mješovite šume bukve, smrče i jele, a na nižim i južnim dijelovima zone hrasta kitnjaka.

V zona – urbani prostori i površine isključene iz sfere biljne produkcije. Ova zona zahvata površinu od 717,37 ha ili 21,78 % od ukupne površine Općine. To su urbani i industrijski prostori sa svim infrastrukturnim objektima (saobraćajnice, groblja i dr.), dakle, površine koje su trajno isključene iz poljoprivredne i šumske proizvodnje. U ovu zonu uključena je i VIII kategorija zemljišta. Inače, ova zona je obuhvatila najkvalitetnija zemljišta na području Općine, a to su III i IVb kategorije.

Zone dozvoljenosti izgradnje područja Općine Centar

Sagledavajući bonitetnu kartu i kartu proizvodne sposobnosti i načina korištenja zona područja Općine Centar, predložena je podjela područja na:

- Zona na kojoj je zabranjena izgradnja (I agrozona i IV kategorija šumskih površina iz zone šuma) u površini od 605,97 ha ili 18,40 % ukupne površine Općine.
- Zona na kojoj je samo izuzetno dozvoljena izgradnja (II agrozona i V i VI kategorija šumskih površina iz zone šuma) u površini od 1693,01 ha ili 51,42 % ukupne površine Općine.
- Zona na kojoj je dozvoljena izgradnja (III agrozona i VII kategorija šumskih površina iz zone šuma zajedno sa V-om urbanom zonom i površinama isključenim iz sfere biljne proizvodnje) u površini od 993,34 ha ili 30,18 % ukupne površine Općine.

3.3.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Nedostatak inventarizacije oštećenih zemljišta i hot-spot područja	Neplanski razvoj koji je doveo do mnogih oštećenja zemljišta: fizičkih, hemijskih i bioloških. Pritisci na tlo usljed izgradnje objekata i infrastrukture, te ispuštanja komunalnog i industrijskog otpada	Nestanak preostalog kvalitetnog zemljišta, Moguća potencijalna proizvodnja na zagađenim površinama. Erozija, klizišta
2.	Nepostojanje programa poljoprivredne proizvodnje na slobodnim poljoprivrednim površinama, proizvodnje «urbanog povrća» u plastenicima u prigradskom i gradskom području za snabdijevanje stanovništva	Slobodne površine se nenamjenski ili stihijski koriste. Poljoprivredom se bave ljudi koji nemaju potrebna predznanja. Potreba ljudi za jeftinom hranom je velika zbog ukupne ekonomske i socijalne situacije naročito ljudi u gradskim sredinama	Nedostatak znanja može dovesti do nepravilne primjene gnojidbe i zaštitnih sredstava, a to može imati uticaj na zdravlje ljudi i životinja. Izbor rješenja ima direktnu posljedicu na cijenu i efekte proizvodnje.
3.	Nedovoljno institucionalno jačanje Općine Centar	Otuđen sistem upravljanja prostorom iz centara moći sve više stvara konflikte na terenu. Neznanje kako i zašto se određeni prostor treba koristiti u koju svrhu i pod kojim uslovima. Takođe treba izvršiti alternativne analize i provjere na terenu po određenom sistemu koji se sprovodi u razvijenim demokratskim društvima	Odnos prema prostoru u urbanim sredinama sve je više konfliktan. Ukoliko svi zainteresirani korisnici prostora ne učestvuju u definiranju zahtjeva i usaglašavanju potreba, urbanistička rješenja osuđena su na propadanje i permanentno konfrontiranje što je veoma štetno za svaku zajednicu
4.	Nedostatak kategorizacije i agroekološkog zoniranja zemljišta Općine u cilju održivog upravljanja i racionalnog korištenja prostora (stvaranje baze podataka i razvoj GIS tehnologija)	Mnoge površine se neracionalno koriste i nisu u funkciji stvarnih potencijalnih mogućnosti i potrebe. To je zbog toga što nema planskog pristupa upravljanja prostorom i što se ne zna karakter resursa	Nenamjensko korištenje prostora i promjena namjene. Zelene površine po glavi stanovnika se sve više smanjuju što ima posljedicu na zdravlje ljudi. U okolini gradova se sve više koriste površine za uzgoj cijeća ili povrća u plastenicima i staklenicima
5.	Erozija tla i klizišta	Sječa šume i neplanska gradnja	Uništavanje tla, odnošenje plodnog humusnog sloja, nestanak vegetacije. Ugrožavanja stambenih objekata i infrastrukture

6.	Nedovoljna revitalizacija zemljišta, deponija i deminiranih područja	Odlaganje čvrstog otpada i divlje deponije su svakodnevna pojava. Deponije koje više nisu aktivne i dalje mogu biti izvor zagađenosti životne sredine. Procjeđivanje voda iz deponija je stalni problem za ostale eko sisteme	Nepravilna sanacija divljih deponija i oštećenih zemljišta može imati dugoročne posljedice na zagađenost voda, biljni i životinjski svijet, a time i zdravlje ljudi.
7.	Zagađenost poljoprivrednog zemljišta i vode	Uzroci zagađenosti tla mogu biti različiti, a posebno su problematični uzroci zagađenja iz difuznih izvora kako gradskih tako i seoskih područja	Uticaj na kvalitet života i zdravlje ljudi. To se posebno odnosi na okolno ruralno područje gdje se još uvijek ne sprovedu sve potrebne mjere zaštite voda sa stanovišta EU direktive o vodama kad je u pitanju primjena dobrih poljoprivrednih praksi

3.3.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti korištenja, zaštite i upravljanja zemljištem su:

- Dati preporuke za provođenje adekvatnih planskih mjera radi prevencije ili sanacije određenog lokaliteta. U tu svrhu izvršiti terenska istraživanja i indetifikovati oštećena područja;
- Pravilno korištenje potencijalnih poljoprivrednih površina i proizvodnja u zatvorenom prostoru (plastenici - staklenici) – proizvodnja tzv. „urbanog povrća“ koje u mnogome može supstituirati uvoz hrane i poboljšati standard stanovništva;
- Institucionalno jačanje Općine Centar u svrhu unapređenja sistema upravljanja, razvoja i zaštite zemljišta, razvoj učesničkog pristupa razvoju zemljišta kao resursa. Zajedno sa prostornim planerima, korisnicima prostora i predstavnicima lokalnih zajednica razvijati učesnički pristup u donošenju i realizaciji odluka o prostoru kao resursu i ambijentu;
- Analizirati postojeće stanje i uspostaviti bazu podataka prirodnih osobina prostora (tlo, klima, vodni bilans), zahtjeva pojedinih kultura i ekoloških aspekata potencijalne proizvodnje. Potencijalna područja i planove dati u GIS tehnologiji i adekvatnom mjerilu;
- Utvrditi stanje na terenu po pitanju klizišta i erozija, te dati prijedlog mjera sanacije područja pod uticajem ekscesivne i ubrzane erozija i klizišta. Uraditi kartu erozije i klizišta općine Centar u adekvatnoj razmjeri i GIS tehnologiji;
- Izvršiti identifikaciju potencijalnih deponija, ustanoviti vrstu i karakter odloženog materijala i predložiti mjere rekultivacije i remidijacije ovakvih površina;
- Adekvatnim metodskim pristupom utvrditi se stepen oštećenosti, pritisaka i kapaciteta zemljišnog ekosistema za prijem polutanata i na bazi toga preporučiti primjenu najboljih poljoprivrednih i ostalih praksi koje su u skladu sa propisima EU.

3.4. Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema

3.4.1. Stanje na području

Šumama i šumskim zemljištem na području općine Centar gospodari Kantonalno šumsko privredno društvo za gospodarenje državnim šumama "Sarajevo-šume"-d.o.o. Sarajevo. Prema teritorijalnom uređenju navedene šume i šumska zemljišta su obuhvaćena "Bistričkim" Šumsko gospodarskim područjem sastavljenim od tri gospodarske jedinice ("Vogošća-Bulozi", "Trebević" i "Vučija Luka"). Jedna od tih jedinica je "Vogošća - Bulozi" koja obuhvata najveću površinu šuma i šumskih zemljišta (886,7 ha) u općini Centar sa orijentacijom prema sjeveru i to u rasponu od 850 mnm do 1200 mnm. Manjim procentom šuma i šumskih zemljišta obuhvataju druge dvije gospodarske jedinice - "Vučja Luka" i "Trebević"

Cijela gospodarska jedinica gdje se nalaze šume i šumska zemljišta na području Općine Centar pripada tektonskoj jedinici srenjih Dinarida kao organskog dijela srednjobosanskog bazena. Gornji dio ove gospodarske jedinice je bogat geomorfološkim oblicima koji su nastali nabiranjem, odnosno formiranjem sinklinala i antiklinala. Sam srednji dio gospodarske jedinice je oskudniji geomorfološkim oblicima te su i visinske amplitude manje od 1000 m.

Umjereno kontinentalna klima je prisutna na većem dijelu ove G.J. sa prelazom u planinski tip klime kao varijante kontinentalne klime. Imajući u vidu prosječnu godišnju količinu padavina koja u ovom području iznosi 1129 mm i prosječnu temperaturu zraka od 9,3°C, te pedološko-tipološkim tumačima, ovdje postoje optimalni uvjeti za razvoj šumske vegetacije.

Sve fitocenoze koje su se formirale na ovom području, prema Horvatu, u horizontalnom raščlanjenju pripadaju zapadno-balkanskom području šuma kitnjaka i običnog graba, kao i u vertikalnom smislu srednje-bosanskom tipu. Najzastupljenije su klima-regionalne zajednice:

- hrastovo-grabove šume i
- šume bukve, jele sa smrčom.

Tabela 6. Stanje šuma i šumskih zemljišta u Općini Centar

KATEGORIJA ŠUMA			
ŠIRA KATEGORIJA ŠUME		UŽA KATEGORIJA ŠUME	
1000	255,8	1100	190,5
		1200	54,8
		1400	10,5
3000	172,7	3200	27,5
		3400	145,0
4000	150,9	4100	121,1
		4400	29,8
5000	284,8	5100	260,5
		5200	24,3
6000	9,1	6500	9,1
7000	13,6	7000	13,6
UKUPNO	886,7	UKUPNO	886,7

Tabela 7. Površine šuma po kategorijama šuma i gazdinskim klasama za Općinu Centar

KATEGORIJA ŠUME	GAZDINSKE KLASSE	ISKAZ POVRŠINA PO GAZDINSKIM KLASAMA	POVRŠINA A (ha)
1000 Visoke šume sa prirodnom obnovom (255,8 ha)	1100 šume bukve (190,5 ha)	1121 Sekundarne šume bukve u pojasu šuma bukve i jele sa smrčom na pretežno dubokim smeđim zemljištima	190,5
	1200 Čiste i mješovite šume jele i smrče i mješovite šume jele, smrče i bukve (54,8 ha)	1210 Šume jele i smrče, smrče na pretežno plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima.	10,4
		1211 Šume bukve i jele sa smrčom na plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima	37,1
		1222 Šuma bukve i jele sa smrčom na dubokim kiselo smeđim zemljištima na silikatnim sedimentnim supstratima (fliš)	7,3
	1400 šume hrasta (10,5 ha)	1422 Šume kitnjaka, kitnjaka sa bukvom i običnim grabom na pretežno dubokim smeim zemljištima na flišu	10,5
3000 Šumski zasadi (kulture) (172,5ha)	3200 zasadi četinar na staništu od GK 1200 (27,5 ha)	3211 Šumski zasadi (kulture) četinar na staništima šuma bukve i jele sa smrčom na pretežno dubokim zemljištima na silikatnim supstratima i manjim učešćem plitkih krečnjačkih zemljišta	27,5
	3400 zasadi četinar na staništu od GK 1400 (145,0 ha)	3410 Šumski zasadi (kulture) četinar na staništima šuma kitnjaka na pretežno dubokim kiselo smeđim zemljištima na silikatnim supstratima i manjim učešćem plitkih krečnjačkih zemljišta sa procjenjenom drvnom masom	131,4
		3411 Šumski zasadi (kulture) četinar na staništima šuma kitnjaka na pretežno dubokim kiselo smeđim zemljištima na silikatnim supstratima i manjim učešćem plitkih krečnjačkih zemljišta bez procjenjene drvne mase	13,6
4000 Izdanačke šume (150,9 ha)	4100 izdanačke šume bukve	4110 Izdanačke šume bukve, bukve sa kitnjkom i običnim grabom na pretežno dubokim smeđim zemljištima na flišu	105,5
		4111 Izdanačke šume termofilnih lišćara na orografsko nepovoljnim staništima trajni stadij vegetacije na plitkim zemljištima na krečnjacima i dolomitima	15,6
	4400 izdanačke š-hrasta	4410 Izdanačke šume kitnjaka, kitnjaka sa bukvom i običnim grabom na pretežno dubokim smeđim zemljištima	29,8
5000 goleti ispod gornje granice privredne šume (284,8 ha)	5100 šiblaci podesni za pošumljavanje (260,5 ha)	5120 Šiblaci u pojasu šuma bukve. i jele sa smrčom podesni za pošumljavanje na različitim zemljištima	11,3
		5140 Šiblaci u pojasu šuma kitnjaka podesni za pošumljavanje na različitim zemljištima	249,2
	5200 šumske goleti po desne za pošumljavanje (24,3 ha)	5220 Šumske goleti u pojasu šuma bukve i jele sa smrčom podesne za pošumljavanje na različitim zemljištima i supstratima	12,0
		5240 Šumske goleti u pojasu kitnjaka podesne za pošumljavanje na različitim zemljištima i supstratima	12,3
6000 Neproduktivne površine u šumarskom pogledu	6500 Ostale neproduktivne površine (9,1 ha)	6502 Krš, goleti i šiblaci nepodesni za pošumljavanje	3,5
		6504 Prosjeke ispod dalekovoda, žičara i ski staze	1,1
		6506 Šumske i javne komunikacije preko 3 metra širine	4,5
VŠP nesp.			873,1
7000 Sporne površine - uzurpacija		Uzurpacije	13,6
UKUPNO NEMINIRANO			886,7
UKUPNO MINIRANO			0
UKUPNO GOSPODARSKA JEDINICA VOGOŠĆA-BULOZI			886,7

Ograničenja u gospodarenju šumama. Šumsko područje Općine Centar radi svoje socijalne funkcije svrstano je posebnim u vanprivredno područje, gdje je ekonomska funkcija istoga od drugostepenog značaja, te je s tim u vezi i preduzeće koje gospodari tim šumama odredilo planove Šumsko gospodarske osnove za naredni uređajni period (ŠUMSKO GOSPODARSKA OSNOVA ZA "BISTRIČKO" Vangospodarsko šumsko područje. Period važnosti od 01.02.2005 do 31.12.2014. godine).

Na dijelu šumskog područja Općine Centar (obuhvata gospodarske jedinice "Vogošća – Bulozi") nalazi se spomenik prirode "Skakavac", gdje se na temelju Ustava Kantona Sarajevo i Zakona o prostronom uređenju Kanotna Sarajevo zaštićuju i konzerviraju specifična prirodna obilježja (hidrološka, geološka, floristička i sl.). Gospodarenje šumama u ovom području je navedenim zakonskim aktima definirano određenim ograničenjima. Pošto je šumsko područje Općine Centar karakterizirano povoljnim hidrološkim režimom sa većim brojem vodotoka, a koji u suštini predstavljaju slivno područje izvorišta za snabdjevanje pitkom vodom građana Sarajeva, goapodarenje šumama i šumskim zemljištem se ovom smislu ograničava. Naime zabranjuje se provođenje redovnih sječa i podizanje građevinskih objekata.

Ugroženost šumskih ekosistema

Na osnovu činjenica sa kojima raspolazemo, a i samog položaja šuma u okviru cjelokupnog reljefnog izražaja područja, može se konstatirati da je skoro na cijelom području šuma i šumsko zemljište pod jakim antropogenim uticajem i da su funkcije šume u ekološkom, socijalnom i ekonomskom smislu dovedene blizu njihovom minimumu. Skoro bi se moglo reći da su te funkcije skoro i neprimjetne, jer se iste ne mogu suprotstaviti pojačanom prisustvu biljnih bolesti, biotskih štetnika, a posebno abiotskih faktora (štetnih gasova, šumskih požara). Vrlo je bitno istaći prisustvo čovjeka na skoro cijeloj površini i iskazati obavezu društvene zajednice da njegove negativne djelatnosti u ovoj sferi sankcionira i ukloni ga iz ovog vrlo opasnog i nestabilnog područja (uzrupacije šumskog zemljišta, krađa drveta, otvaranje kamenoloma i vještačko izazivanje klizišta i erozija).

Miniranost područja

Na osnovu provedenih aktivnosti MAC-a (Mine Action Centre) kao i ostalih saznanja utvrđeno je da su šume i šumska zemljišta u okviru granica područja općine Centar poptuno razminirana i nije poznata ni jedna sumnjiva lokacija gdje bi mogle biti mine.

Za šume i šumska zemljišta na području Općine Centar može se reći slijedeće:

- Šume i šumska zemljišta zauzimaju 26,9% (ili 886,7 ha) od površine Općine;
- Nema miniranih površina, odnosno sve koje su i bile minirane očišćene su;
- Nešto više od ¼ Općine čine šume i njezina zemljišta
- Od 886,7 ha šuma i šumskih zemljišta, šume zauzimaju 2/3 (65,3%) površine, a 1/3 su obešumljena šumska zemljišta;
- Od 255,8 ha visokih šuma 96% su mješovite bukovo, jelovo smrčeve šume, a samo 4% otpada na kitnjakove šume sa bukvom i običnim grabom;
- U mješovitim bukovo, jelovo, smrčevim šumama i hrastovim šumama lišćari su zastupljeni sa 91,3% a četinari sa 8,7%. U lišćarskim, preovladava bukva uz prisustvo od 74,9%, hrast je zastupljen sa 7,2%, plemeniti lišćari 3,06% i ostali lišćari su prisutni u obimu od 6,09%. Četinari čine 8,7% gdje je nazastupljenija smrča (oko 90%, a ostatak od 10% zauzimaju jela, bjeli i crni bor te borovac). Bonitet navedenih staništa je vrlo loš i prosječno iznosi za četinari 4 a za lišćare je to treći bonitet. Stepenn sklopa je 79,9%.
- Prosječna zaliha drvne (krupno drvo) mase iznosi 176,35 m³/ha, što je podaleko od prosječne zapremine visokih šuma u BiH (216 m³/ha), pri čemu je najveća količina drvne mase locirana u debljinskoj klasi 3-50 cm (40%).
- Na isti način se ponaša i godišnji zapreminski prirast, koji iznosi 4,15 m³/ha, sa izuzetkom činjenice da četinari u prirastu učestvuju sa 15% mase (0.62 m³/ha), a najveća količina je zabilježena u klasi 31-50 cm prsnog prečnika. (40%).

- Kada je riječ o kvalitetu drvene zalihe vidljivo je da su šume u vrlo niskom kvalitetnom stepenu pri čemu je od 10 stabala samo 2 stabla srednjih kvalitetnih osobina kod četinarara, dok je to lišćara svako deseto stablo ne nosi oznaku najlošije kvalitetne klase.
- Stoga je i uskoj vezi u količina mase koju treba posjeći u narednom periodu. Naime, u normalnim prilikama može se sjeći samo onoliko koliko priraste. Ovdje je baš zbog lošeg kvalitetnog stanja šume preporučena intenzivnija sječa da se što prije uklone stabla najlošijeg kvaliteta (intenzitet ječe je za 30% veći od godišnjeg zapreminskog prirasta).
- Primjećeno je da su stabla četinarara najviše oboljela u debljinskoj klasi 21-30 cm od i to od strane različitih uzročnika (rak na jeli, imela i razne druge bolesti) i to da je napadnuto svako deseto stablo, dok je kod lišćara primjećena određeni uzročnici bolesti u svim debljinskim klasama u tanjim je oštećeno 4% stabala a u najdebljim klasama 10% stabala.
- Već ranije izrečena konstatacija da su ove komunalne šume pod intenzivnim uplivom antropogenog faktora vidljivo je to i nakon provedenog istraživanja vrsta oštećenja. Konstatirano je da se oštećenja različitih uzorka kreću od 20% do 42% u najdebljim klasama prsnog prečnika.
- Na području općine Centar podignuto je (172,5 ha) poprilično vještačkih šumskih zasada (kultura), koje zauzimaju 19,5% svih šuma na njezinom području. Skoro da su sve borove kulture (66,62% crni bor i 32,13% bijelog bora) sa vrlo malim učešćem smrče i drugih lišćara.
- Prosječni bonitet kultura-zasada je 3,5 pri čemu je prosječni stepen sklopa 71,2%;
- Ovdje se radi o mlađim klaturama (podignute uglavnom između 1960- sa zalihom prosječno po jednom hektaru 233 m³/ha i 1984-46,9 m³/ha sa prosječnom drvnom zalihom (krupnog drveta) od 99,65 m³/ha, pri čemu je 80% drvena zalihe pronađen u tanjim debljinskim stepenima (33,58 u klasi 11-20 i 45,67 m³/ha u debljinskoj klasi 21-30 cm prsnog prečnika).
- Godišnji prosječni zapreminski prirast je skoro kao i u visokim šumama (4,96 m³/ha).
- Kvalitet drvene zalihe je uglavnom prosječan iz razloga što je svega 58% prve kvalitetne klase što nije uobičajeno za četinarske kulture. Vrlo veliki procenat je najlošijih stabala (oko 1/3).
- I ovdje kao i kod prethodnih visokih šuma konstatiran je visok stепен mehaničkog oštećenja stabala od ljudskih aktivnosti (kod lišćarskog dijela kultura), dok kod četinarara ta oštećenja nisu primjećena.
- Izdanačke šume pokrivaju značajan dio teritorija općine Centar (150,9 ha) doprinoseći formiranju blaže klime u tome području. Ove niske šume su uglavnom degradirane usljed jakog antropogenog upliva iz okolnih naseljenih mjesta.
- najviše je zastupljena bukva sa oko 2/3 (65,6%) i hrast (10,7%), dok su ostali lišćari (uobičajeni za degradirane niske šume) zastupljeni sa 22,5%,
- Prosječni bonitet ovih degradiranih šuma je 3,8 pri čemu je prosječni stepen sklopa 75,2%;
- Ovdje se radi o šumi čija je struktura stabala posmatrano po debljinski klasama okrenuta najvećim dijelom ka tanjim debljinskim stepenima, pri čemu je prosječna zaliha krupne drvene 64,22 m³/ha, a 2/3 drvena zalihe je kao što smo naveli je pronađeno u tanjim debljinskim stepenima (19,17 u klasi 11-20 i 26,61 m³/ha u debljinskoj klasi 21-30 cm prsnog prečnika).
- Godišnji prosječni zapreminski prirast je vrlo nizak (1,28).
- Goleti ispod gornje granice privredne šume zauzimaju 1/3 svih šuma i šumskih zemljišta na području općine Centar, te upućuju na aktivnosti koje nas očekuju u narednom periodu. Naime, ova zemljišta su uglavnom pogodna za pošumljavanje, te će se s tim u vezi i odvijati poslovi na podizanju novih kultura-zasada raznih vrsta drveća podižući na taj način vrijednost tog šumskog zemljišta.

3.4.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Šumske goleti	Neizgrađen pozitivan odnos stanovništva prema šumi	Dugotrajna izloženost štetnom dejstvu ekstremnih faktora vodi daljoj degradaciji tla.
2.	Bespravne sječe	Ogrijev je socijalna kategorija i siromaštvo generira bespravnu sječū.	Šumski ekosistemi postaju nestabilni. Smanjuje se njihova učinkovitost u polivalentnim funkcijama.
3.	Izdanačke i izbojačke šume	Degradiranje šumski staništa	Nenadoknadivi gubici usljed propuštenih mjera-Materijalne štete.
4.	Besporavno otuđenje šumskog zemljišta i šuma	Nezakonito djelovanje stanovništva i pravnih lica	Ekološke i materijalne štete
5.	Oštećenja požarima	Nemarnost stanovništva	Narušavanje šumskih ekosistema, materijalne štete.
6.	Oštećenja uzokovana prisustvom stoke u šumi	Ekstenzivno stočarstvo i odnos stanovništva	Smanjenje vrijednosti šumskih eko-sistema, uništavanje podignutih kul-tura, intenziviranje procesa erozije
7.	Odlaganje čvrstog otpada na šumskim površinama	Navike stanovništva, ugostiteljskih objekata, bezpravno podignutih drvno-prerađivačkih kapaciteta	Gubitak uloge šume kao objekta za zadovoljenje njezinog višefunkcionalnog korištenja, zagađenje tla, vode, ugrožavanje zdravlja ljudi
8.	Propusti u provođenju zakona	Nedovoljan rad inspekcijskih organa	Razne protivzakonite radnje u smislu devastacije šum.ekosistema

3.4.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti upravljanja, zaštite i korištenja šumskih ekosistema su:

- Intenzivirati pošumljavanje;
- Efikasniji rad inspekcijskih službi i sudstva. Pomoć socijalno ugroženim u obezbjeđenju ogrijav-energenata;
- Intenzivirati proces prevođenja šuma u viši uzgojni oblik;
- Onemogućiti besporavno otuđenje šumskog zemljišta i šuma kroz rad inspekcijskih službi i intenzivniji rad sudstva;
- Poduzeti preventivne mjere protiv požara i procesuiranje počinitelaca;
- Formiranje stručnih službi u poljoprivredi i edukacija stanovništva o intezvnom stočarstvu;
- Savjesniji rad inspekcijskih organa te njihova supervizija.

3.5. Upravljanje otpadom

3.5.1. Stanje na području

Zakonom o upravljanju otpadom Federacije BiH podjeljena je nadležnost upravljanja otpadom između Federacije BiH i kantona. Kako u Kantonu Sarajevo nije donesen Zakon o upravljanju otpadom to je sva nadležnost u ovoj oblasti ostala na nivou kantona. Takođe, specifično za Kanton Sarajevo donesen je Zakon o komunalnoj čistoći („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 11/97) kojim se problematika komunalnog otpada reguliše na nivou Kantona. Zakon provodi KJKP „Rad“. KJKP „Rad“ obavlja aktivnosti skupljanja, transporta i deponovanja otpada i rukovodi sanitarnom deponijom Smiljevići.

U oblasti upravljanja otpadom Općina Centar je jedino nadležna za izdavanje odobrenja za lociranje kontejnera na javnim površinama i to prema individualnim zahtjevima u redovnom postupku.

Općina Centar nije imala nekih većih aktivnosti u upravljanju otpadom, ali je u saradnji sa KJKP „Rad“ materijalno i kadrovski učestvovala u tri projekta:

- Projekat uklanjanja divljih deponija na teritoriji Općine Centar,
- Projekat izgradnje niša za smještaj hajfiša na četiri lokacije u Općini Centar,
- Projekat izgradnje niša za smještaj hajfiša i uređenje prostora i ograđivanje kontejnera za smeće na osam lokacija u Općini Centar.

Projekat uklanjanja divljih deponija na teritoriji Općine Centar

Općina Centar je u saradnji sa mjesnim zajednicama organizovala prikupljanje podataka o lokacijama divljih deponija na teritoriji Općine. Identifikovano je ukupno 27 divljih deponija na sljedećim lokacijama: ul. Jezero, ul. Tešanjaska-Antuna Hangija, ul. ljetno kino Bosna, ul. Tekija, kod fabrike Alhos, ul. Nova, ul. A. Hangija-O. Stupca, ul. Nahorevska, ul. Grdonj od br.13-15, ul. 105. Brigade i Branka Galeba, ul. Panjina Kula do br.138, ul. Hamida Bećirevića preko puta br.70, ul. Budakovići od br.32-34, ul. Odošašina, ul. Kromolj, ul. Slatinski put, raskrsnica Maria Mikulića-Antuna Hangija, naselje Kokorevac prema domu Nahorevo, kod bolnice Jagomir, ul. Nahorevska brda, ul. Aleksandra Puškina 10, ul. Husrefa Redžića br. 5-9, ul. Dajanli Ibrahim bega, ul. Buka, ul. Mis Irbina 24-26 i ul. Jurija Najharta 7.

Za čišćenje gore navedenih deponija Općina je izdvojila sredstva u iznosu 122.000,00 KM. KJKP „Rad“ je u toku 2004. godine uklonilo otpad i izvršilo čišćenje navedenih lokacija.

Projekat izgradnje niša za smještaj hajfiša na četiri lokacije u Općini Centar

Na području Općine Centar izgrađene su niše za smještaj hajfiša za smeće na sljedećim lokacijama: ul. Nahorevska, ugao ulica Odošašina-Avde Jabučice, ugao ulica Odošašina-Crni Vrh i ul. Husrefa Redžića.

Za realizaciju projekta Općina je izdvojila sredstva u iznosu od 22.000,00 KM.

Projekat izgradnje niša za smještaj hajfiša i uređenje prostora i ograđivanje kontejnera za smeće na osam lokacija u Općini Centar.

U toku je realizacija projekta izgradnje niša za smještaj hajfiša za smeće na sljedećim lokacijama: ul. Bardakčije, ul. Dejzina Bakića (tri lokacije), ul. Hasana Bibera, ul. Odošašina kod br. 3 i ugao ulica Goruša-Avde Jabučice. Ovim projektom je obuhvaćeno uređenje prostora i ograđivanje kontejnera za smeće na sljedećim lokacijama: ul. Hamida Bećirevića kod br.19-21, ul. Gornja Breka kod br.10 i u ulici Breka kod broja 58.

Za realizaciju projekta Općina je izdvojila sredstva u iznosu 36.000,00 KM.

3.5.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Neadekvatne lokacije kontejnera i mjesta na kojima se odlažu kese sa otpadom	Nedefinisne i neuređene lokacije za kontejnere, skučen prostor između zgrada, uske ulice, zakrčenost automobilima, otežano preuzimanje i transport otpada do deponije.	Otežano kretanje preko trotoara, rasipanje otpada po ulici, trotoaru i zelenim površinama, neugodni mirisi.
2.	Neselektivno prikupljanje otpada	Nema posuda za odvojeno prikupljanje otpada. Na teritoriji općine nisu ni pokrenuti takvi projekti.	Nepovratno se gube značajne sekundarne sirovine (papir, staklo, plastika...). Opasni otpad (baterije, akumulatori, lijekovi) se miješa sa kućnim otpadom.
3.	Divlje deponije	Odlaganje kabastog otpada iz domaćinstava, mimo utvrđenih termina. Odlaganje otpada od rušenja objekata ili tokom izgradnje objekata. Odlaganje kućnog otpada na nepropisanim lokacijama.	Narušavanje izgleda gradske sredine, rasipanje otpada oko lokacije, ugrožavanje kretanja pješaka i automobila, umanjeње kvaliteta življenja.
4.	Opasni otpad	Generacija medicinskog, farmaceutskog i industrijskog otpada. Opasni otpad iz domaćinstava.	Ugrožavanje zdravlja ljudi, kvalitete okoliša i mogućnost incidenata.
5.	Nizak nivo svijesti stanovnika i poslodavaca	Slab nivo obrazovanja iz oblasti zaštite okoliša, uključujući upravljanje otpadom	Uništavanje kontejnera, bacanje otpada pored kontejnera ili na divlje lokacije, nepoštovanje propisa o odlaganju kabastog otpada, nizak nivo znanja o mogućnosti i značaju otpada kao sekundarne sirovine.

3.5.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti upravljanja otpadom su:

- Utvrditi i urediti mjesta za smještaj kontejnera za prikupljanje otpada, te nastaviti sa projektom izgradnje niša za smještaj hajfiša;
- Uspostaviti sistem odvojenog prikupljanja otpada (u saradnji sa KJKP Rad)
- Obrazovati stanovništvo o značaju odvojenog prikupljanja otpada;
- Identificirati divlje deponije i izvršiti njihovu sanaciju (u saradnji sa mjesnim zajednicama i KJKP Rad), te pooštriti kontrolu odlaganja otpada;
- Uspostaviti saradnju sa nadležnim kantonalnim ministarstvom u pogledu uspostavljanja sistema kontrole i zbrinjavanja opasnog otpada;
- Educirati stanovništvo iz oblasti upravljanja otpadom;
- Educirati poslodavce o značaju otpada kao sekundarne sirovine i mogućnostima iskorištavanja otpada na teritoriji općine (u saradnji sa Privrednom komorom Kantona Sarajevo).

3.6. Upravljanje prostorom

3.6.1. Stanje na području

Prirodni uvjeti

Sa geomorfološkog aspekta, Općina Centar predstavlja izrazitu planinsku oblast sa 64,6% prostora koji se nalazi na iznad 700 m.n.v., 30,5% prostora pripada brdskom rejonu od 550 do 700 m.n.v, dok nizijskom rejonu pripada svega 4,9% teritorije.

Ograničenje u smislu prostornog planiranja predstavlja nagib terena, gdje 30,5% prostora otpada na nagibe preko 45%, te je općina Centar, sa općinama Vogošća i Trnovo, jedna od općina sa najviše zastupljenim ovim nagibom u Gradi i Kantonu Sarajevo.

Najbolju sliku terena područja sa svojim jako izraženim pravcima rasjedanja pokazuje analiza terena prema ekspoziciji ili kardinalnoj orijentaciji. Na ravne dijelove Općine otpada 6,8% terena, na istočne ekspozicije otpada 6,6%, južne 41,7%, zapadne 17,2% i na sjeverne 27,7% teritorija Općine.

Prirodne vrijednosti područja Kantona Sarajevo, pa tako i općine Centar, sa stanovišta klime, imaju određena ograničenja i nepovoljnosti u odnosu na ostale urbane centre u BiH. Stoga, sa stanovišta prostornog planiranja, raspoloživi prostor mora biti racionalno iskorišten kako bi se devalvacije prirodnih uvjeta svele na najmanju moguću i opravdanu mjeru.

Prostor Općine Centar je brdsko-planinskog karaktera, što stvara prirodne uvjete za razvoj egzogenih pojava kao što su nestabilnost terena i klizišta. Pored konfiguracije terena, formiranje klizišta i nestabilnih terena uzrokuju i neplanska gradnja objekata na uvjetno stabilnom i nestabilnom terenu. Na prostoru Općine ima preko 100 klizišta formiranih u eluvijalno-deluvijalnom pokrivaču na padinskim dijelovima Općine. Najveća klizišta su Hambina Carina, Trebevička ul., Betanija, Cvijetina, Crni Vrh, Koševo-Breka, Urijan Dedina, Terezija, Stolačka ulica, Ejuba Ademovića, Mrakuša i Put Mladih Muslimana.

Stanovanje

Na području Općine Centar postoje dvije karakteristične zone naseljavanja:

- dolinska, uz rijeku Miljacku i jednim dijelom Koševskog potoka, i
- tzv. padinska koja se karakteriše uglavnom individualnom gradnjom.

Dolinsku zonu naseljavanja karakteriše veća uglavnom kolektivna izgradnja sa izražajnim smještanjem društvene infrastrukture (čiji su kapaciteti prevazilaze potrebe Općine).

Ukupan broj stambenih jedinica u 2003. god. iznosi 27.880 koje je podjeljeno na 11.190 individualnih stambenih jedinica i 16.690 stambenih jedinica koje pripadaju kolektivnom stanovanju. Učešće stambenog fonda u Kantonu Sarajevo je 15,47 %, dok je prosječan broj stanovnika po stanu u Općini Centar 2,44.

Kolektivna stambena izgradnja pretežno je zastupljena u ravničarskim dijelovima užeg urbanog područja Općine, dok je individualna stambena izgradnja locirana na padinama urbanog područja Općine.

Međutim, razvoj urbanih struktura nije mogao adekvatno pratiti i infrastrukturni razvoj pogotovo kad je u pitanju saobraćaj.

Individualnu stambenu izgradnju u najvećem broju slučajeva karakteriše bespravna izgradnja. Prema dostupnim podacima na području Kantona Sarajevo od 1995 - 2002. godine registrirano je 7.286 bespravnih stambenih objekata. Od toga u općini Centar 626, što je 8,6% učešća u Kantonu Sarajevo. Prema procjenama, danas je u Sarajevu bespravnom izgradnjom zahvaćeno oko 1000 ha prostora, a broj objekata koji je izgrađen bespravno (ili se gradi) iznosi od 10 - 20.000. Tačne evidencije nema, a posljedice su veoma značajne sa stanovišta:

- § ugrožavanja stabilnosti terena sa pojavom od preko 100 klizišta u Općini koja su formirana uglavnom u eluvijalno-deluvijalnom pokrivaču na padinskim dijelovima grada gdje je bila i najintenzivnija neplanska gradnja objekata;
- § neregulirane odvodnje otpadnih voda;
- § ugrožavanja vitalnih funkcija za razvoj Općine kao što su: izvorišta vode, rekreaciona područja, šume, saobraćajnice i sl.;
- § estetski izgled grada (loš izgled pojedinih građevina i ugrožavanje slike grada);
- § loše uvjete stanovanja stanovništva u bespravno izgrađenim objektima.

Planska dokumentacija

Površina općine Centar jedno od devet općina u Kantonu Sarajevo iznosi 33 km², od toga poljoprivrednog zemljišta je 1.656 ha, šumskog zemljišta 1.064 ha a na ostale površine otpada 578 ha.

Prostorne površine općine Centar, odnosno dešavanje u tom prostor u smislu namjene prostora, njegovog korištenja regulirano je razvojnom prostorno planskom dokumentacijom kao i drugim razvojnim dokumentima, a to su:

- Prostorni plan Kantona Sarajevo za period od 2003. do 2023. godine,
- Urbanistički plan grada Sarajeva za urbano područje Sarajevo (Stari grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi grad, Ilidža i Vogošća) za period od 1986. do 2015. godine
- Strategija razvoja Kantona Sarajevo do 2015. godine,
- Program razvoja Gradskog jezgra Sarajevo,
- Strategijske odrednice općine Centar i
- materijali Centra za podršku biznisu općine Centar.

Provedbeno planska dokumentacija koja je usvojena ili je u izradi obuhvata 27 regulacionih planova i 8 urbanističkih projekata. Step en upotrebljivosti provedbeno planske dokumentacije je različita, obzirom na vrijeme njihovog donošenja, koje se kreće od 28 do 1 godine, izrade u skladu sa različitim metodologijama, te su i riješenja sa stanovišta nivoa informacija različita.

Prema Urbanističkom planu grada Sarajeva za urbano područje Sarajevo (Stari grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi grad, Ilidža i Vogošća) za period od 1986. do 2015. godine urbanom području općine Centar pripada 1.383,6 ha (13,84 km²) ili 42 %, preostali veći dio od 1.916,4 ha (19,16 km²) ili 58 % odnosi se na vanurbano područje.

Provedbenom planskom dokumentacijom koja je usvojena ili je u izradi obuhvata površinu od 946,3 ha, te se može reći da je ova pokrivenost oko 82 %. provedbenom planskom dokumentacijom urbanog područja općine. Ovaj procenat je nešto veći i iznosi 85%, kada se uključe i zaokružene površine poljoprivrednog i šumskog zemljišta unutar Urbanističkog plana.

Nepokrivenost provedbenom prostorno planskom dokumentacijom kreće od 15-18%, naravno ovaj podatak uključuje i planove koji su u izradi.

Urbano zelenilo

Kategorija urbanog zelenila ima značajnu ulogu u razvoju i formiranju rekreacionih zona, i samim tim njihovo korištenje kao jednog od značajnih elementa standarda stanovnika u gradu i općini. U kategoriju urbanog zelenila uvrštene su zelene površine uz kolektivno stanovanje, zatim parkovi i skverovi, te aleje, dječiji zabavni parkovi, sportske i sportsko – rekreacione površine, stara groblja i arboretumi. Generalno uzevši, ove zelene površine na na općini Centar relativno ravnomjerno razmještene, u odnosu na ostale općine. Naravno postoji raznolikost po kvalitetu, a manji broj njih se i ne održava na odgovarajući način. Velike površine su uništene u ratu a koje se sad nastoje obnoviti, a naravno formiraju se i nove (Gradski park Betanija 141 ha). Iz tabelarnih prikaza se vidi da su zelene površine po m²/st, različite po općinama, i da općina Centar ima relativno visok stepen zastupljenosti urbanog zelenila.

Urbano zelenilo općeg korištenja koje se održava u 2004. godini
Ukupna površina i površina po stanovniku (urbano područje)

Općina	Površina zelenila po m ²	Broj stanovnika	m ² /stanovniku
Stari grad	36.236	38.211	1,05
Centar	526.238	68.067	7,73
Novo Sarajevo	600.420	74.402	8,07
Novi grad	1.154.745	116.832	9,88
GRAD	2.317.639	297.512	6,7
Ilidža	645.316	47.924	13,46
Vogošća	217.548	19.966	10,9
Hadžići		20.133	
Ilijaš		15.325	
Trnovo		836	
KANTON	3.180.503	401.696	10,3

3.6.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Bespravna gradnja, djelatnosti i druge nelegalne pojave (stanovanje; poslovni, privredni i zanatski objekti; reklamni pano i plakati; pijace, kiosci; ulična prodaja i prosijačenje; satelitske antene i druge pojave koje uništavaju arhitektonski izgled fasada)	Nasljeđen dugotrajan problem Nedovoljno snažan odgovor u zaustavljanju Nekontrolisana gradnja Neprovođenje zakona Nepostojanje monitoringa Neadekvatna kaznena politika Atraktivnost prostora Općine	Ugrožavanje prostornog razvoja i estetskog izgleda Klizišta ili gradnja na istim te njihova sanacija Neregulisana infrastruktura i pritisak na infrastrukturne sisteme Socijalno-ekonomski aspekt
2.	Nedostatak prostora i njegovo "neracionalno i neadekvatno korištenje " te nedovođenje krajnjoj namjeni	Administrativno tehnički Neadekvatna zemljišna politika imovinsko-pravne prirode Sporost u privatizaciji, a kasnije i dovođenje krajnjoj namjeni Ne postoji vremensko ograničenje gradnje Bespravna izgradnja Zapuštenost i neuređene površine koje se nalaze između javnih i privatnih i oko kolektivnih objekata	Ugrožavanje atraktivnost prostora Općine Usporavanje razvoja Nedostatak prostora za javne sadržaje Nedostatak parking površina (saobraćajne površine se zagušuju parkiranjem) Zapuštene zgrade i poslovni prostori Neuređenost parkovnih površina i trgova
3.	Planska dokumentacija	Sporost u realizaciji i uređenju prostora i dovođenje u stanje krajnje namjene	Djelimično zastarijela planska dokumentacija Bespravna izgradnja Zaostajanje u razvoju

		Neprilagođenost novim uslovima i metodologijama	Nameće se potreba prenamjene prostora
4.	Nepostojanje monitoringa	Realizacija i praćenja pojava u prostoru Nepostojanje adekvatnog sistema kontrole i informisanja	Bespravna izgradnja Nedostatak informacija Otežano planiranje Nedovoljna razmjena informacija
5.	Saobraćaj	Bespravna izgradnja Nedostatak parking površina, saobraćajne površine se zagušuju parkiranjem umjesto da budu cirkulatorne Neizgrađenost saobraćajnica prema planskim dokumentima Zaustavljanje saobraćaja zbog snabdjevanja radnji i trgovina	Zagušenje saobraćajnica Zagađenje zraka Opterećenje centralni dijelova Nepropisna parkiranja koja vrlo često ugrožavaju sigurnost
6.	Nedovoljna edukacija	Neinformiranost Nedovoljno poznavanje i nedostatak obrazovanja iz ove oblasti	Loša zaštita i provođenje Nezainteresovanost za opće interese i probleme Izostanak pojedinca i zajednice za isakzivanjem svojih zahtijeva i rješenja

3.6.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti upravljanja prostorom su:

- Posmatrati bespravne i nelegalne pojave u širem smislu i u cijelini, a koje ugrožavaju prostorni i drugi razvoj Općine;
- Zaustaviti bespravne pojave;
- Primjena zakonske regulative i provođenje inspekcijske kontrole;
- Uvođenje poreza na neizgrađeno građevinsko zemljište tj. adekvatna zemljišna politika koja će stimulisati razvoj;
- Analiza, revidiranje i svakog razvojnog i provedbenog plana pojedinačno i u cijelosti. Izrada novih planova;
- Kvalitetnije planiranje i brži razvoj;
- Izgradnja saobraćajnica prema planskoj dokumentaciji;
- Izraditi općinski program saobraćajne infrastrukture i plan parkiranja;
- Upoznavanje građana o svim aspektima razvoja i zaštite okoliša i njihovo uključivanje u aktivnosti koje se provode.

3.7. Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa

3.7.1. Stanje na području

Administrativne granice Općine Centar unutar prostornog obuhvata Kantona Sarajevo, promatrane sa aspekta historije urbanog razvoja grada, omeđuju historijsko slojevit i razvojno izuzetno značajan prostor. U rimskom periodu ovdje su krajnje istočne granice rimske kolonije na prostoru današnjeg Sarajeva, u ranom srednjem vijeku to je prostor srednjevjekovnih naselja i utvrda, nešto kasnije značajnog srednjevjekovnog trgovačkog centra – trgovišta, dok osmanski period ovdje ostavlja tragove s kraja 15.st. , pa na dalje. Najznačajniji pečat ovom prostoru svakako daje period austro-ugarske dominacije – gradske ambijentalne cjeline nastale u tom periodu i danas u cjelosti čuvaju prvobitnu fizionomiju.

Pored dijelova značajnih prirodnih cjelina područja Skakavca i Ozrena, ništa manje pažnje ne zaslužuju značajni pojedinačni spomenici prirode – vodopadi, vrela i pećine. Urbano zelenilo – parkovi, botanički vrtovi, te pejzažna groblja Koševske doline, specifične su vrijednosti prostora Općine Centar

Evidencija cjelokupnog fonda kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo, pa tako i Općine Centar, struktuirana je i pohranjena kao dio dokumentacionog fonda Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo i kao takva predstavlja jedini relevantan izvor podataka iz ove oblasti. Evidencija spomeničkog fonda Kantona Sarajevo sistemski je kodirana (šifrirana) te predstavlja jedinstvenu bazu podataka koju je u cjelosti ili fragmentarno moguće aplicirati u baze podataka dokumenata višeg reda koji tretiraju prostorne, društvene, privredne i druge segmente stanja ili razvoja područja Kantona Sarajevo.

Tabela 8. Evidentirani, prethodno zaštićeni i zaštićeni nepokretni spomenici kulturne i prirodne baštine na području Općine Centar Sarajevo

Naziv			Spomenički status	Broj objekata
1.	Historijsko-memorijalni kompleksi i spomen obilježja			6
1.1.	Historijsko-memorijalni kompleksi i spomenici NOR-a		Z	3
1.2.	Historijsko-memorijalni kompleksi i spomenici novije historije		E	3
2.	Naseljena područja – cjeline			30
2.1.	Urbane cjeline – ulice, trgovi, urbani kompleksi		Z	2
			E	28
3.	Arheološke zone i područja			11
3.1.	Predhistorija		E	6
3.2.	Antika		E	1
3.3.	Srednji vijek		E	1
3.4.	Ostali arh. lokaliteti		E	3
4.	Objekti stambene arhitekture			75
4.1.	Turski period		Z	1
			E	2

	4.2.	Austro-ugarski period	Z	1
			E	26
	4.3.	Period između dva svjetska rata	E	45
5.	Javni objekti			54
	5.1.	Objekti uprave, pravosuđa, administracije i finansija	Z	2
			E	7
	5.2.	Objekti kulture, nauke i obrazovanja	Z	1
			E	22
	5.3.	Komunalni i prometni objekti i urbana oprema	Z	1
			E	12
	5.4.	Objekti zdravstva i higijene	E	7
	5.5.	Objekti sporta i zabave (stadion, sportska dvorana, planinarski dom	E	2
6.	Privredni objekti (trgovački, ugostiteljski, turistički, zanatsko-industrijski)			7
	6.1.	Industrijski objekti	Z	1
			E	3
	6.2.	Objekti trgovine, zanatstva i ugostiteljstva	E	3
7.	Sakralni objekti			18
	7.1.	Arhitektura islamske religije	Z	2
			E	7
	7.2.	Arhitektura jevrejske religije	Z	1
			E	2
	7.3.	Arhitektura pravoslavne religije	Z	1
	7.4.	Arhitektura katoličke religije	Z	1
			E	4
8.	Groblja i nadgrobni spomenici			36
	8.1.	Predhistorija, antička i srednjevjekovna nekropola	E	1
	8.2.	Groblja	Z	3
			E	25
	8.3.	Grobni objekti i nadgrobni spomenici	E	7
P.	Prirodna baština			11
	P.1.	Prirodni parkovi i predjeli	E	3
	P.1.	Spomenici prirode	Z	1
			E	7

Zaštita kulturno-historijske i prirodne baštine Kantona Sarajevo, pa kroz to i Općine Centar, u potpunosti je institucionalizirana putem Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa Sarajevo. Služba zaštite na području Kantona Sarajevo, pored primjene primarnog **Zakona o zaštiti kulturne baštine Kantona Sarajevo**, podliježe i primjeni niza zakona i zakonskih propisa donesenih na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, kao i na nivou Kantona Sarajevo.

Veliki broj zakonskih propisa na nivou, kako Kantona Sarajevo, tako i Federacije Bosne i Hercegovine, koji se neposredno ili posredno odnose na zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, nesporno ukazuju na već stvorene ozbiljne zakonske pretpostavke za permanentno očuvanje postojećeg fonda kulturno-historijske baštine Kantona Sarajevo.

Očuvanje fonda kulturno-historijske i prirodne baštine na području Općine Centar primarno se reguliše u postupku pripreme, rasprave, usvajanja i donošenja provedbene planske dokumentacije, gdje analiza dobara baštine i njihova valorizacija predstavljaju značajan segment izrade provedbenog planskog dokumenta.

I pored dobro osmišljene zakonske regulative koja omogućava zaštitu kulturno-historijske i prirodne baštine u svim segmentima, u poratnim godinama rezultati na terenu su gotovo poražavajući. Kao jedinstven i prioritetan problem nameće se problem bespravnih intervencija u prostoru, koje posljednjih godina dobijaju nesagledive razmjere sveukupnog uništavanja životne sredine, pa kroz to i kulturno-historijske i prirodne baštine.

Kako direktna odgovornost za sprovođenje zakona i zakonskih propisa leži na lokalnoj samopuravi, odnosno na općinama i općinskim službama kao krajnjoj instanci, to uzroke ovakvog stanja primarno treba tražiti u radu ovih organa.

Istovremeno, zatečeno stanje se ne smije tretirati kao stanje koje je nužno sanirati, već je neophodno poduzeti strateške mjere u cilju vraćanja prvobitnog stanja (stanje prije devastacije) i to kroz duži vremenski period. Peralelno, neophodno je poboljšanje mjera održavanja fonda kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, kako bi se dostignuto stanje kontinuirano održavalo, odnosno poboljšavalo.

U cilju trajne zaštite prirodnih cjelina, na nivou Kantona Sarajevo posljednjih godina donose se zakoni kojima se štite značajni prirodni resursi. Zakon o zaštiti prirodne cjeline, praćen odgovarajućim planom upravljanja koji obezbjeđuje održivi razvoj, kroz dosadašnja iskustva pokazao se adekvatnim i efikasnim načinom zaštite prirodnih resursa.

Prvi pozitivni efekti ovakvog načina djelovanja u cilju zaštite prirodnih cjelina na području Općine Centar vidljivi su očuvanju i unapređenju prirodne cjeline Skakavac. Kako je integralni projekat zaštite ovog područja u toku, predstojeću fazu projekta – izradu Plana posebnog podrčja Skakavac, neophodno je smatrati prioritetom Općine Centar u segmentu zaštite i unapređenja prirodnih cjelina.

Korištenje pojedinačnih spomenika prirode u svakom pojedinačnom slučaju zahtijeva adekvatne i stručne analize načina i mogućnosti korišćenja. Obzirom da broj pojedinačnih spomenika na području Općine Centar nije veliki, za svaki od njih, u propisanoj zakonskoj proceduri, neophodno je donijeti odgovarajuću odluku o načinu korišćenja.

Kontinuirano održavanje fonda prirodne baštine podrazumijeva permanentno praćenje i rekognosciranje stanja, te, pored tekućeg održavanja, redovito donošenje kratkoročnih planova održavanja i unapređenja.

Veći broj pojedinačnih dobara graditeljske baštine u proteklom periodu je stekao status spomeničkog dobra nacionalne baštine BiH, te se veći broj pojedinačnih objekata i cjelina nalaze na preliminarnoj listi nacionalnih spomenika BiH, čime se procedura odobrenja ma kakvih intervencija na pojedinačnim objektima ili unutar spomeničke cjeline bitno mijenja u odnosu na raniju proceduru. Ingerencije za donošenje odluka o objektima u statusu nacionalnih spomenika BiH prenesene su na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno, neposredno su u nadležnosti Ministarstva prostornog uređenja FBiH.

3.7.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
Prirodno naslijeđe			
1.	Devastacije prirodnih cjelina	Višegodišnje neadekvatno korišćenje i neodržavanje prostora Neusaglašene lokalne aktivnosti na pokretanju projekata korišćenja prostora Nedovoljan angažman općinskih organa, prvenstveno u smislu uspostavljanja adekvatne stručne osnove za poduzimanje mjera zaštite prirodnih cjelina	Trajne devastacije prirodnih cjelina u svim segmentima (geomorfološkim, hidrološkim ... , specifičnim zajednicama flore i faune, i sl.)
2.	Neadekvatna zaštita, korišćenje i održavanje spomenika prirode	Nedovoljna informisanost o postojanju, značaju i vrijednostima pojedinačnih spomenika prirode Nezainteresiranost općinskih organa za uspostavljanje i provođenje mjera zaštite pojedinačnih spomenika prirode	Devastacije do potpunog uništenja pojedinačnih spomenika prirode
3.	Neadekvatna zaštita i održavanje fonda prirodne baštine	U okviru redovnih djelatnosti službi općinskih organa ne postoji segment kontinuiranog praćenja stanja i djelovanja u oblasti zaštite fonda prirodne baštine Disperzija u djelovanju na očuvanju fonda prirodne baštine Općine Centar	Obzirom na lokacijski položaj dobara prirodne baštine na području Općine Centar, te prevashodno interes Kantona Sarajevo za kontinuiranom zaštitom i očuvanjem ovih resursa, trenutno stanje se može ocijeniti dobrim i u procesu unapređenja. Međutim, općinski organi moraju preuzeti na sebe punu odgovornost odnosa lokalne samouprave prema resursima prirodne baštine, bez obzira na administrativne granice općine i vrijednost općinskog dobra u mjerilu vrijednosti Grada i Kantona

Kulturno-historijsko naslijeđe			
1.	Devastacija ambijentalnih cjelina	Bespravne intervencije u prostoru i na pojedinačnim objektima Ne postoji kontinuitet inspekcijskog nadzora na terenu Na nivou inspekcije ne izriču se zakonom predviđene mjere čije izvršenje nije uslovljeno mogućnošću žalbe	Potpuni gubitak ambijentalnih cjelina Potpuna devastacija ambijentalnih i historijskih vrijednosti pojedinačnih spomeničkih dobara unutar trajno devastirane cjeline
2.	Devastacija ambijentalnih cjelina neadekvatnim pojedinačnim intervencijama	Ne pokreću se pravne procedure predviđene za povrede zakona i zakonskih propisa iz oblasti prostornog planiranja i zaštite kulturne baštine	Svaka pojedinačna neadekvatna intervencija unutar definirane ambijentalne cjeline predstavlja trajnu devastaciju cjeline
3.	Neadekvatno održavanje spomeničkog fonda	Nerazrađena sistemska rješenja Nedovoljna informiranost o stanju spomeničkog fonda Neadekvatni i nestručni periodični planovi i programi rada	Nerealni planovi i programi rada Općine Neusaglašenost aktivnosti i planiranih finansijskih sredstava sa drugim nivoima vlasti (budžet)

3.7.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa su:

- Obezbjedenje trajne zaštite i očuvanja prirodnih cjelina;
- Programirano i kontrolirano korištenje područja prirodnih cjelina;
- Obezbjedenje elemenata samoodrživosti prirodnih cjelina planskim razvojem i korišćenjem kontaktnih zona zaštićenog područja;
- Uspostavljanje i provođenje mjera zaštite za svaki pojedinačni spomenik prirode na području Općine Centar;
- Permanentno praćenje i rekognosciranje stanja;
- Redovito donošenje kratkoročnih planova održavanja i unapređenja, inicirano na nivou Općine, a usaglašeno sa stručnim i operativnim institucijama i timovima, te planovima na koji se donose na nivou Kantona;
- Poštivanje i striktna primjena postojeće zakonske regulative;
- Obezbjedenje izmjena i dopuna postojeće zakonske regulative;
- Kontinuirano inspekcijsko praćenje stanja na terenu.

3.8. Privreda i okoliš

3.8.1. Stanje na području

Privredu Općine Centar Sarajevo kao jedan segment privrede Kantona Sarajevo karakteriše pozitivan trend konsolidacije i razvoja te kao i privreda njenog okruženja uspijeva i pored veoma teške i složene poslijeratne situacije u privredi Bosne i Hercegovine da opstaje te da čak bilježi i pozitivne trendove u svom razvoju.

Posebno izraženi problemi koji utiču na poslovanje i rast privrede su: nepovoljan poslovni ambijent za unosno poslovanje, neuređeno tržište, visoko učešće sive ekonomije i nelojalne konkurencije, nedovoljna zaštita domaće proizvodnje, stalno povećanje cijena energenata, nedovoljne investicione aktivnosti te nedovoljno zastupljeno učešće privrednika pri donošenju zakonskih regulativa i stavaranja uvjeta za povoljnije poslovanje. Takođe, privreda Općine Centar Sarajevo je još u procesu vlasničke tranzicije što čini dodatne teškoće i usporava njenu revitalizaciju i osposobljavanje za održivi razvoj. Poseban problem kod privatiziranih preduzeća je što kupac ne ispunjava poduzete obaveze po ugovorima o privatizaciji ili ih ispunjava polovično, što otežava položaj privatiziranih privrednih subjekata.

Ono što daje nade za poboljšanje poslovnog ambijenta su pomaci koji se u posljednje vrijeme realiziraju u harmonizaciji propisa na svim nivoima Bosne i Hercegovine, smanjenje kamatnih stopa, stabilan kurs konvertibilne marke, povoljna stopa inflacije te ujednačavanje poreskog sistema i pojačanje kontrole poslovanja.

Na osnovu pokazatelja poslovanja u 2005. godini („Studija razvoja Kantona Sarajevo“) po općinama (prihodi, rashodi, dobitak i gubitak po zaposlenom, ekonomičnost i rentabilnost poslovanja, rentabilnost kapitala, marža profita, koeficijent obrtaja sredstava) može se zaključiti da Općina Centar, kao i općine Novo Sarajevo i Novi Grad prednjače u razvoju i da postoji velika disproporcija u razvoju u odnosu na ostala područja Kantona Sarajevo. Prostorna distribucija zaposlenih upućuje na najveću koncentraciju zaposlenih u općinama: Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad. Samo na ove tri općine, koje zauzimaju površinu od 7,05% Kantona Sarajevo, koncentrirano je preko 71% od ukupno radnih mjesta Kantona Sarajevo. Samo na općini Centar koncentrirano je više od 35% od ukupno radnih mjesta Kantona Sarajevo.

Imajući u vidu položaj Općine Centar, te njene prirodne resure i raspoloživi prostor njeni strateški pravci jačanja ekonomske osnove su:

- bankarstvo, finansijske, projektantske, konsalting i druge slične usluge,
- trgovina,
- industrija (farmaceutska, prehrambena, elektronska, optička, nekonvencionalna, itd.), posebno podpodručja ekonomski i ekološki prihvatljiva
- zdravstvo – visokodiferencirane zdravstvene usluge,
- obrazovanje – permanentna edukacija,
- kultura, sport, rekreacija – profitabilno atraktivne manifestacije, i
- turizam i komplementarne usluge.

U cilju osiguranja razvoja privrede Općine Centar Sarajevo prema razvijenim evropskim zemljama i porasta produktivnosti potrebno je kroz opće programe podsticaja razvoja privrede posebno podsticati necjenovne faktore konkurentnosti, kao što su:

- kvalitet roba i usluga,
- dizajn roba i pakovanje,
- rokovi isporuke,
- servisne službe,
- rezervni dijelovi i zalihe,
- marketing i dr.

Takođe, zakonskom regulativom moguće je poboljšati ambijent za razvoj poduzetništva i privatnih inicijativa, promovirati razvoj malih i srednjih preduzeća, te na taj način stvarati nova radna mjesta i postići održivo zapošljavanje. Odgovarajućim mjerama potrebno je nelegalnu i sivu ekonomiju staviti pod kontrolu i valorizirati je kroz registriranu nezaposlenost.

3.8.1.1 Industrijska proizvodnja

U poslijeratnom prirodu industrija Općine Centar kao i industrija njenog okruženja bilježi kontinuiran rast što je, prema statističkim podacima Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo zabilježeno i u prvih šest mjeseci 2006. godine za oko 5% u odnosu na isti period 2005. godine. Međutim, trend industrijske proizvodnje karakterišu veoma velike oscilacije gdje u pojedinim ciklusima pojedine grane industrije bilježe zabrinjavajući pad.

Osim općih problema koji karakterišu razvoj cjelokupne privrede posebno treba istaći značajan uticaj nepovoljnih zakonskih propisa za proizvodnju, po kojima su domaći proizvođači obavezni plaćati carine za uvoz repromaterijala potrebnog za proizvodnju, za razliku od proizvođača iz Evrope i susjednih zemalja koji isti materijal uvoze bez carina te imaju jeftinije proizvode na BiH tržištu.

Imajući u vidu da među prvih 10 najuspješnijih privrednih subjekata Kantona Sarajevo koja redovno ostvaruju najvišu dobit u Kantonu Sarajevo ima nekoliko preduzeća sa sjedištem u Općini Centar kao što su: BH telecom, JP BH pošte, Bosnalijek d.d., Hypo-Alpe-Adria-Leasing d.o.o. koje ostvaruju više od 40% ukupno ostvarene dobiti na Kantonu Sarajevo, jasno je da iste imaju vrlo značajan uticaj na ukupne tokove privrede u općini, a imajući u vidu da njihova funkcija nije vezana za lokalitet, imaju značajan uticaj na privredu Kantona Sarajevo i šire.

U dijelu opće analize značaja privrede Općine Centar na tokove privrede Kantona Sarajevo posebno treba istaći da privreda Općine Centar u ukupnoj vanjsko-trgovinskoj razmjeni privrede Kantona Sarajevo godišnje učestvuje sa oko 20,6% (710 milona KM u 2005. godini).

Razvoj industrije će se zasnivati na korištenju raspoloživih kapaciteta, uravnoteženijem, efikasnijem i dinamičnijem rastu proizvodnje uz kvalitativne promjene u strukturi industrijske proizvodnje, i bržem rastu proizvodnje viših faza prerade. Osnovna usmjerenja razvoja industrije, sa aspekta snabdijevanja sirovinama i repromaterijalima i plasmana gotovih proizvoda, izgrađenih kapaciteta i njihovog korištenja i mogućnosti investiranja, su:

- usmjeravanje investicija u modernizaciju, rekonstrukciju i proširenje postojećih kapaciteta uz unapređivanje efikasnosti procesa investiranja,
- daleko veće korištenje raspoloživih kapaciteta, uz racionalnije korištenje energije, sirovina i reprodukcioni materijala,
- uravnoteženiji, efikasniji i dinamičniji rast proizvodnje uz odgovarajuće kvalitativne promjene u strukturi industrijske proizvodnje, posebno prema industriji specifičnoj za potrebe velikih gradova.

Metalna industrija u Općini Centar Sarajevo ni po obimu niti po finansijskim efektima nema značajnu ulogu u privredi Općine. Ovaj sektor se susreće sa izvjesnim poteškoćama vezanim za zastarjelu tehnološku opremu i nedostatak finansijskih sredstava za repromaterijal iz uvoza. Pritisci na okoliš vezani za ovu djelatnost odnose se na neriješena pitanja uklanjanja mašinskog i elektro otpada iz proizvodnje, servisiranja, opravki i održavanja transportnih sredstava, mašina, uređaja, kućnih aparata te informatičke i druge opreme. Posebno zabrinjava pitanje skladištenja, čuvanja i uklanjanja hemijskog otpada: ulja, maziva, masti, alkohola, emulzija, boja, lakova, deterdženata, kiselina, otpadnih voda te drugih tečnosti i hemijskih preparata iz ovih procesa.

Posebno značajnu ulogu u industriji Općine Centar čini *farmaceutska industrija* čiju okosnicu čini Bosnalijek d.d. Sarajevo. Obzirom da posjeduje certifikat ISO 14001:2004, Bosnalijek u proizvodnji lijekova i poslovanju ima obavezu da prati, mjeri i nadzire okolinske aspekte koji

utiču na vodu, zrak, tlo i zdravlje ljudi te da poduzima adekvatne mjere u njihovom eliminisanju ili smanjenju u dozvoljenim granicama koje neće imati negativnih uticaja na okoliš. Farmaceutska industrija, shodno ciljevima obnove i razvoja Kantona Sarajevo do 2015. godine, a time i Općine Centar pripada segmentu strateških sektora u jačanju ekonomske osnove Kantona Sarajevo.

Proizvodnja od gume i plastičnih masa. Najznačajniji nosioci proizvodnje od gume i plastike na općini Centar su: TGA-commerce d.o.o., Veplast d.o.o., Fer plast d.o.o. i dr. koji bilježe znatan rast proizvodnje sa tendencijom još bržeg razvoja i širenja kapaciteta i asortimana proizvoda. Njihovi proizvodi su uglavnom proizvodi plastičnih masa u primarnom obliku, raznih gumenih proizvoda, proizvoda od plastičnih masa, ambalaže od plastičnih masa. Nus proizvodi iz ovih procesa, razni otpadi te sami izuzetno dugi procesi razlaganja ovih vrsta proizvoda koji se u okolišu nađu i nakon korištenja uzrokuju izuzetno jak pritisak na okoliš te zahtijevaju posebne tehnologije, sveobuhvatnu angažovanost i edukaciju i razvoj svijesti stanovništva o negativnim efektima nebrige o ovim proizvodima.

Tekstilna industrija se i dalje suočava sa poteškoćama iz postratnog perioda. Ali njen spori napredak pa čak u pojedinim periodima i padovi uzrokovani su prvenstveno zbog nelojalne konkurencije - prodaje na pijacama tekstilnih proizvoda bez odgovarajuće regulativne kontrole, rada na crno, uvoz jeftine robe bez garancija deklarisanog kvaliteta, itd.. Ovaj industrijski segment (Ključ, Uslužnost d.o.o.) je značajan sa aspekta zapošljavanja, pa stoga i njegova provjerena stručna snaga predstavlja komparativnu prednost u odnosu na okruženje.

Građevinarstvo kao privredna grana u Općini Centar ima izuzetno značajan uticaj na sliku privrednih kretanja općine posebno kada se ima u vidu da su sjedišta izuzetno jakih kompanija na području Općine Centar. Neki od značajnijih su: Hidrogradnja Sarajevo, GP Bosna d.d., Vranica d.d., GP ŽGP d.d., Sarajevoputevi d.d., GP Bosnaputevi d.d., GP Put d.d., BBM d.o.o. Telefongradnja d.o.o., Putevi BiH d.d., Gradiz d.o.o., Rolling d.o.o., Chenco d.o.o., Bosna-S Oil Services Company d.o.o., IN d.o.o., Unimont d.d., Ramsen Gradnja. Građevinarstvo u Općini Centar je djelatnost izuzetnih potencijala, znanja, raznovrsne, specijalne i izuzetno produktivne opreme koja još nije angažirana u stepenu raspoloživih mogućnosti. Evidentan je problem u angažovanju raspoloživih kapaciteta, otežanoj naplati, radu na crno, nelojalnoj konkurenciji, nedovoljnoj zaštiti domaće proizvodnje, čestoj izmjeni zakonske legislative koja stvara nedoumice kod poduzetnika, te neujednačenim uvjetima privređivanja u oblasti građevinarstva naših firmi u zemljama u okruženju. Značajniji napredak može se očekivati povećanjem javnih investicija, stvaranjem povoljnijih uvjeta i smanjenja administrativnih zapreka za što brže otvaranje javnih radova i investicija te, uvažavajući njihove reference i stručne kadrove, veće učešće domaćih firmi u izvođenju javnih radova na Kantonu Sarajevo i BiH tržištu. Nužno je pokrenuti veće investicione projekte, širih razmjera, u kojima će svoj interes naći snažniji investitori iz inozemstva, ali za njihovo anagažovanje potrebno je stvoriti poslovni ambijent za ulaganje i ojačati primjenu zakona u ovoj osjetljivoj oblasti.

3.8.1.2 Poljoprivredna proizvodnja

Prema katastarskim podacima poljoprivredno zemljište u Kantonu Sarajevo zauzima površinu od 50.892 ha, od čega Općini Centar pripada 1.587 ha ili 3,1% od ukupno poljoprivrednih površina. Općina Centar ima izrazito nepovoljan odnos poljoprivrednog i obradivog zemljišta u odnosu na broj stanovnika. Na jednog stanovnika otpada 0,010 ha obradivih površina, a poljoprivrednog zemljišta po stanovniku otpada -0,024 ha, što je značajno ispod svjetskog prosjeka (0,40 ha/stanovniku) i prosjeka Kantona Sarajevo (0,129 ha).

Općina Centar je jedna od općina na području Kantona Sarajevo koja ima najmanje raspoloživog zemljišta za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom, ali se ipak tretira kao

djelatnost koja ima odgovarajući značaj, pa je kao takva uvijek bila nezaobilazna u poticajnim sredstvima i planovima razvoja Općine.

Jedan od nosilaca budućeg razvoja poljoprivredne proizvodnje i seoskog turizma na području Općine Centar biće novoformirana poljoprivredna zadruga sa sjedištem u MZ "Nahorevo".

Ideja o potrebi organizovanja poljoprivrednika i osnivanje zadruge proizašla je iz studije "Mogućnosti razvoja poljoprivrede i prerade poljoprivrednih proizvoda na području Općine Centar u periodu od 2003.–2007. godine", u kojoj je predloženo organizovanje poljoprivrednih proizvođača u poljoprivrednu zadrugu. Područje djelovanja zadruge obuhvatalo bi pored Općine Centar i susjedne općine Novo Sarajevo, Stari Grad Sarajevo i Vogošća. Cilj osnivanja zadruge je povećanje poljoprivredne proizvodnje, kvalitetnije organizovanje poljoprivrednih proizvođača i sigurniji plasman tržišnih viškova prehrambenih proizvoda, naročito kroz integralno povezivanje proizvođača, prerađivača i trgovaca.

3.8.1.3 Saobraćaj i veze

Položaj Općine Centar, kao centralnog dijela Grada Sarajeva, ima vrlo bitno značajan uticaj na stanje i razvoj saobraćaja i saobraćajne infrastrukture te cjelokupne privrede Općine. Općina Centar kao i ostale općine Grada Sarajeva ima vrlo razvijen gradsko prigradski saobraćaj, ali su saobraćajnice nedovoljnih kapaciteta i zastarjelom saobraćajnom infrastrukturom, evidentne gužve, nedostatak parking prostora rezultira izuzetnim nepovoljnostima u pogledu koncentracije izduvnih produkata, maziva, teških metala itd., što ima vrlo značajne posljedice na zdravlje i sigurnost ljudi.

S obzirom na značaj saobraćajne infrastrukture na razvoj privrede i društva te s obzirom na intenzitet saobraćaja na pojedinim dionicama postojeće saobraćajne infrastrukture može se zaključiti da su već odavno stekli uslovi za započinjanje radikalnijih zahvata na rekonstrukciji i iznalaženju rješenja za otklanjanje uskih grla.

Realizaciju ovog cilja treba biti usaglašena sa potrebama stanovništva, privrede Općine i Kantona i evropskim standardima.

Imajući u vidu broj motornih vozila koji svakodnevno cirkulišu kroz Općinu Centar i vršeći kontinuirani monitoring utvrđeno je da cestovni saobraćaj najvećim dijelom utiče na kvalitet zraka u Općini Centar koji se narušava prvenstveno količinom izduvnih gasova, pojačano korištenjem lošeg kvaliteta goriva, te starosti vozila.

3.8.1.4 Energetski sektor

Općina Centar, a ni Kanton Sarajevo nemaju vlastitih izvora, ni primarnih, ni sekundarnih fosilnih oblika energije, pa se snabdijevanje energijom ostvaruje preko sistema za kontinuiranu dobavu i distribuciju (elektroenergetski i gasni sistem), kao i punktova za skladištenje i prodaju tečnih i krutih goriva.

Obzirom da je energetski sektor jedinstven sistem na području Kantona Sarajevo time potrošnja energije i njen uticaj na privredu i okoliš Općine Centar može se razmatrati samo u sklopu jedinstvenog sistema i politike razvoja energetskog sektora Kantona Sarajevo. Nosioci razvoja i distribucije u energetskom sektoru u Kantonu Sarajevo su: JP Elektroprivreda BiH i Elektrodistribucija Sarajevo, KJKP Sarajevogas, KJKP Toplane Sarajevo, te uvoznici i distributeri naftnih derivata.

Godišnji bilans energetskih potreba kontinuirano se povećava kroz sve vidove energije: električne energije, prirodnog gasa, toplotne energije, čvrstih goriva i naftnih derivata.

Gasni sistem. Distribucija prirodnog gasa, izgradnja, upravljanje i održavanje sistemom u Kantonu Sarajevo je osnovna djelatnost KJKP Sarajevogas. Sarajevogas upravlja gasnim sistemom Kantona sa 3 glavne mjerno-regulatorne stanice, 73 rejonske redukcione stanice i 171 prijemno-regulacionom stanicom, te distributivnom gasnom mrežom visokog, srednjeg i niskog pritiska, dužine cca 1.020 km.

Upotrebom prirodnog gasa umjesto čvrstih i tečnih energenata značajno se smanjuje emisija zagaditelja u zrak, te je realizacijom gasifikacije kvalitet životnih uvjeta za stanovnike

Sarajeva znatno unaprijeđen. Napajanje gasom Kantona Sarajevo se vrši putem dvije mjerno regulacione stanice MRS I Butila i MRS II-Velešići.

Centralni i toplifikacioni sistemi. KJKP Toplane Sarajevo, predstavljaju najveći sistem daljinskog zagrijavanja u Bosni i Hercegovini koji pruža usluge zagrijavanja za oko 46.000 stanova i 1.572 poslovna prostora. Ukupan broj kotlovnica je 129, od čega su 44 srednje i veće kotlovnice, i 85 krovnih kotlovnica. Instalirana snaga je 485 MW sa angažovanom snagom od 346 MW. Distributivna mreža iznosi 62 km i ima 140 podstanica. Do 2003. godine uz realizaciju projekata rekonstrukcije sistema, profilirana je i dobro organizirana moderna kompanija, koja bi trebala osigurati energetske efikasan i siguran sistem daljinskog zagrijavanja u Kantonu Sarajevo koji će doprinijeti unapređenju kvaliteta životnih uvjeta i implementaciji Odluke o zaštiti kvaliteta zraka. Preduzeće je uvelo i sistem upravljanja kvalitetom u skladu sa standardom ISO 9001:2000 i sistem okolinskog upravljanja u skladu sa standardom ISO 14001:2004.

Čvrsta goriva. Na osnovu dostupnih podataka od najvećih snabdjevača i distributera čvrstih goriva "Ogrevtransa d.d." i «Sarajevošume» d.o.o. u Kantonu Sarajevo je u 2003. godini potrošačima isporučeno 4.304 tone uglja, od čega 1.304 t mrkog uglja i 3.000 t lignita. Iste godine isporučeno je 36.274 m³ ogrijevnog drveta. U 2004. godini je planirano neznatno povećanje čvrstih energenata u odnosu na 2003. godinu. Tendencija opadanja potrošnje čvrstih energenata u odnosu na 1990. godinu je rezultat širenja gasnog sistema i upotrebe prirodnog gasa.

Naftni derivati. U posljednje vrijeme prisutna je tendencija rasta potrošnje tečnih goriva. Ne postoje veći skladišni kapaciteti uvoznika naftnih derivata, te postoji mogućnost nedostatka tečnih goriva u slučaju prekida dopremanja u dužem periodu. Ukupni kapaciteti spremnika na svim benzinskim pumpama mogli bi osigurati snabdijevanje potrošača za oko 30 dana. Plan potrošnje tečnih goriva zavisi i od stabilnosti snabdijevanja prirodnim gasom, jer u slučaju poremećaja ili prekida dopreme gasa potrošnja lož ulja i mazuta bi se znatno povećala. Povećanje potrošnje tečnih i čvrstih fosilnih goriva na području Kantona Sarajevo se ne može posmatrati u pozitivnom svjetlu sa aspekta uticaja na okoliš zbog činjenice da se sagorijevanjem istih emituju staklenički plinovi i drugi zagaditelji.

3.8.1.5 Turizam i ugostiteljstvo

U Općini Centar, kao centralnom dijelu Grada Sarajeva – smještene su političke, privredne, kulturne, trgovačke i naučne institucije kao i većina diplomatskih konzularnih predstavništava, brojne međunarodne organizacija, domaća i strana privredna predstavništva, strukture vlasti države Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, Kantona Sarajevo kao i brojni kulturno istorijski i sportski objekti koji bitno utiču na razvoj turizma Kantona i Općine. Općina Centar raspolaže sa kvalitetnim uslovima ponude i 785 ležaja za smještaja turista u objektima: Hotel „HOLIDAY INN“, Hotel „BOSNIA“, Hotel „DARDANIJA“, Hotel „AMERIKA“, Hotel „BELVEDERE“, Hotel „HONDO“, Hotel „AMBASADOR“, Hotel „ČOBANIJA“, STUDENTSKI CENTAR BJELAVE, Hotel „GAJ“, PRENOČIŠTE „PRIV. SMJEŠTAJ“.

U prvih pet mjeseci 2006. godine značajno je povećan broj turista u odnosu na prethodnu godinu. Prosječno povećanje broja turista u poslijeratnom periodu na godišnjem nivou iznosi oko 10% godišnje, samo u 2005. godini zabilježen je porast broja dolazaka turista za više od 14% u odnosu na 2004. godinu. Broj turista koji su posjetili općinu Centar u prvih pet mjeseci 2006. godine iznosi više od 15.000 što čini više od 31% ukupnog broja turista koji su posjetili Kanton Sarajevo. Broj ostvarenih noćenja u istom periodu u ugostiteljskim objektima Općine Centar iznosi preko 31.000 što takođe čini preko 30,50% u odnosu na ukupno ostvareni broj noćenja u ugostiteljskim objektima Kantona Sarajevo. Posmatrajući finansijske efekte od turista u prvih pet mjeseci 2006. godine koji iznose ukupno 4.754.011,00 KM što iznosi čak više od 47% od ukupnih prihoda od turista Kantona Sarajevo.

Sportsko rekreativni objekti na području Općine Centar od značaja za Kanton (grad) su: Olimpijski centar „Zetra“ i Gradsko sportsko-rekreativni centar „Skenderija“.

Poslovni–kongresni turizam. Ovaj turizam zahvaljujući kapacitetima u hotelu “Holiday Inn” i poslovnom centru “Unitic” smještenih na području Općine Centar jedini su u Kantonu Sarajevo koji po kvalitetu zadovoljavaju ove potrebe i istima se donekle ublažava nedostatak odgovarajućih prostornih kapaciteta za razvijanje ove vrste turizma, kao i svih pratećih sadržaja za uspješan rad i održavanje poslovno kongresnih manifestacija.

3.8.1.6 Trgovina

Ukupna trgovina na veliko i malo bilježi stalni rast skoro u svim oblastima u Kantonu Sarajevo kao i u Općini Centar Sarajevo. Posebno značajne efekte ostvaruju trgovina na veliko motornim vozilima i motociklima, trgovina na malo motornim vozilima i motociklima, trgovina na malo gorivima i mazivima, trgovina na veliko na domaćem tržištu, posredovanje u trgovini, popravci i održavanju motornih vozila i motocikla te ostala trgovina koja samo u prvom kvartalu 2006. godine u Općini Centar, prema podacima iz Izveštaja Zavoda za statistiku i informatiku Kantona Sarajevo, iznosi preko 95 miliona KM. Samo trgovina na malo za prvih pet mjeseci ove godine na Općini Centar iznosi 87.617.255,00 KM (s PDV-om).

Ukupna površina trgovine na malo u Općini Centar je najveća u odnosu na ostale općine Kantona i prelazi 21% od ukupno angažirane površine za trgovinu na malo na Kantonu Sarajevo.

Kad je riječ o savremenom skладиšno-distributivnom prostoru, Općina Centar je u tom smislu vrlo ograničena, čak je najnovijim planovima prema „Studiji privrednih djelatnosti“ – I faza, Ekonomski institut Sarajevo planirana površina proizvodnih zona za Općinu Centar od 10,46 ha (industrija, građevinarstvo, skladišta) od ukupnih 433,62 ha na području Grada Sarajeva odnosno 1.624,32 ha na području Kantona Sarajevo. Stoga će biti neophodno i budućim planovima privrednog razvoja razmotriti mogućnost iznalaženja skladišnih prostora i stvaranja povoljnijih uslova za razvoj trgovine koja ima izuzetan značaj na kompletnu privrednu sliku Općine.

Razvoj trgovine na malo kretaće se u skladu sa potrebama stanovništva. Optimalnim razmještajem i racionalnom izgradnjom trgovinskih kapaciteta na području općine treba se osigurati povoljnija organizacija prometa i veći stepen zadovoljenja potreba stanovništva.

Značajni dio trgovine sa poljoprivrednim proizvodima, odjećom i obućom se odvija na pijaci «Ciglane» i «Sirano».

Pritisak na okoliš predstavlja ambalažni otpad (pvc kese, karton i dr).

3.8.1.7 Finansijske, poslovne, tehničke i druge usluge

U Općini Centar je najveća koncentracija finansijsko-poslovnih i drugih usluga gledano na općine Grada Sarajeva gdje je u kontinuitetu smješteno oko 40 % ukupnih usluga ove vrste na Kantonu Sarajevo. Finansijske institucije, u okviru kojih ključnu ulogu igraju banke, uglavnom su koncentrisane u centralnom području Sarajeva. Finansijske, poslovne, tehničke i druge usluge biće uslovljene razvojem privrede, a posebno tercijalnog sektora i potrebama stanovništva za uslugama ove vrste.

3.8.1.8 Privredni subjekti i druge institucije koji su certificirani prema međunarodnim standardima ISO 9001:2000 i ISO 14001:2004

Na području Općine Centar određen broj privrednih subjekata i institucija su svoje poslovanja uskladili za zahtjevima međunarodnih standarda ISO 9001:2000 i ISO 14001:2004. U narednoj tabeli dat je pregled privrednih subjekata i institucija koje posjeduju certifikat ISO 9001:2000 i ISO 14001:2004.

NAZIV PRIVREDNOG SUBJEKTA / INSTITUCIJE	CERTIFICIRAN PREMA STANDARDU
OPĆINA CENTAR SARAJEVO	ISO 9001:2000 ISO 14001:2004
BOSNA I HERCEGOVINA FEDERACIJA BiH KANTON SARAJEVO VLADA KANTONA SARAJEVO	ISO 9001:2000
BOSNALIJEK d.d SARAJEVO	ISO 9001:2000; ISO 14001:2004
BH TELECOM SARAJEVO	ISO 9001:2000
HIDROGRADNJA SARAJEVO	ISO 9001:2000
IN d.o.o SARAJEVO	ISO 9001:2000
INFOSOFT d.o.o. SARAJEVO	ISO 9001:2000
MEGATTI d.o.o SARAJEVO	ISO 9001:2000
UNITIC d.o.o. SARAJEVO	ISO 9001:2000
MEGATTI SARAJEVO	ISO 9001:2000
LOK mikro Mikrokreditna organizacija SARAJEVO	ISO 9001:2000
ŽGP d.o.o SARAJEVO	ISO 9001:2000
WHITEFIELD COMPUTERS SARAJEVO	ISO 9001:2000
INSPEKT RGH d.d.	ISO 9001:2000

3.8.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
Industrijska proizvodnja			
1.	Neprovođenje okolinskih zakona u „starim“ firmama u smislu zadovoljavanja okolinskih ograničenja i ulaganja u njihovo rješavanje	Spor proces vlasničke tranzicije i propusti napravljeni u procesu provedbe privatizacije, iz razloga što Agencije za privatizaciju u procesu provedbe privatizacije nisu ničim obavezivale nove vlasnike u smislu zadovoljavanja okolinskih ograničenja i ulaganja u njihovo rješavanje	Pad produktivnosti, gubitak efikasnosti i opasnost po zdravlje
2.	Puštanje neprečišćenih tekućina u vodotoke	Zastarjele tehnologije i nedostatak finansijskih sredstava za ulaganje u nove tehnologije	Pritisaci na okoliš kroz zrak i vodu, a preko njih pritisak na tlo i širi prostor

3.	Razni industrijski, mašinski i elektro otpad iz proizvodnje, servisiranja, opravki i održavanja motornih vozila, javnog prevoza i drugih transportnih sredstava, mašina, uređaja, kućnih aparata te informatičke i druge opreme	Neprovođenje zakona i neuređeno sakupljanje i sortiranje otpada	Pritisaci na okoliš kroz zrak i vodu, a preko njih pritisak na tlo i širi prostor
4.	Hemijski otpad: ulja, maziva, masti, alkoholi, emulzije, boje, lakovi, deterdženti, kiseline, otpadne vode te druge tečnosti i hemijski preparati iz metalne industrije i samostalnih zantkih radnji	Neadekvatna zakonska regulativa i nedovoljna inspekcijska kontrola; Nepostojanje sistema reciklaže	Pritisaci na okoliš kroz zrak i vodu, a preko njih pritisak na tlo i širi prostor
5.	Industrijske nesreće	Zastarjele tehnologije, nestručno rukovanje i održavanje kao i neadekvatna tehnološka oprema	Pad produktivnosti i opasnost po zdravlje

Građevinarstvo

1.	Građevinski otpad koji nastaje pri gradnji, sanaciji ili uklanjanju objekata (beton, opeka, keramika, drvo, asfalt, karton, bitumen, zemlja, kamen kao i opasni otpad-azbest, boje, lakovi)	Neregulirano prikupljanje i upravljanje građevinskim otpadom, posebno opasnim otpadom	Pritisak na okoliš
2.	Izduvni gasovi i prašina	Korištenje zastarjele radne opreme	Pritisak na okoliš od građevinskog materijala
3.	Buka koja nastaje pri radu i korištenju opreme za rad	Gradnja, sanacija i rušenje objekata	Pritisak na okoliš i građanstvo

Poljoprivreda

1.	Smanjenje poljoprivrednih površina, neracionalno korištanje zemljišta	Nepoštovanje Odluke o provođenju Prostornog plana Kantona Sarajevo	Pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredne svrhe Gubitak prihoda iz poljoprivrede
2.	Nedovoljno akreditiranih laboratorija za kontrolu kvaliteta prehrambenih proizvoda	Nedovoljno ulaganje u opremanje laboratorija, nedovoljna efikasnost sistema inspekcijskog nadzora	Prisutnost namirnica na tržištu nekontrolisanog kvaliteta i izloženost stanovništva opasnostima po zdravlje
3.	Zaostajanje u tehnološkom razvoju	Nedovoljno ulaganje i sporo usvajanje novih tehnologija i naučno tehničkih dostignuća u oblasti poljoprivredne proizvodnje	Zagađenje okoliša i direktno izlaganje stanovništva opasnostima po zdravlje

4.	Nedostatak znanja zbog hemizacije u poljoprivredi	Nedovoljno ulaganje u educiranje poljoprivrednih proizvođača	Nezdrava hrana i izloženost opasnostima po zdravlje
5.	Korištenje herbicida i pesticida	Nedovoljna educiranost poljoprivrednih proizvođača o štetnim uticajima ovih proizvoda na okoliš i zdravlje stanovništva	Nezdrava hrana i izloženost opasnostima po zdravlje
Saobraćaj			
1.	Zagađenje zraka	Starost voznog parka te znatno učešće vozila bez katalizatora	Ugrožavanje zdravlja ljudi i uslova življenja
2.	Buka	Stalno povećanje broja motornih vozila u saobraćaju	Posledice po zdravlje ljudi
3.	Velike količine autootpadnog materijala (školjke i dijelovi od auta, akumulatori, automobilske gume, plastika)	Vrlo visoka prosječna starost voznog parka te nedovoljno kapaciteta za sakupljanje i reciklažu autootpada	Posljedice na zdravlje i sigurnost ljudi
Energetika			
1.	Disperzno i nekontrolisano zagađivanje okoliša	Previše individualnih ložišta i energane na čvrsta i tečna goriva	Pritisak na kvalitet okoliša, odnosno životne uvjete
2.	Nedopušten nivo emisije štetnih produkata iz energetskih subjekata u zrak i druge medije okoliša	Neredovna kontrola, izvještavanje i nepostojanje registra emisije zagaditelja u Općini	Pritisak na kvalitet okoliša, odnosno životne uvjete, rizik za zdravstveno stanje ljudi, biljnog i životinjskog svijeta
3.	Povećanje potrošnje energenata i povećanje emisije zagađenja	Neracionalno korištenje energije kao i korištenje energenata neadekvatnog kvaliteta	Pritisak na kvalitet okoliša, odnosno životne uvjete
4.	Akumuliranje otpada	Neadekvatno upravljanje otpadom	Pritisak na kvalitet okoliša, životnih uvjeta
5.	Loše upravljanje energetskim, električnim i elektroničnim otpadnim materijama	Nekvalitetno planiranje i izvještavanje o upravljanju otpadnim materijama i sistemskom prikupljanju sekundarnih sirovina	Pritisak na kvalitet okoliša, životnih uvjeta
Turizam i ugostiteljstvo			
1.	Nepostojanje neophodne infrastrukture (sanitarni čvorovi i wc za za turiste i sanovništvo) i nepostojanje svijesti o potrebi održavanja prostora koji nas okružuje	Nepostojanje odgovarajućih planova za izgradnju javnih sanitarnih čvorova; Nefikasan rad eko policije i nepoduzimanje sankcija	Nepovoljan turistički imiđ, i loši finansijski efekti od turizma
2.	Devastacija kulturnih dobara i uništenje prirodnog naslijeđa	Ratne posljedice i nedefinisana nadležnost brige o kulturnim dobrima i prirodnom naslijeđu	Smanjivanje broja kulturnih dobara i prirodnog naslijeđa

3.	Otpad (otpadne vode, deterdženti, hrana, ambalaža)	Neadekvatno prikupljanje i zbrinjavanje otpada	Pojačan pritisak na okoliš, posebno na vodu i tlo
Trgovina na veliko i malo			
1.	Otpad (razne vrste ambalaže, robe sumnjivog kvaliteta i pvc kese)	Neadekvatno prikupljanje i zbrinjavanje otpada iz trgovina i pijaca, nedovoljan inspekcijski nadzor i poduzimanje sankcija	Zagađenje tla i vode
2.	Nedovoljan skladišni prostor	Nekontroliran razvoj trgovačkih kapaciteta u užem dijelu Grada Sarajeva i ograničenost sa slobodnim prostorom	Saobraćajne gužve, stvaranje uskih grla i mogućnost oštećenja robe

3.8.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti privrede su:

Industrijska proizvodnja

- Izrada Studije razvoja privrednih djelatnosti Kantona Sarajevo sa akcentom na razvoj održive industrijske proizvodnje (sa inkorporiranim načelima eko- efikasnosti i čišće proizvodnje);
- Regulativnim aktima stimulirati zamjenu zagađujućih tehnologija čistim;
- Pojačati nadzor nad provođenjem zakonske regulative;
- Organiziranje berze otpada u svrhu recikliranja i ponovne upotrebe korisnih komponenti;
- Izrada Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada.

Građevinarstvo

- Izrada „Studije o prikupljanju i upravljanju građevinskim otpadom“;
- Primjena novih tehnologija i opreme sa tehničkim ograničenjima uticaja na okoliš;
- Poduzimanje mjera za sprečavanje buke sa gradilišta u skladu sa Zakonom o buci.

Poljoprivreda

- Striktna kontrola provedbe Odluke o provođenju Prostornog plana Kantona Sarajevo i racionalno korištenje zemljišta;
- Mjerama sa nivoa nadležnih institucija BiH osigurati kontrolu kvaliteta namirnica odgovarajućim metodama;
- Utvrditi politiku i definisati akcioni plan bržeg tehnološkog razvoja poljoprivrednih kapaciteta pod kontroliranim uvjetima zaštite okoliša i osiguranja kvaliteta proizvedenih namirnica;
- Izrada i provođenje Plana edukacije poljoprivrednih proizvođača općine;
- Proizvodnju hrane usmjeriti organskim aspektima, sačuvati prirodni ambijent.

Saobraćaj

- Uvođenje dodatnog poreza na vozila bez katalizatora, strožija primjena zakona, posebno u oblasti tehničke ispravnosti vozila;
- Zaštita od buke svih postojećih saobraćaja uskladiće se sa Zakonom o buci – zabranom korištenja svih bučnih prometnih sredstava;
- Izrada Studije o reciklaži automobila;
- Iznaženje rješenja za trajno uklanjanje autoguma, plastike i ostalog otpada bez lošeg okolinskog uticaja.

Energetika

- Usvajanje i provedba modernizacije energana;
- Osigurati korištenje energenata s ograničenim negativnim uticajem na okoliš;

- Uspostava redovnog monitoringa emisije zagađenja i izvještaja o istom, uspostava registra zagađivača i poduzimanje mjera za smanjenje emisije štetnih produkata;
- Striktno provođenje kontrole kvaliteta tečnih i čvrstih goriva pri uvozu;
- Poboljšanje energetske efikasnosti i smanjenje potrošnje energenata;
- Uvođenje sistemskog nadzora i sankcija za nepoštovanja propisa o upravljanju otpadom;
- Modernizacija i uspostava organiziranog i kontroliranog prikupljanja otpadnih materija i produkciji sekundundarnih sirovina.

Turizam i ugostiteljstvo

- Izrada Planova za izgradnju javnih sanitarnih čvorova i izgradnja istih u Općini Centar u saradnji sa odgovarajućim institucijama u Kantonu Sarajevo;
- Podizanje svijesti građana i zaposlenih u turizmu kroz propagandu putem javnih medija i edukacija o značaju turizma kao i poduzimanje efikasniji rad eko policije i poduzimanje sankcija;
- Regulirati institucionalne nadležnosti za brigu o kulturnim dobrima i prirodnom naslijeđu i iznaći sredstva za zaštitu i održavanje kulturnih dobara i prirodnog naslijeđa;
- Sačiniti Studiju tehnološke modernizacije prečišćavanja otpadnih voda.

Trgovina na velikoi malo

- Izrada pravilnika o prikupljanju i upravljanju ambazom i ambalažnim otpadom;
- Regulatorno ustrojavanje skladišnih kapaciteta po vrstama djelatnosti u užem i širem prostoru općine.

3.9. Javno zdravlje

3.9.1. Stanje na području

Voda za piće

Sarajevo se snabdijeva vodom sa više izvorišta: Bačevo, Sokolović kolonija, Azići, Sedrenik, Crni vrh, Nahorevo, Mošćanica, Vrelo Bosne i Vogošća, gdje se zahvataju podzemne vode visoke čistoće, te nisu potrebni značajni zahvati po pitanju prečišćavanja vode i dezinfekcije. Svakodnevnu internu kontrolu kvaliteta vrši laboratorija "Sarajevskog vodovoda", koja je dobro opremljena i ima potrebno stručno osoblje, ali je to nedovoljno i u cilju zaštite života i zdravlja građana. Iako Zavod za javno zdravstvo povremeno vrši vanjsku kontrolu, redovna i sveobuhvatna vanjska kontrola kvaliteta pitke vode od strane ovlaštene zdravstvene institucije nije uspostavljena.

Analize koje se jednom mjesečno rade u Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, pokazale su da je voda za piće iz sarajevskog vodovoda, visokog kvaliteta i higijenski-zdravstveno ispravna, kako sa stanovišta fizičko-hemijskih, tako i mikrobioloških pokazatelja kvaliteta.

Značajan broj građana Sarajeva se snabdijeva vodom za piće iz lokalnih vodovodnih sistema.

Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo u saradnji sa Ministarstvom zdravstva, već niz godina vodi korisnu akciju u kojoj su tri ključne aktivnosti:

- Kontrola higijensko- sanitarnog stanja i ispitivanje kvaliteta i higijenske ispravnosti vode za piće.
- Uspostavljanje sistema za dezinfekciju - klorinaciju vode,
- Animaciju lokalnog stanovništva, mjesnih zajednica i općina na održavanju vodovoda, te edukaciju mještana za poslove kontinuirane dezinfekcije vode.

Općina Centar i Zavoda za javno zdravstvo KS imaju izuzetnu saradnju na obezbijedenju pitke vode i sanitarno higijenskog stanja lokalnih vodovoda Čavljak – Mrkovići, Stijena – Nahorevo, Muharemovići – Nahorevo, Kokorevac, Nahorevo – Brda i Radava. Uzorci vode

uzeti na fizičko hemijsku i bakteriološku analizu sa lokalnih vodovoda uglavnom odgovaraju uslovima Pravilnika o higijenskoj ispravnosti vode za piće.

Kvalitet tla

Odlaganje otpada iz domaćinstva, industrije ili čak opasnog otpada na tlu, može trajno načiniti dugotrajne štetne posljedice na njegov kvalitet i na proizvedene životne namirnice ili pak na površinske i podzemne vode. Dugotrajna upotreba mineralnih đubriva i sredstava za zaštitu bilja, također zagađuju tlo i čine ga neupotrebljivim za proizvodnju zdrave hrane.

Blizina industrijskih pogona, koje nemaju riješen problem prečišćavanja gasova iz procesa proizvodnje, te uticaj sve intenzivnijeg saobraćaja, doprinose situaciji da zemljište postaje sve više zagađeno i svakim danom ga je sve manje. Bespravna gradnja je jedan od najvećih i dugogodišnjih problema.

Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo će uz podršku Ministarstva prostornog uređenja i uz saradnju sa Poljoprivrednim fakultetom vršiti ispitivanje uticaja blizine frekventnih saobraćajnica na kvalitet zemljišta i na njoj proizvedene hrane. Posebno će se ispitivati sadržaj teških metala (olovo, kadmij). U narednoj fazi ispitivaće se prisustvo organskih mikropolutanata koji su veoma toksični.

Zagađenje zraka

Na osnovu podataka dobivenih redovnim godišnjim mjerenjima čađi i SO₂, može se zaključiti da je već godinama najveća koncentracija ovih zagaditelja registrirana u zimskim mjesecima (decembar, januar i februar), a nerijetko su ove visoke koncentracije uzrokovane maglom što u kombinaciji daje smog. Prema raspoloživim statističkim podacima, može se zaključiti da je u tim mjesecima najveći broj epizoda pogoršanja zdravstvenog stanja bolesnika sa hroničnim oboljenjima pluća i bronhija, te shodno tome i bolesnika sa hroničnim kardiovaskularnim bolestima. Svake godine se u istom periodu registrira i veliki broj akutnih respiratornih oboljenja, nastalih kombinacijom djelovanja respiratornih virusa i vremenskih prilika (vlaga, hladnoća, smog). Nažalost, najveći porast broja oboljelih registriran je u mlađim dobnim grupama. Akutne respiratorne infekcije također dostižu kulminaciju u periodu novembar, decembar, januar i februar, kada se uglavnom registrira najveći broj dana sa prekomjernom koncentracijom čađi i sumpordioksida u zraku. Ponavljanje akutnih infekcija vremenom dovodi do hroničnih promjena i oboljenja.

Prijava respiratornih infekcija u Općini Centar u periodu od 01.01.- 31.12. 2006 godine

Bolest	Ukupno
Akutne respiratorne infekcije	10.326
Akutni bronhitis	1.674
Pneumonije	498

Životne namirnice

Poslovi kontrole higijenske ispravnosti namirnica i stočne hrane obavljaju se na Veterinarskom fakultetu uz primjenu savremenih metoda i tehnika za mikrobiološke, hemijske, toksikološke i radiološke analize. *Laboratorij za toksikološke analize*, uzorke dobiva uglavnom od strane veterinarske i sanitarne inspekcije na kojima se određuje sadržaj pesticida, soli teških metala i mikrotoksina. Analize se vrše u skladu sa Pravilnikom o maksimalnim količinama pesticida i drugih otrovnih materija. *Laboratorij za higijenu namirnica* redovno obavlja mikrobiološki, hemijski i organoleptički pregled namirnica bilnog i životinjskog porijekla, i izvještaje redovno dostavlja Zavodu za zdravstvenu zaštitu. *Laboratorij za kontrolu radioaktivnosti* također redovno obrađuje uzorke dobivene od strane veterinarske i sanitarne inspekcije, kao i od institucija i pojedinaca koji se bave izvozom namirnica radi dobivanja sertifikata za izvoz. Zavod za javno zdravstvo BiH radi identifikaciju

aditiva (K-sorbat, Na-benzoat, nitrati, nitriti, boje sladila i konzervansi), kao i kontrolu teških metala u namirnicama i predmetima opće upotrebe.

Podaci o kontroli kvaliteta životnih namirnica za protekle godine ukazuju da je broj pregledanih uzoraka mali i da je urađen mali broj analiza. Smatra se da samo 3-5% namirnica i predmeta opće upotrebe se podvrgava adekvatnoj kontroli kvaliteta. U 2005 godini zahvaljujući pojačanoj aktivnosti Inspeksijskih organa Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo, te graničnih i tržišnih inspektora, povećana je kontrola kvaliteta i higijenske ispravnosti životnih namirnica i predmeta opće upotrebe.

Pojava genetski modificiranih životnih namirnica, pojava bruceloze i drugih zoonoza, nameću potrebu još serioznijih ispitivanja i stvaranja specijaliziranih laboratorija.

U cilju osiguranja kvalitativne i higijenske ispravne hrane, odjeljenje za sanitarnu mikrobiologiju pri Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo je u toku 2006. godine obradilo 3.424 uzorka namirnica. U tabeli 9. dat je prikaz vrste namirnica i rezultati analiza.

Tabela 9. Rezultati analiza pojedinih namirnica (2006.)

Vrsta uzorka	Ukupan broj	Ne odgovara	% pozitivnih
Mlijeko, mliječni proizvodi	75	2	2.7
Meso, mesni proizvodi	732	16	2.2
Pecivo, tjestenine	447	3	0.7
Kolači, sladoled	726	22	3.1
Gotova jela	1313	15	1.2
Bezalkoholna pića, sokovi	14	/	/
Ostale namirnice	108	1	0.9
Jaja	1	/	/

Od navedenog broja 59 uzorak nije odgovarao uslovima Pravilnika zbog izolacije: *Proteus species* (8), *Staphylococcus aureus* (33), Kontaminanti (16), *Escherichia coli* (3), *Clostridium species* (5), Lipolitične bakterije (2) i *Candida species* (1).

Jonizirajuće i nejonizirajuće zračenje

Prema mjerilima Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), BiH spada u zemlje tipa B koje imaju široku upotrebu izvora zračenja u medicini, industriji i istraživanjima. Zbrinjavanje takvog niskoaktivnog i srednjeaktivnog nuklearnog otpada nije trajno riješeno. Jedan od problema predstavljaju i izgubljeni izvori zračenja kao što su javljači požara, radioaktivni gromobrani, izvori korišteni u medicini i industriji koji su rušenjem objekata i ratnim dejstvima izgubljeni i danas predstavljaju potencijalnu opasnost. IAEA je izdvojila značajna sredstva za evidentiranje, skupljanje i privremeno skladištenje rasutih radioaktivnih gromobrana i javljača požara. Također se u saradnji sa Federalnom upravom civilne zaštite radi na uklanjanju zrna sa osiromašenim uranijumom sa područja FBiH. Danas je prisutan i problem tehnološki izmijenjene prirodne radioaktivnosti o kojoj imamo rezultate nekih istraživanja u okolišu termoelektrana i rudnika.

U Bosni i Hercegovini ne postoji sistematizirana evidencija izvora nejonizirajućeg zračenja. Evidencije postoje u pojedinim firmama i vode se uglavnom radi naplate usluga korisnicima kao npr. televizijska pretplata, mobilni telefoni i sl. Istraživanja rizika po zdravlje izazvanog nejonizirajućim zračenjem gotovo da i nema. Zaštita od nejonizirajućeg zračenja nije zakonodavno uređena, niti su razrađene mjere i planovi za smanjivanje izloženosti nejonizirajućem zračenju.

3.9.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Zagađenje vode. Kvalitet vode za piće lokalnih i individualnih vodoopskrbnih objekata (lokalni vodovodi, izvorišta, bunari, i sl.)	Nedovoljna pokrivenost stalnom kontrolom lokalnih i individualnih vodoopskrbnih objekata (lokalni vodovodi, izvorišta, bunari, i sl.), Nedovoljna saradnja između lokalnih zajednica i nadležnih institucija Otpadne vode iz domaćinstava, industrijskih postrojenja i malih privrednih preduzeća: cijeđenje vode iz deponija podzemnim tokovima, Zagađenje vode kao posljedica zagađenja zraka, Prekomjerno trošenje pitke vode umjesto tehničke vode	Mogućnost izbijanja epidemija zaraznih bolesti, mogućnost akumulacije u ljudskom organizmu i nastanka različitih teških oboljenja pojedinih organa (bubrezi, jetra)
2.	Zagađenje zraka	Izduvni gasovi iz automobila, kućnih ložišta i industrije Prekomjeren broj vozila loše kvalitete Industrijska postrojenja bez uvedenih mjera za smanjenje zagađenja zraka, Spaljivanje otpada na deponijama	Respiratorna oboljenja naročito u populaciji djece i starih osoba; Pojava stresa i srodnih psihičkih stanja
3.	Sigurnost namirnica	Sistem kontrole je nedovoljno razvijen i organiziran, Nedostatak sredstava Neodgovarajuća saradnja između laboratorija, inspeksijskih službi i resornih ministarstava Nedovoljna informiranost građana	Mogućnost izbijanja zaraznih bolesti, Mogućnost akumulacije u ljudskom organizmu i nastanku različitih teških oboljenja pojedinih organa
4.	Problem upravljanja otpadom	Neredovno prikupljanje otpada u rubnim područjima Općine Neodgovornost građana prilikom odlaganja otpada Neodržavanje površina gdje se nalaze mjesta za otpad kao i korpi za odlaganje otpada Neodržavanje svih ulica (pranje i čišćenje) Uništavanje korpi za odlaganje smeća	Mogućnost nastanka epidemija zaraznih bolesti, negativni psihološki efekti kao posljedica svakodnevnog života u opasnom okruženju

5.	Problem buke	Prekomjerno korištenje prevoznih sredstava, Zastario gradski prevozni sistem Ugostiteljski objekti, ulični prodavači i saobraćaj, neodgovarajuće radno vrijeme ugostiteljskih objekata	Veliki broj nervnih oboljenja je podstaknut dejstvom buke na centralni nervni sistem
----	--------------	---	--

3.9.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti javnog zdravlja su:

- Stavljanje pod kontrolu kvaliteta vode za piće svih lokalnih vodovoda i individualnih vodoopskrbnih objekata (lokalni vodovodi, izvorišta, bunari, i sl.);
- Uspostavu sistema odvajanja pitke i tehničke vode;
- Uspostavu sistema monitoringa nad kvalitetom površinskih i podzemnih tokova;
- Smanjiti emisiju štetnih gasova;
- Smanjiti intenzitet saobraćaja;
- Izvršiti inovaciju kotlovnica;
- Restaurirati šumske ekosisteme;
- Poboľšati rad inspekcijskih organa;
- Unaprijediti kontrolu namirnica;
- Unaprijediti upravljanje otpadom na području Općine;
- Smanjenje buke i vibracije na području Općine.

4. UTVRĐIVANJE OKOLIŠNIH PRIORITETA

Na osnovu procjene trenutnog stanja okoliša, u okviru svake tematske oblasti definirani su okolišni problemi. Odabir prioriteta je izvršen sistemom glasanja od strane javnosti (okrugli sto), a kriteriji koji su uzeti u obzir pri rangiranju problema i utvrđivanju prioriteta su slijedeći:

- § uticaji na zdravstveno stanje stanovništva,
- § rizik po ekoisteme i
- § uticaj na ukupan kvalitet života.

Lista odabranih okolišnih prioriteta je data u Tabeli 10.

Tabela 10. Lista okolišnih prioriteta u Općini Centar

Upravljanje kvalitetom zraka	§ Loš kvalitet zraka posebno u hladnijem dijelu godine § Mala propulzivnost, posebno longitudinalnih saobraćajnica § Nedovoljno informiranje javnosti o stanju
Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima	§ Stvaranje divljih deponija u koritima i na obalama vodotokova § Nedovoljna zaštita izvorišta – Uroševo vrelo i Vrelo Vode § Neriješeno pitanje dispozicije otpadnih voda i direktno ispuštanje otpadnih voda u površinske tokove i podzemne vode
Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem	§ Nepostojanje programa poljoprivredne proizvodnje na slobodnim poljoprivrednim površinama, naročito proizvodnje „urbanog povrća“ u plastenicima u prigradskom i gradskom području za snabdijevanje stanovništva § Nedovoljno institucionalno jačanje Općine po pitanju unapređenja sistema upravljanja, razvoja i zaštite zemljišta § Potencijalna i aktivna erozija tla i klizišta
Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema	§ Odlaganje čvrstog otpada na šumskim površinama § Otuđenje šumskog zemljišta i šuma § Propusti u provođenju zakona
Upravljanje otpadom	§ Nizak nivo svijesti stanovnika i poslodavaca § Divlje deponije § Opasni otpad
Upravljanje prostorom	§ Bespravna izgradnja, djelatnosti i druge nelegalne pojave (poslovni, provredni i zanatski objekti, pijace, ulična prodaja, itd.) § Urbano zelenilo § Planska dokumentacija
Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa	§ Devastacija prirodnih cjelina § Neadekvatna zaštita, korištenje i održavanje spomenika prirode § Devastacija ambijentalnih cjelina
Privreda i okoliš	Industrijska proizvodnja § Puštanje neprečišćenih tekućina u vodotoke § Neprovođenje okolinskih zakona u „starim“ firmama u smislu zadovoljavanja okolinskih ograničenja i ulaganja u njihovo rješavanje § Hemijski otpad: ulja, maziva, masti, alkoholi, emulzije, boje, lakovi, deterdžentni, kiseline, otpadne vode, te druge tečnosti i hemijski preparati iz metalne industrije i samostalnih zanatskih radnji

	Građevinarstvo § Građevinski otpad koji nastaje pri gradnji, sanaciji ili uklanjanju objekata (beton, opeka, keramika, drvo, asfalt, karton, bitumen, zemlja, kamen kao i opasni otpad-azbest, boje, lakovi) § Izduvni gasovi i prašina § Buka koja nastaje pri radu i korištenju opreme za rad Poljoprivreda § Nedovoljno akreditiranih laboratorija za kontrolu kvaliteta prehrambenih proizvoda § Smanjenje poljoprivrednih površina, neracionalno korištanje zemljišta § Zaostajanje u tehnološkom razvoju u poljoprivredi Saobraćaj § Zagađenje zraka iz saobraćaja § Buka od saobraćaja § Velike količine autootpadnog materijala Energetika § Nedopušten nivo emisije štetnih produkata iz energetskih subjekata u zrak i druge medije okoliša § Disperzno i nekontrolisano zagađivanje okoliša iz ložišta i energana § Povećanje potrošnje energenata i povećanje emisije zagađenja Turizam i ugostiteljstvo § Nepostojanje neophodne infrastrukture (santarni čvorovi i wc za za turiste i sanovništvo) i nepostojanje svijesti o potrebi održavanja prostora koji nas okružuje § Devastacija kulturnih dobara i uništenje prirodnog naslijeđa § Otpad iz turističkih objekata Trgovina na veliko i malo § Otpad iz trgovina i pijaca § Nedovoljan skladišni prostor
Javno zdravlje	§ Zagađenje zraka § Zagađenje vode § Sigurnost namirnica

5. AKCIONI PLAN

Tematska oblast: Upravljanje kvalitetom zraka					
Problem: Loš kvalitet zraka posebno u hladnijem dijelu godine					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Smanjenje emisije zagađujućih materija u zrak					
Smanjivati emisiju crnih dimova Stimulisanje uvođenja gasa kao goriva za automobile i domaćinstvu	Entitetski, kantonalni, općinski	Resorna ministarstva Federacije/Kantona, Fond za zaštitu okoliša, privredne komore, lokalna uprava, NVO- i različite organizacije	5 i više godina	Procjene utvrditi nakon detaljnih analiza	Fond za zaštitu okoliša, Sredstva Kantona i opština, međunarodni krediti i projekti i krediti banaka, donacije
Destimulirati upotrebu starih automobila, naročito sa dizel motorom i bez katalizatora, uvođenjem taksi na zagađivanje	Entitetski, kantonalni, općinski	Fond za zaštitu okoliša, Resorna ministarstva Federacije/Kantona, privredne komore, NVO, lokalna uprava	5 i više godina	Nisu potrebna sredstva	Fond za zaštitu okoliša,
Destimulacija korištenja uglja i mazuta za zagrijavanje stanova i industriji grada. uvođenjem taksi na zagađivanje	Entitetski, kantonalni, općinski	Fond za zaštitu okoliša, Resorna ministarstva Federacije/Kantona, privredne komore, NVO, lokalna uprava	5 i više godina	Nisu potrebna sredstva	Fond za zaštitu okoliša,
Okrupnjavanje kotlovnica sa korištenjem plina i rekonstrukcija postojećih krovih kotlovnica	Kantonalni, općinski	Fond za zaštitu okoliša, Resorna ministarstva Kantona, , NVO, lokalna uprava	5 i više godina	Procjene utvrditi nakon detaljnih analiza	Fond za zaštitu okoliša, Sredstva Kantona i opština, krediti i projekti i krediti banaka, donacije
Rigorozna kontrola emisija iz kotlovnica i industrijskih postrojenja. Strogo poštovanje propisa	Kantonalni, općinski	Fond za zaštitu okoliša, Resorna ministarstva Federacije/Kantona, privredne komore, NVO, lokalna uprava	5 i više godina	Nisu potrebna sredstva	Sredstva za povećanje i jačanje inspekcijki službi kantona i opština

Tematska oblast: Upravljanje kvalitetom zraka					
Problem: Mala propulzivnost, posebno longitudinalnih saobraćajnica					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izgradnja saobraćajnica, posebno longitudinalna, obilaznice i transferzala					
Povećanje propulzivnosti saobraćajnica. Izgradnja longitudinala i proširenje gradskih transferzala, obilaznice	Federalni, kantonalni, općinski	Kanton Sarajevo, Direkcija za puteve, resorna ministarstva Kantona, privredne komore, lokalna uprava, NVO-i i različite organizacije	5 i više godina	Za ove aktivnosti potrebna su značajna investiciona sredstva	Sredstva Direkcije za puteve, Sredstva Kantona, međunarodni krediti i donacije, koncesije i sl.
Povećanje broja parkirališta i podzemnih garaža	kantonalni, općinski, privatni sektor-koncesije i sl.	Kanton Sarajevo, resorna ministarstva Kantona, lokalna uprava, NVO-i i različite organizacije	5 i više godina	Sredstva se ne mogu predvidjeti bez analiza potreba i mogućnosti	Sredstva Kantona, međunarodni krediti i donacije, koncesije, privatni kapital i sl.
Bolja regulacija saobraćaja, semaforizacija radi ubrzanja saobraćaja posebno longitudinala	Kantonalni i općinski	Kanton Sarajevo, resorna ministarstva Kantona, lokalna uprava,	2 - 5 godina	Sredstva se ne mogu predvidjeti bez analiza potreba i mogućnost	Fond za zaštitu okol. Vlada Kantona, krediti i donacije,

Tematska oblast: Upravljanje kvalitetom zraka					
Problem: Nedovoljno informisanje javnosti o stanju					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Prihvatanje Aarhus konvencije i provođenje postojećih propisa					
Uspostavljanje sistema automatskih stanica za monitoring kvaliteta zraka u Kantonu, uključujući i opštinu centar, kao jednu od najugroženijih, radi dobijanja aktuelnog stanja kvaliteta zraka.	Kantonalni, općinski	Vlada Kantona Sarajevo sa Ministarstvom prostornog uređenja i zaštite okoliša i Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo	do 2 godine Sistem je potrebno uspostaviti odmah,	2 miliona KM za uspostavu automatskih stanica prema izrađenom projektu	Fond za zaštitu okoliša Kantonalni/općinski budžet, komercijalni krediti, koncesije i sl.
Blagovremeno obavješćavanje građana o stanju kvaliteta zraka i preduzimanje adekvatnih mjera za smanjenje emisija u slučaju epizoda sa visokim koncentracijama polutanata u atmosferi grada. Izrada web stranica na kojima bi se svakodnevno prikazivali aktuelni podaci o kvalitetu zraka, kao i redovno informisanje građana putem ostalih medija.	Kantonalni, općinski	Vlada Kantona Sarajevo sa Ministarstvom prostornog uređenja i zaštite okoliša i Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo	do 2 godine Sistem je potrebno uspostaviti odmah.	Redovna djelatnost uz preraspodjelu poslova u Kantonu i općini	Fond za zaštitu okoliša Kantonalni/općinski budžet

Tematska oblast: Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima					
Problem: Stvaranje divljih deponija u koritima i na obalama vodotokova					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Poboľšati pokrivenost i brojnost kontejnera					
Postaviti kontejnere odgovarajuće zapremine na svim mjestima gdje su stvorene divlje deponije	Kanton	KJKP „Rad“ Kantonalna vlada Općina	Za Općinu 60 dana Za Kanton (tj. sve općine) 6 mjeseci	200.000 KM	Kanton KJKP „Rad“ po 50 %
Cilj: Povećati svijest građana					
Provesti kampanju „Smeće u kontejner – čist grad“	Kanton, Gradska uprava	Gradska uprava – javni poziv za NVO-e	6 mjeseci	50.000 KM	Gradska uprava
Problem: Nedovoljna zaštita izvorišta – Uroševno vrelo i Vrelo Vode					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Prevenirati zagađenje pitkih voda					
Napraviti plan zaštite Uroševnog vrela i Vrela Vode	Općinski, kantonalni	Općina KJKP „Vodovod i kanalizacija“	3 mjeseca	30.000 KM	KJKP „Vodovod i kanalizacija“
Donijeti odluku o zaštiti prirode i provođenju potrebnih aktivnosti	Kantonalni	Kantonalno ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okliša	3 mjeseca	-	-
Provesti aktivnosti za propisane zone zaštite izvorišta	Općinski, kantonalni	Općina	6 mjeseci	procjena 100.000 KM	Kanton, Općina KJKP „Vodovod i kanalizacija“ po 33%

Tematska oblast: Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima					
Problem: Neriješeno pitanje dispozicije otpadnih voda i direktno ispuštanje otpadnih voda u površinske tokove i podzemne vode					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Dovršiti izgradnju kanalizacione mreže					
Nastaviti aktivnosti na rehabilitaciji postrojenja u Butilama	Kantonalni	Resorno ministarstvo KJKP „Vodovod i kanalizacija“ JP za „Vodno područje slivova rijeke Save“	2 godine	oko 50. mil. KM.	Koncesija, kredit GEF putem ICPDR-a
Cilj: Dovršiti separaciju fekalne od kišne kanalizacije					
Napraviti projekte sa dinamičkim planom aktivnosti separacije fekalne od kišne kanalizacije, te septičkih jama	Kantonalni	Resorno ministarstvo KJKP „Vodovod i kanalizacija“	1 godina	200.000 KM	Kanton KJKP „Vodovod i kanalizacija“
Cilj: Izgraditi (gdje nema drugog racionalnog rješenja) adekvatne (grupne) septičke jame sa redovnim održavanjem i pražnjenjem					
Provesti projekat	Kantonalni	KJKP „Vodovod i kanalizacija“	Oko 3 godine	Oko 20 mil.KM.	Koncesija, kredit GEF putem ICPDR-a

Tematska oblast: Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem					
Problem: Nepostojanje programa poljoprivredne proizvodnje na slobodnim poljoprivrednim površinama, naročito proizvodnje «urbanog povrća» u plastenicima u prigradskom i gradskom području za snabdijevanje stanovništva					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Pravilno korištenje potencijalnih poljoprivrednih površina					
Izrada Programa proizvodnje u plastenicima - proizvodnja urbanog povrća (analiza stanja i zainteresiranosti, analiza tržišta, definisanje lokaliteta pogodnih za plastičnu proizvodnju, uspostava kriterijuma, izbor proizvodnji, formiranje pilot projekta). Program korištenja zemljišta za druge namjene u skladu sa Prostornim planovima i programima razvoja	Općinski	Općina preko mjesnih zajednica	1 godina	200.000 KM	Općinski budžet, Budžet Kantona Sarajevo – Zavoda za planiranje razvoja Kantona Donatorska sredstva za razvoj ruralnih i semiruralnih područja
Podizanje plastenika i staklenika za različite namjene. Izrada programa proizvodnje i praćenja realizacije projekta.	Općinski	Općina preko općinskih službi	3 godine	Investiciona ulaganja u iznosu od 1.000 000 KM Izrada programa i praćenje implementacije 100 000 KM	Grantovi Vlade Kantona, Povoljni bankarski krediti Privatni kapital
Program zaštite i upravljanja ostalog zemljišta u gradskom i prigradskom području (prijedlog mjera prevencije i zaštite tla)	Općinski	Općina preko općinskih službi	2 godine	120 000 KM	Sredstva općinskog budžeta Budžet kantona Sarajevo – Zavod za planiranje razvoja Kantona

Tematska oblast: Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem					
Problem: Nedovoljno institucionalno jačanje Općine Centar po pitanju unapređenja sistema upravljanja, razvoja i zaštite zemljišta					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Unapređenje sistema upravljanja, razvoja i zaštite zemljišta, razvoj učesničkog pristupa razvoju zemljišta kao resursa					
Edukacija i osposobljavanje kadrova u općinama s ciljem pravilnog upravljanja i zaštite zemljišta i postora. Učesnički pristup planiranju zemljišta i prostora prema metodu FAO-a (PLUD).	Općinski	Općina preko općinskih službi	18 mjeseci	200.000 KM	Općina, Kanton Sarajevo, EU Fond za ruralni razvoj ili NVO,WB
Okrugli sto na temu zaštite i racionalnog korištenja zemljišta	Općinski	Općina preko općinskih službi	6 mjeseci		
Organizacija aktivnosti po tematskim oblastima (voćarstvo, povrtlarstvo, ratarstvo, plastenička proizvodnja i sl.)	Općinski	Općina preko mjesnih zajednica	1 godina		

Tematska oblast: Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem					
Problem: Erozija tla i klizišta					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Sanacija područja pod uticajem ekscesivne i ubrzane erozija tla i klizišta					
Izrada karte erodibilnosti zemljišta (utvrđivanje potencijalne i svih oblika pojave erozionih procesa)	Općinski	Općina preko općinskih službi	2 godine	200.000 KM	Vodoprivreda FBiH, Kanton, Općina, Zavod za prostorno planiranje, Kredit WB za infrastrukturu, EU Fond za ruralni razvoj na lokalnom nivou
Izrada programa zaštite tla od erozije (prijedlog mjera zaštite, sanacije i konzervacije tla)	Općinski	Općina preko općinskih službi	1 godina		
Prijedlog mjera biološke sanacije klizišta na nagnutim obodnim dijelovima općine					

Tematska oblast: Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema					
Problem: Odlaganje čvrstog otpada na šumskim površinama					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Efikasniji rad inspekcijskih službi i sudstva kroz dodatnu edukaciju o značaju brzine rješavanja sporova					
Spriječavanje odlaganja čvrstog otpada	Općinski	Lokalna uprava	do 2 godine	Angažman ljudi na čuvanju mogućih deponija	Općinski budžet
Reciklaža čvrstog otpada	Općinski	Lokalna uprava	do 2 godine	Izgradnja kapaciteta za reciklažu	Kantonalni budžet
Prikupljanje čvrstog otpada	Kantonalni	Resorno kantonalno ministarstvo	do 2 godine	Osnivanje sektora u okviru JKP „RAD“	Kantonalni budžet
Formiranje deponije za čvrsti otpad	Kantonalni	Resorno kantonalno ministarstvo	5 i više godina	JKP „RAD“	Kantonalni budžet
Postavljanje rampi na ulazima u šume	Kantonalni	KPD „Sarajevo šume“	do 2 godine		Općinski i kantonalni budžet

Tematska oblast: Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema					
Problem: Otuđenje šumskog zemljišta i šuma					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Onemogućavanje otuđenja šumskog zemljišta i šuma kroz rad inspeksijskih službi i intenzivniji rad sudstva					
Istaknuti jasno granice šumskih zemljišta	Kantonalni, općinski	„Sarajevo šume“ d.o.o.	do 2 godine	Troškovi graničnih oznaka	Općinski i kantonalni budžet
Kroz zakonske odredbe odrediti vrlo visoke kazne za neodgovorne	Kantonalni, općinski	Kantonalno ministarstvo privrede	do 2 godine	-	Općinski budžet
Za počiniocima kroz sudske odluke odrediti kazne z vraćanje u prvobitno stanje	Kantonalni, općinski	Kantonalno ministarstvo pravde	do 2 godine	-	Kantonalni budžet
Donijeti zakon da se ni u kojem slučaju ne može otuđiti šumsko zemljište	Kantonalni	Kantonalno ministarstvo pravde	do 2 godine	-	Kantonalni budžet
Ne dozvoliti legaliziranje objekata podignutih na šumskim zemljištima	Kantonalni	Kantonalno ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša	do 2 godine	-	Općinski budžet

Tematska oblast: Upravljanje, zaštita i korištenje šumskih ekosistema					
Problem: Propusti u provođenju zakona					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Savjesniji rad inspeksijskih organa, te njihova supervizija					
Promijeniti sadašnje inspektore	Kantonalni	KMUP	do 2 godine	Sredstva koja je potrebno izdovijiti kreću se do 100.000 KM godišnje.	Općinski i kantonalni budžet
Izvršiti dodatnu edukaciju inspektora i održavati njihovo znanje aktuelnim	Kantonalni	KMUP	do 2 godine		Općinski i kantonalni budžet
Dati inspektorima veće ovlasti	Kantonalni	KMUP	do 2 godine		Općinski i kantonalni budžet
Omogućiti tješnju saradnju sa policijom	Kantonalni	KMUP	do 2 godine		Općinski i kantonalni budžet
Opremiti inspektore savremenijom opremom u cilju prikupljanja relevantnih dokaza	Kantonalni	KMUP	do 2 godine		Općinski i kantonalni budžet

Tematska oblast: Upravljanje otpadom					
Problem: Nizak nivo svijesti stanovnika i poslodavaca					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Educirati stanovništvo iz oblasti upravljanja otpadom i educirati poslodavce o značaju otpada kao sekundarne sirovine i mogućnostima iskorištavanja otpada na teritoriji općine					
Putem mjesnih zajednica distribuirati postojeće brošure o otpadu urađene od strane JKP „Rad“	Općina; MZ	Općina	Septembar 2007	Nisu potrebna	-
Izraditi plakate i letke za promociju pravilnog upravljanja otpadom u Općini	Općina	Općina	Septembar 2007, a potom kontinuirani rad	2.000 KM	Općina
Uspostaviti saradnju sa osnovnim i srednjim školama na edukaciji iz oblasti otpada	Općina	Općina	Kontinuirano	Nisu potrebna	-
Organizovati jednodnevne školske izlete na sanitarnu deponiju Smiljevići i edukativna predavanja na licu mjesta	Općina, škole	Općina, škole, KJKP „Rad“	2010 godina	1.500 KM godišnje	Općina
Organizovati okrugli/e sto/stolove o upravljanju otpadom za poslodavce sa teritorije općine	Općina	Općina	2010 godina	1.000 KM godišnje	Općina

Tematska oblast: Upravljanje otpadom					
Problem: Divlje deponije					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Identificirati divlje deponije i izvršiti njihovu sanaciju; pooštriti kontrolu odlaganja otpada					
U saradnji sa mjesnim zajednicama izvršiti identifikaciju divljih deponija	Općina	Općina	2008 godina	Nisu potrebna	-
Objediniti informacije svih mjesnih zajednica o divljim deponijama	Općina	Općina	2008 godina	Nisu potrebna	-
Uraditi plan sanacije divljih deponija uzimajući u obzir blizinu lokacije, pristupne puteve, mogućnosti uklanjanja otpada i čišćenja lokacije	Općina	Općina	2008 godina	3.000,00 KM	Općina
Dostaviti plan sanacije divljih deponija KJP „Rad“	Općina	Općina, KJKP „Rad“	2008 godina	Nisu potrebna	-
Sanirati divlje deponije	Općina	KJKP „Rad“	2008 godina	U okviru redovne djelatnosti KJKP „Rad“	-
Inicirati da svaka mjesna zajednica uspostavi saradnju sa eko policijom na kontroli nelegalnog odlaganja otpada	Općina	Općina	2008 godina	Nisu potrebna	-

Tematska oblast: Upravljanje otpadom					
Problem: Opasni otpad					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Uspostaviti saradnju sa nadležnim kantonalnim ministarstvom u pogledu uspostavljanja sistema kontrole i zbrinjavanja opasnog otpada					
Utvrđiti koji privredni subjekti sa teritorije općine su registrovani u bazi podataka Kantona Sarajevo kao proizvođači opasnog otpada i u čijoj je nadležnosti inspekcijska kontrola ovih subjekata	Općina, Kanton Sarajevo	Općina	2007. godina	Nisu potrebna	-
Utvrđiti sistem saradnje sa nadležnim kantonalnim ministarstvom	Općina, Kanton Sarajevo	Općina	2008. godina	Nisu potrebna	-
Donijeti godišnje planove saradnje Općine i Kantona na identifikaciji i zbrinjavanju opasnog otpada sa teritorije općine Centar	Općina, Kanton Sarajevo	Općina	2008. godina i potom kontinuirano	Nisu potrebna	-

Tematska oblast: Upravljanje prostorom					
Problem: Bespravna izgradnja, djelatnosti i druge nelegalne pojave (poslovni, privredni i zanatski objekti, pijace, ulična prodaja, itd.)					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Zaustaviti bespravnu izgradnju i bespravne pojave					
Preko Satelitskog snimka (GIS) evidentirati sve bespravne objekte, (bespravne objekte koji su legalizovani, bespravnih objekte koji se moraju rušiti)	Kanton Sarajevo Grad sarajevo Općina Centar	Ministrstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša u saradnji sa općinom Centar i drugim općinama. Zavod za planiranje razvoja kantona Sarajevo	Odmah. Kontinuirano godišnje praćenje	U zavisnosti od intenziteta bespravne gradnje, za općinu Centar cca 30.000 KM	Budžet Općine Centar i Vlade Kantona Sarajevo
Eliminisati bespravne pojave koje narušavaju ambijentalni izgled (Reklame, satelitske antene, rashladni uređaji, otvori na fasadama, neuređeni prostori isl.)	Općina Centar	Nadležne službe	Kontinuirano	U sklopu redovne djelatnosti	-
Donijeti odluku o zabrani prosijačenja i ulične prodaje i izraditi Program i način zbrinavanja ljudi koji su prinuđeni na to, a stanovnici su Općine Centar	Općina centar u saradnji sa Gradskim i Kantonalnim vlastima	Općina Centar	1 godina	-	-
Cilj: Zakonska regulativa i inspeksijska kontrola (primjena i pooštavanje kaznene politike)					
Striktna primjena postojećih zakona i zakonskih propisa	Općina Centar	Nadležne službe	Kontinuirano	U sklopu redovne djelatnosti	-
Ojačati kapacitete inspeksijskih službi	Općina Centar	Nadležne službe	2 godine	-	-

Tematska oblast: Upravljanje prostorom					
Problem: Urbano zelenilo					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Podizanje nivoa uređenosti i izgrađenosti zelenih površina					
Izraditi Program Urbanog zelenila općine Centar	Grad Sarajevo Općina Centar	Općina Centar Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo	2 godine	30.000 KM	Budžet Grada Budžet Općine Centar
Cilj: Izgradnja i rekonstrukcija zelenih površina					
Izgradnja Gradskog parka Betanija	Kanton Sarajevo Grad sarajevo Općina Centar	Općina Centar KJKP "Park"	5 godina	1000.000 KM	Budžet Grada Budžet Općine Centar
Rekonstrukcija Velikog i Malog parka	Kanton Sarajevo Grad sarajevo Općina Centar	Općina Centar KJKP "Park"	5 godina	1000.000 KM	Budžet Grada Budžet Općine Centar
Rekonstrukcija parka Koševo	Kanton Sarajevo Grad sarajevo Općina Centar	Općina Centar KJKP "Park"	5 godina	2000.000 KM	Budžet Grada Budžet Općine Centar
Rekonstrukcija kompleksa zelene površine oko zgrade Predsjedništva i zgrade općine Centar	Institucije BiH Kanton Sarajevo Grad sarajevo Općina Centar	Općina Centar KJKP "Park"	5 godina		Budžet Vijeća ministara Budžet Grada Budžet Općine Centar
Gradski park "Crni Vrh" privesti namjeni	Grad sarajevo Općina Centar	Općina Centar KJKP "Park"			Budžet Grada Budžet Općine Centar

Tematska oblast: Upravljanje prostorom					
Problem: Planska dokumentacija					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Analiza, revidiranje svakog razvojnog i provedbenog plana pojedinačno i u cijelosti					
Praćenje i analize provodivosti postojeće planske dokumentacije, te blagovremeno planiranje izmjena postojećih planskih dokumenata – provedbenih planova	Općina Centar	Općina Centar Grad Sarajevo Zavod za planiranje razvoja KS	Kontinuirano	Planirati za naredni budžetski period	Budžet Grada Budžet Općine Centar
Cilj: Izrada novih planova					
Izrada nove zakonske regulative – nove provedbene planske dokumentacije, planirati za kratkoročni, srednjeročni i dugoročni period	Općina Centar	Općina Centar Grad Sarajevo Zavod za planiranje razvoja KS	Kontinuirano	Uskladiti sa kratkoročnim, srednjeročnim i dugoročnim planovima budžeta Grada i Općine	Budžet Grada Budžet Općine Centar

Tematska oblast: Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa					
Prirodno naslijeđe					
Problem: Devastacija prirodnih cjelina					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Programirano i kontrolirano korištenje područja prirodnih cjelina					
Izrada Plana upravljanja kao podzakonskog akta	Ministarstvo prost. uređenja i zaštite okoliša u saradnji sa općinama	Vlada KS putem Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša	2007.godina		Budžet KS
Izrada Prostornog plana posebnog područja	Ministarstvo prost. uređenja i zaštite okoliša u saradnji sa općinama	Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša Zavod za planiranje razvoja KS	2007.godina	Obezbijeđena u prethodnom periodu	Budžet KS
Cilj: Obezbjeđenje elemenata samoodrživosti prirodnih cjelina planskim razvojem i korištenjem kontaktnih zona zaštićenog područja					
Primjena Plana upravljanja kao podzakonskog akta	Ministarstvo prost. uređenja i zaštite okoliša u saradnji sa općinama	Ministarstvo prost. uređenja i zaštite okoliša u saradnji sa općinama	Kontinuirano nakon donošenja	Redovna djelatnost	
Realizacija Prostornog plana posebnog područja	Općina Centar Općina Stari Grad Općina Ilijaš Općina Vogošća	Nadležna/nadležne službe Općine	do 5 godina	Sredstva za opremanje zemljišta u skladu sa Planom posebnog područja	Budžeti općina u proporcionalnom učešću Budžet Kantona

Tematska oblast: Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa					
Prirodno naslijeđe					
Problem: Neadekvatna zaštita, korištenje i održavanje spomenika prirode					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Uspostavljanje i provođenje mjera zaštite za svaki pojedinačni spomenik prirode na području Općine Centar					
Utvrđivanje stanja svakog pojedinačnog spomenika prirode na području Općine centar	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa stručnim institucijama	2007.godina	10.000 KM	Budžet Općine
Utvrđivanje mjera sanacije i revitalizacije za svaki pojedinačni spomenik prirode	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa stručnim institucijama	2007.godina	10.000 KM	Budžet Općine
Utvrđivanje mjera održavanja za svaki pojedinačni spomenik prirode	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa stručnim institucijama	2007.godina	10.000 KM	Budžet Općine
Provođenje mjera prioritetne sanacije i revitalizacije	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa specijaliziranim izvođačem radova	2008.godina	Na bazi utvrđenog stanja i predviđenih mjera	Budžet Općine
Provođenje mjera održavanja za svaki pojedinačni spomenik prirode	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa specijaliziranim izvođačem radova	Kontinuirano	Na bazi utvrđenog stanja i predviđenih mjera	Budžet Općine

Tematska oblast: Zaštita prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa					
Kulturno-historijsko naslijeđe					
Problem: Devastacija ambijentalnih cjelina					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Poštivanje i striktna primjena postojeće zakonske regulative					
Striktna primjena postojećih zakona i zakonskih propisa	Općina Centar	Nadležne službe	Kontinuirano	U sklopu redovne djelatnosti	Striktna primjena postojećih zakona i zakonskih propisa
Cilj: Kontinuirano inspekcijsko praćenje stanja na terenu; Ažurno sankcionisanje svih bespravnih intervencija					
Pojačani inspekcijski nadzor	Općina Centar	Nadležna služba - općinska inspekcije u saradnji sa inspekcijom KS	Kontinuirano	U sklopu redovne djelatnosti	Pojačani inspekcijski nadzor
Cilj: Kontinuirano održavanje spomeničkog fonda					
Redovno ažuriranje stanja spomeničkog fonda na području Općine Centar	Općina Centar	Općina Centar u saradnji sa nadležnom institucijom kantonalnog ili federalnog nivoa	Kontinuirano	Na bazi procjene stanja	Budžet FBiH, Kantona Sarajevo, Grada, Općine, donacije

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Industrijska proizvodnja					
Problem: Puštanje neprečišćenih tekućina u vodotoke					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Regulativnim aktima stimulirati zamjenu zagađujućih tehnologija čistim					
Uspostavljanje jedinstvene baze podataka o vrstama neprečišćenih tekućina u vodotoke na području Općine Centar	Općinski	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Nisu potrebna (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine
Izrada i usvajanje Studije o rješavanju problema puštanja neprečišćenih tekućina u vodotoke na području Općine Centar	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini; Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo:	do 2 godine	Moguće odrediti tek nakon snimanja šta je već urađeno i šta nedostaje po programima koji treba da prethode ovoj Studiji	Budžet Općine Zainteresirani privredni subjekti u Općini
Izmjenama i dopunama regulativnih akata stimulirati adaptaciju i osavremenjavanje zastarjelih tehnologija novim čistijim tehnologijama	Kantonalni, Općinski	Vlada Kantona, Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona, Budžet Općine
Nadzor nad provođenjem propisa i Studije o rješavanju problema puštanja neprečišćenih tekućina u vodotoke na području Općine Centar	Općinski	Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Industrijska proizvodnja					
Problem: Neprovođenje okolinskih zakona u „starim“ firmama u smislu zadovoljavanja okolinskih ograničenja i ulaganja u njihovo rješavanje					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izrada Studije razvoja privrednih djelatnosti Kantona Sarajevo sa akcentom na razvoj održive industrijske proizvodnje (sa inkorporiranim načelima eko- efikasnosti i čišće proizvodnje)					
Definisanje strateških opredjeljenja održivog razvoja privrednih djelatnosti općine sa inkorporiranim načelima eko-efikasnosti i čišće proizvodnje i usaglašavanje sa strateškim opredjeljenjima održivog razvoja privrednih djelatnosti Kantona	Kantonalni, Općinski	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo; Lokalna uprava	do 2 godine	Nisu potrebna vanredna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona Budžet Općine
Izmjenama i dopunama regulativnih akata stimulirati adaptaciju i osavremenjavanje zastarjelih tehnologija novim čistijim tehnologijama	Kantonalni, Općinski	Vlada Kantona, Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna vanredna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona Budžet Općine,
Izrada i usvajanje Studije održivog razvoja privrednih djelatnosti Općine sa akcentom na razvoj održive industrijske proizvodnje u skladu sa Studijom Kantona Sarajevo	Općinski	Lokalna uprava	do 2 godine	Moguće odrediti tek nakon snimanja šta je već urađeno i šta nedostaje po programima koji treba da prethode ovoj studiji	Budžet Općine
Nadzor nad provođenjem odredaba Studije održivog razvoja privrednih djelatnosti Općine	Općinski	Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna vanredna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Industrijska proizvodnja					
Problem: Hemijski otpad - ulja, maziva, masti, alkoholi, emulzije, boje, lakovi, deterdženti, kiseline, otpadne vode, te druge tečnosti i hemijski preparati iz metalne industrije i samostalnih zanatskih radnji					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izrada Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada					
Izrada projektnog zadatka za izradu Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada u Općini Centar	Općinski	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Potrebna prethodna analiza	Budžet Općine
Uspostavljanje jedinstvene baze podataka o vrstama i količini tečnog i čvrstog otpada u privrednim subjektima na području Općine Centar	Općinski	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine
Izrada i usvajanje Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada u Općini Centar	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini; Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo:	do 2 godine	Konačnu vrijednost projekta moguće definisati tek nakon sagledavanja i analize stanja i nakon izrade Projektnog zadatka za izradu Studije. Potrebna sredstva za prikupljanju podataka i izradu Studije cca: 100.000 KM	Budžet Općine; Zainteresirani privredni subjekti u Općini
Nadzor nad provođenjem Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada u Općini Centar	Općinski	Lokalna uprava	2 - 5 godina	Moguće definisati po ozradi Studije o reciklaži	Budžet Općine

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Građevinarstvo					
Problem: Građevinski otpad					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izrada „Studije o prikupljanju i upravljanju građevinskim otpadom“					
Izrada projektnog zadatka za izradu Studije o prikupljanju i upravljanju građevinskim otpadom u Općini Centar	Općinski	Lokalna uprava; Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Potrebne prethodne analize općinskih i kantonalnih organa	Budžet Općine, Budžet Kantona
Uspostavljanje jedinstvene baze podataka o vrstama i količini građevinskog otpada u Općini Centar	Općinski	Lokalna uprava; Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Potrebne prethodne analize općinskih i kantonalnih organa	Budžet Općine
Izrada „Studije o prikupljanju i upravljanju građevinskim otpadom“	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Potrebne prethodne analize općinskih i kantonalnih organa, Potrebna finansijska sredstva za izradu Studije	Budžet općine, Budžet Kantona
Nadzor nad provođenjem Studije o prikupljanju i upravljanju građevinskim otpadom u Općini Centar	Općinski, Kantonalni	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Lokalna uprava	5 godina i više	Nisu potrebna vanredna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona, Budžet Općine
Uspostavljanje deponije za građevinski otpad	Općinski, Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Lokalna uprava	2 - 5 godina	Moguće definisati po izradi Studije	Budžet Kantona, Budžet Općine

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Građevinarstvo					
Problem: Izduvni gasovi i prašina					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Primjena novih tehnologija i opreme sa tehničkim ograničenjima uticaja na okoliš					
Izmjenama i dopunama regulativnih akata propisati i stimulirati primjenu novih tehnologija u oblasti građevinarstva sa ograničenim uticajem na okoliš	Kantonalni, Općinski	Vlada Kantona, Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona Budžet Općine
Nadzor nad provođenjem odredaba donošenih propisa o primjeni tehnologija sa tehničkim ograničenjima uticaja na okoliš	Općinski	Lokalna uprava	2 – 5 godina	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine
Problem: Buka koja nastaje pri radu i korištenju opreme za rad					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Poduzimanje mjera za sprječavanje buke sa gradilišta u skladu sa Zakonom o buci					
Nadzor nad provođenjem odredaba Zakona o zaštiti od buke	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštitu okoliša KS	2 – 5 godina	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona
Izraditi Studiju izloženosti stanovništva prekomjernom uticaju buke iz građevinarstva	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštitu okoliša KS	do 2 godine	Potrebne prethodne analize nadležnih općinskih i kantonalnih organa	Budžet Kantona
Izraditi program zaštite stanovništva od buke	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštitu okoliša KS	do 2 godine	Moguće odrediti tek nakon izrade Studije	Budžet Kantona

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Poljoprivreda					
Problem: Nedovoljno akreditiranih laboratorija za kontrolu kvaliteta prehrambenih proizvoda, smanjenje poljoprivrednih površina, neracionalno korištanje zemljišta, zaostajanje u tehnološkom razvoju					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Održivi razvoj poljoprivrede na području Općine Centar					
Utvrditi politiku i definisati akcioni plan održivog tehnološkog razvoja poljoprivrednih kapaciteta pod kontroliranim uvjetima zaštite okoliša i osiguranja kvaliteta proizvedenih namirnica	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH	do 2 godine	Moguće odrediti tek nakon snimanja šta je već urađeno i šta nedostaje po programima koji treba da prethode ovoj studiji	Federacija BiH
Proizvodnju hrane usmjeriti organskim aspektima, sačuvati prirodni ambijent	Entitetski,	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH	5 godina i više	Potrebne prethodne analize općinskih i kantonalnih organa	Federacija BiH
Kontinulno provoditi edukaciju poljoprivrednih proizvođača	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH	5 godina i više	Potrebne prethodne analize	Federacija BiH
Striktne kontrole provedbe Odluke o provođenju Prostornog plana Kantona Sarajevo i racionalno korištenje zemljišta	Kantonalni, Općinski	Vlada KS; Zavod za planiranje razvoja KS; Lokalna uprava	5 godina i više	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona, Budžet Općine
Osigurati kontrolu kvaliteta namirnica odgovarajućim metodama	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH, Ministarstvo privrede KS	5 godina i više	Potrebne prethodne analize	Budžet Kantona

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Saobraćaj					
Problem: Zagađenje zraka iz saobraćaja i buka od saobraćaja					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Uvođenje dodatnog poreza na vozila bez katalizatora, strožija primjena zakona, posebno u oblasti tehničke ispravnosti vozila					
Izrada projekta zaštite okoliša od zagađivanja iz saobraćaja	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo prometa i komunikacije F BiH; Ministarstvo prometa i komunikacije KS	do 2 godine	Potrebne posebne vrste proračuna	Federacija BiH Budžet Kantona
Izmjenama i dopunama regulativnih akata propisati i stimulirati korištenja vozila sa pogonima sa ograničenim uticajem na okoliš.	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo prometa i komunikacije F BiH; Ministarstvo prometa i komunikacije KS; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	2 – 5 godina	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Federacija BiH Budžet Kantona
Nadzor nad provođenjem odredaba propisa koji reguliraju oblast tehničke ispravnosti motornih vozila i njihovog uticaja na okoliš.	Entitetski, Kantonalni	Ministarstvo prometa i komunikacije F BiH; Ministarstvo prometa i komunikacije KS	2 – 5 godina	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Federacija BiH
Nadzor nad provođenjem odredaba Zakona o zaštiti od buke	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	5 godina i više	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona
Izraditi studiju izloženosti stanovništva prekomjernom uticaju buke iz saobraćaja	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	do 2 godine	Potrebne prethodne nalize nadležnih organa općine i kantona	Budžet Kantona
Izraditi program zaštite stanovništva od buke	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	do 2 godine	Potrebne prethodne nalize nadležnih organa općine i kantona	Budžet Kantona

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Saobraćaj					
Problem: Velike količine autootpadnog materijala (školjke i dijelovi od auta, akumulatori, automobilske gume, plastika)					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izrada Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada; Iznaženje rješenja za trajno uklanjanje autoguma, plastike i ostalog otpada bez lošeg okolinskog uticaja					
Izrada projektnog zadatka za izradu Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada	Općinski	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	Potrebne prethodne nalize nadležnih organa općine i kantona	Budžet Općine; Budžet Kantona
Izrada „Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada» na području Općine Centar	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Zainteresirani privredni subjekti u Općini	do 2 godine	cca. 100.000 KM	Budžet općine; Budžet Kantona; Zainteresirani privredni subjekti u Općini Centar
Donošenje Odluke o provedbi rješenja iz Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpa na području Općine Centar	Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	do 2 godine	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona
Nadzor nad provođenjem Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada u Općini Centar	Općinski, Kantonalni	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS Lokalna uprava	5 godina i više	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Kantona, Budžet Općine

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Energetika					
Problem: Nedopušten nivo emisije štetnih produkata iz energetskih subjekata u zrak i druge medije okoliša					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Održavi razvoj energetike s ograničenim negativnim uticajem na okoliš					
Uspostava registra zagađivača iz energetskih subjekata	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Energetski subjekti	do 2 godine	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona
Uspostava redovnog monitoringa emisije zagađenja okoliša iz energetskih subjekata i izvještaja o istom.	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Energetski subjekti	do 2 godine	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona, Energetski subjekti
Poduzimanje mjera za smanjenje emisije štetnih produkata	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Energetski subjekti	2 - 5 godina	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona, Energetski subjekti
Usvajanje i provedba modernizacije energana uz osiguranje korištenja energenata s ograničenim negativnim uticajem na okoliš	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Energetski subjekti	2 - 5 godine	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona, Energetski subjekti
Poboljšanje energetske efikasnosti i smanjenje potrošnje energenata	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS; Energetski subjekti	5 godina i više	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona, Energetski subjekti
Striktno provođenje kontrole kvaliteta tečnih i čvrstih goriva pri uvozu,	Nacionalni	Vijeće Ministara	5 godina i više	Potrebne prethodne analize	Budžet BiH

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Turizam i ugostiteljstvo					
Problem: Otpad iz turističkih objekata					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Održivi razvoj turizma s kontroliranim negativnim uticajem na okoliš					
Izrada Planova za izgradnju javnih sanitarnih čvorova i izgradnja istih u Općini Centar u saradnji sa odgovarajućim institucijama u Kantonu Sarajevo	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS;	do 2 godine	Potrebne prethodne analize stanja. Potrebna sredstva za snimanje stanja, izradu Plana i Studije cca. 50.000 KM	Budžet Općine; Budžet Kantona; Grad Sarajevo: Turističke zajednice
Podizanje svijesti građana i zaposlenih u turizmu kroz propagandu putem javnih medija i edukacija o značaju turizma	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS;	do 2 godine	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona
Poduzimanje mjera za efikasniji rad EKO policije	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	2 - 5 godina	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona
Sačiniti Studiju tehnološke modernizacije prečišćavanja otpadnih voda	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	2 - 5 godina	Potrebne prethodne analize	Budžet Općine; Budžet Kantona

Tematska oblast: Privreda i okoliš					
Trgovina na veliko i malo					
Problem: Otpad iz trgovina i pijaca (razne vrste ambalaže, PVC kese)					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Održivi razvoj trgovine na veliko i malo uz ograničen negativni uticaj otpada na okoliš					
Izraditi pravilnik o prikupljanju i upravljanju ambazom i ambalažnim otpadom	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS;	do 2 godine	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine; Budžet Kantona
Izraditi Program edukacije stanovništva o negativnom uticaju otpada na okoliš te značaju i unapređenju prikupljanja otpada	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS;	do 2 godine	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine; Budžet Kantona
Provoditi edukacione programe, odredbe Pravilnika o prikupljanju i upravljanju ambazom i ambalažnim otpadom te nadzor nad njegovim provođenjem	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	Kontinuirano	Moguće definisati po izradi Programa edukacije	Budžet Općine; Budžet Kantona
Regulativno ustrojavanje razvoja skladišnih kapaciteta po vrstama djelatnosti u užem i širem prostoru Općine	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	do 2 godine	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine; Budžet Kantona
Nadzor nad uticajima skladišnih kapaciteta i njihovih sadržaja na okološ i održavanje nivoa uticaja u dozvoljenim granicama	Općinski, Kantonalni	Lokalna uprava; Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS	Kontinuirano	Nisu potrebna posebna sredstva (raditi u sklopu redovnih djelatnosti)	Budžet Općine; Budžet Kantona

Tematska oblast: Javno zdravlje					
Problem: Zagađenje vode					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Sprječavanje pojave bolesti zbog nekvalitetne vode na lokalnim vodovodima					
Stalna kontrola lokalnih vodovoda i sanacija objekata za vodosnabdijevanje.	Kantonalni	Valda Kantona, nadležno ministarstvo KS, Općine, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona, Općine
Jačati inspeksijski nadzor nad vodom za piće. Izraditi Registar svih vodnih objekata i katastar zagađivača.	Kantonalni	Valda Kantona, nadležno ministarstvo KS, Općine, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona, Općine
Izraditi Registar svih vodnih objekata i katastar zagađivača	Kantonalni	Valda Kantona, nadležno ministarstvo KS, Općine, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona, Općine
Identificirati lokalne individualne vodoopskrbne objekte i provoditi kontrolu kvalitete	Kantonalni	Zavod za javno zdravstvo KS KJKP „Vodovod i kanalizacija“	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Općine, Kanton i Projekti
Regulacija korita vodotoka	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	5 i više godina	15.000.000 KM	Federalni i Kantonalni općinski budžet
Čišćenje i održavanje vodotoka	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	Kontinuirano	200.000 KM/god	Kantonalni i općinski budžet
Izrada studije i prateće dokumentacije razvoja sistema odvodnje otpadnih voda	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	do 2 godine	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Kantonalni i općinski budžet
Rekonstrukcija kanalizacionih sistema	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Kantonalni i općinski budžet

Izgradnja kanalizacije	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Kantonalni i općinski budžet, JKP ViK
Rekonstrukcija i izgradnja gradskog prečištača otpadnih voda «butila»	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	2 - 5 godina	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Kantonalni, općinski budžet, krediti, donacije
Izrada i realizacija studije zaštite izvorišta (sanacija zaštitne zone, naknade za iseljevanje)	Kantonalni	Nadležna kantonalna ministarstva	do 5 godina	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Kantonalni budžet
Iztražiti stanja deponija otpada i procjena njihovog utjecaja na zagađenost zemljišta i pitke vode	Kantonalni	Poljoprivredni fakultet u Sarajevu, Federalni zavod za Agropedologiju	do 2 godine	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona, općine i komunalna preduzeća

Tematska oblast: Javno zdravlje					
Problem: Zagađenje zraka					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Sprječavanje pojave bolesti zbog zagađenosti zraka					
Monitoring čestica koje zagađuju zrak i njihovog utjecaja na zdravlje populacije, posebno mladih	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Ministarstvo prometa i komunikacija KS, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona i međunarodni krediti
Montiranje displeja sa informacijama građanima.	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Ministarstvo prometa i komunikacija KS, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona i međunarodni krediti
Pravljenje liste interventnih mjera u kriznim situacijama	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Ministarstvo prometa i komunikacija KS, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona i međunarodni krediti
Smanjiti emisiju štetnih materija u zrak strogom kontrolom tehničke ispravnosti vozila, kontrolom kvaliteta goriva, individualnih objekata, industrijskih zagađivača	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Ministarstvo prometa i komunikacija KS, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Potrebne su posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet Kantona i međunarodni krediti
Izgradnja i proširenje gradskih transferzala	Federalni, entitetski, kantonalni i lokalni	Kanton Sarajevo, Direkcija za ceste FBiH, nadležna kantonalna ministarstva, Privredna Komora KS i FBiH	5 i više godina	Značajna investiciona sredstva	Direkcija za ceste, KS, međunarodni krediti, donacije, koncesije

Stimulusiranje uvođenja gasa kao goriva za automobile	Entitetski, kantonalni, lokalni	Kantonalna ministarstva, nadležna federalna ministarstva, Privredna komora	5 i više godina	Procjene utvrditi nakon detaljnih analiza	Kanton, Međunarodni krediti, donacije, Koncesije
Problem: Sigurnost namirnica – kontrola namirnica i gotove hrane, kako po obimu kontrole tako i po vrsti analiza					
AKTIVNOST	NIVO DJELOVANJA	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Sprječavanje narušavanja zdravstvenog stanja zbog konzumiranja neispravne hrane					
Monitoring dugotrajnih utjecaja neispravne hrane na zdravlje stanovništva, kao i akutnih epizoda narušavanja zdravstvenog stanja.	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo zdravstva KS, Ministarstvo privrede KS, Sanitarna inspekcija, veterinarska inspekcija, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona, Uvoznici i proizvođači
Osigurati da sva hrana, bilo domaća ili uvezena prođe eksternu kontrolu – biološku, hemijsku i radiološku kontrolu u kvalifikovanim i ovlaštenim laboratorijama	Kantonalni	Vlada Kantona, Ministarstvo zdravstva KS, Ministarstvo privrede KS, Sanitarna inspekcija, veterinarska inspekcija, Zavod za javno zdravstvo KS	Kontinuirano	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona, Uvoznici i proizvođači
Uspostavljanje zdravstvene kontrole proizvoda	Nacionalni	Ministarstvo zdravstva	do 2 godine	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona
Izrada registra proizvođača namirnica	Nacionalni	Ministarstvo zdravstva i poljoprivrede	do 2 godine	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona
Analiza životnih namirnica u procesu proizvodnje, pripreme i prometa namirnica od polja do trpeze	Nacionalni	Ministarstvo zdravstva i poljoprivrede, veterinarska inspekcija, sanitarna inspekcija, Zavod za javno zdravstvo KS	do 2 godine	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona
Uspostavljanje sistema redovnog informisanja o zdravstvenoj ispravnosti	Nacionalni	Ministarstvo zdravstva i poljoprivrede,	5 i više godina	Posebne vrste prethodnih	Budžet kantona

namirnica		veterinarska inspekcija, sanitarna inspekcija, Zavod za javno zdravstvo KS		proračuna	
Donošenje zakonskih propisa za sigurno postupanje sa GMO (genetički modificiranim organizmima)	Nacionalni	Ministarstvo zdravstva i poljoprivrede, veterinarska inspekcija, sanitarna inspekcija,	5 i više godina	Posebne vrste prethodnih proračuna	Budžet kantona

6. LISTA PRIORITETNIH PROJEKTA IZ OBLASTI OKOLIŠA

1. Praćenje kvaliteta zraka na području Općine Centar Sarajevo

Kratak opis projekta	Rezultati istraživanja kvaliteta zraka na području Općine Centar Sarajevo su pokazali da postoji povećanje koncentracija, posebno u hladnijem dijelu godine. U toku izrade LEAP-a za Opštinu Centar javna rasprava je pokazala da građani nemaju trenutne informacije o kvalitetu zraka. Obzirom da je praćenje kvaliteta zraka u gradskoj sredini u domenu lokalnih zajednica (Kantona i Općina), to se predlaže uspostava praćenja kvaliteta zraka na jednoj stanici u Općini Centar Sarajevo. Naravno da jedna stanica nije dovoljna da reprezentuje kvalitet zraka i da se zajedno sa Kantonom treba planirati adekvatna mreža stanica. Stanicu bi finansirala Općina Centar, a prema dosadašnjim iskustvima trebala bi biti postavljena na lokalitetu raskrsnice kod Higijenskog zavoda. Stanica bi bila automatska i imala bi veći displej na kome bi i građani bili upoznati sa vrijednostima kvaliteta zraka. Imajući u vidu i činjenicu da je Općina Centar usvojila ISO 9000 i ISO 14001, postavljanje stanice bi predstavljao proces poboljšanja informisanja građana.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	U prvoj fazi (za jednu stanicu) Općina Centar, u narednim fazama Kanton Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	250.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	24 mjeseca

2. Izrada plana zaštite Uroševog vrela i Vrela vode

Kratak opis projekta	U skladu sa Zakonom o vodama i Pravilnikom, te situacijom na terenu, osigurati optimalnu zaštitu izvorišta pitke vode - Uroševo vrelo i Vrelo vode - jedinih uključenih u centralni vodovodni sistem sa Općine Centar, te provesti aktivnosti za propisane zone zaštite izvorišta.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Kanton Sarajevo, KJKP „Vodovod i kanalizacija“
Procjena vrijednosti projekta	izrada projekta 30.000 KM, provođenje aktivnosti projekta 100.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo, KJKP „Vodovod i kanalizacija“ (po 1/3)
Period implementacije projekta	3 mjeseca + 6 mjeseci

3. Izrada projekta sa dinamičkim planom realizacije aktivnosti separacije fekalne od kišne kanalizacije, te neodgovarajućih septičkih jama

Kratak opis projekta	Za centralnu gradsku općinu neprihvatljivo je postojeće potpuno nesanitarno stanje fekalne kanalizacija i septičkih jama. Stoga je neophodno izraditi projekat separacije fekalne od kišne kanalizacije
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Kanton Sarajevo, KJKP „Vodovod i kanalizacija“
Procjena vrijednosti projekta	200.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo, KJKP „Vodovod i kanalizacija“ (po 1/3)
Period implementacije projekta	1 godina

4. Izrada projekta zaštite i upravljanja slobodnim površinama zemljišta na području Općine Centar

Kratak opis projekta	U okviru projekta sagledalo bi stanje slobodnih zemljišnih površina s ciljem poduzimanja mjera njihove zaštite i racionalnog korištenja. Pri tome bi se izdvojila osjetljiva područja na pritiske potencijalnih zagađivača, kao i područja koja mogu imati multifunkcionalnu namjenu u budućim planovima razvoja. Stanje ovih površina bi se prikazalo na karti mjerila 1:10 000 uz prateće pokazatelje i parametre osobina izdvojenih zemljišnih područja. U posebno osjetljivim područjima prikaz može biti i u krupnijem mjerilu. Prikaz bi se uradio u savremenoj GIS tehnologiji i imao isključivo namjenski karakter u cilju donošenja pravilnih odluka prostornog planiranja općine. Izradom ovakvog projekta omogućio bi se savremen pristup upravljanja resursom i mogućnost sinergijskog povezivanja sa ostalim elementima životne sredine kao što je voda, zrak, te bolje sagledavanje biodiverziteta, zelenih površina, parkova, područja za proizvodnju hrane i sl. Kroz projekat bi se izvršilo osposobljavanje i edukacija kadrova (inspekcije) na općinskom i dijelom na kantonalnom nivou u smislu obezbjeđenja održivosti projekta. Uspostavio bi se i sistem monitoringa gubitaka zemljišta po različitim osnovama, te pratila zagađenost i kontaminiranost poljoprivrednog zemljišta, parkovskih područja, područja zaštićenih po različitim osnovama i sl.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS
Procjena vrijednosti projekta	cca. 120.000 KM. U ova sredstva treba uključiti održavanje radionica i edukaciju za potrebe organa općine i svih mjesnih zajednica
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS
Period implementacije projekta	2007/2008

5. Proizvodnja «urbanog eko povrća» u zatvorenom prostoru na površinama zemljišta u prigradskom i gradskom području Općine Centar

Kratak opis projekta	U okolini gradskih centara na zemljištima koja su privremeno ili trajno slobodna, na okućnicama u svijetu sve se više proizvodi tzv. „urbano povrće“ za zadovoljenje vlastitih potreba, ali i za prodaju. To je najsigurniji način ove proizvodnje obzirom na mogućnost dostijevanja polutanata iz zraka pri proizvodnji na otvorenom. Pri tome je svakako neophodno izvršiti analizu stanja i zainteresiranosti, analizu tržišta, definisanje lokaliteta pogodnih za proizvodnju u zatvorenom prostoru, uspostavu kriterijuma za dodjelu pomoći, izbor proizvodnji, formiranje pilot projekta. Ova proizvodnja može imati i elamenata „eko“ proizvodnje, s tim da bi prethodno trebalo izvršiti neophodne pripreme potpune kontrole svih ulaznih i izlaznih parametara u proizvodnji
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Zainteresirani proizvođači, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS, Ministarstvo privrede KS
Procjena vrijednosti projekta	Za potrebe pilot projekta potrebno je obezbijediti između 200. 000 i 300. 000 KM i to za potrebe podizanja 10 – 15 plastenika prosječne površine oko 200 m ² . U ova sredstva treba uključiti projektovanje, stručni nadzor i vođenje proizvodnje
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo, komercijalni krediti uz povoljan rok otplate i oslobađanje od kamate
Period implementacije projekta	Prvu pilot fazu implementacije projekta trebalo bi obaviti tokom 2008.

6. Edukacija o upravljanju otpadom

Kratak opis projekta	Predavanja različitim kategorijama stanovništva o problematici upravljanja otpadom, organizovanje uređenja slobodnih površina u općini, takmičenja iz oblasti ekologije, posjete deponiji Smiljevići, brošure, plakati i sl.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Eksperti iz oblasti upravljanja otpadom, prosvjetni radnici, mjesne zajednice, učenici
Procjena vrijednosti projekta	8.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	2 godine

7. Projekat reciklaže otpada sa teritorije Općine

Kratak opis projekta	Odvojeno prikupljanje papira, stakla, metala i plastike na teritoriji Općine Centar. Obezbjedenje specijalnih kontejnera za otpad. Obezbjedenje presa za otpad. Transport do pravnih lica registrovanih za reciklažu otpada. Podsticajne mjere (pravne i finansijske) za subjekte uključene u projekat
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	KJKP „Rad“ Sarajevo; Privredna komora Kantona Sarajevo; pravna lica registrovana za skupljanje i reciklažu otpada

Procjena vrijednosti projekta	cca. 10 miliona KM (kontejneri, prese, transportna vozila, dio opreme za reciklažu za uspostavljanje novih pogona, pr. reciklaža PET ambalaže, objekti itd.)
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo, pravna lica registrovana za reciklažu i investitori u nove pogone
Period implementacije projekta	5 godina

8. Snimanje i evidentiranje putem GIS-a svih bespravnih objekata

Kratak opis projekta	Stvaranje baze podataka o bespravnim objektima i predstavljanje kroz GIS (geografsko informacijski sistem) kartografski na rasterskim i satelitskim podlogama. Na ovaj način bi se stvorila stvarna slika o ovoj pojavi i stvorili uslovi ili temelji za njeno moguće zaustavljanje i preventivno djelovanje. Ova baza podataka i njeno kartografsko predstavljanje bili bi osnov za uspostavljanje vremenskog presjeka
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Grad Sarajevo, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo.
Procjena vrijednosti projekta	50.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo, Vlada Kantona Sarajevo
Period implementacije projekta	6 mjeseci

9. Analiza i snimanje stanja provodivosti postojeće planske dokumentacije

Kratak opis projekta	Projektom bi se analizirala i uzela u obzir sva prostorno planska dokumentacija (detaljna), a prvenstveno ona koja je stara preko 10 i više godina kao i uvažavajući druge činjenice i razloge za pristupanje izradi novih planova. U konačnici bi se formirala lista prioriteta za izradu nove detaljne prostorno planske dokumentacije sa detaljnim upustvima i obrazloženjima, te vremenskom dinamikom za realizaciju
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Grad Sarajevo, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo.
Procjena vrijednosti projekta	40.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo
Period implementacije projekta	6 mjeseci

10. Prirodna cjelina Skakavac (Kategorija: Spomenik prirode)

Kratak opis projekta	Plan posebnog područja Skakavac je izrađen 2006.god i trenutno je u proceduri usvajanja, odnosno donošenja. Planom se regulira programirano i kontrolirano korištenje prirodne cjeline (spomenika prirode) Skakavac. Plan predstavlja zakonski osnov za bilo kakvu intervenciju na/u prostoru prirodne cjeline
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Troškovi izrade Plana posebnog područja Skakavac obezbijeđeni tokom 2005/06. god. Izrada Plana okončana.
Izvori finansijskih sredstava	Budžet Kantona putem Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša
Period implementacije projekta	Nužno je urgentno provesti proceduru usvajanja i donošenja planskog dokumenta – Plana posebnog područja Skakavac kako bi se stvorili zakonom proponirani uvjeti za njegovu realizaciju u narednom srednjoročnom, odnosno dugoročnom periodu. Plan posebnog područja Skakavac finalno ima za cilj programirano i kontrolirano korištenje prirodne cjeline (spomenika prirode) Skakavac

11. Zaštita, korištenje i održavanje spomenika prirode

Kratak opis projekta	U skladu sa postojećom evidencijom pojedinačnih spomenika prirode na području Općine Centar potrebno je: • utvrditi stanje svakog pojedinačnog spomenika prirode • utvrditi mjere sanacije i revitalizacije za svaki pojedinačni spomenik prirode • utvrditi mjere održavanja za svaki pojedinačni spomenik prirode
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa
Procjena vrijednosti projekta	10.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	Tokom 2007. godine do perioda planiranja budžeta za 2008. godinu, kako bi se na bazi utvrđenih potreba i mjera zaštite mogla planirati sredstva za realizaciju u 2008. godini.

12. Izrada Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada

Kratak opis projekta	Cilj projekta je unapređenje sistema sakupljanja i reciklaže otpada (proizvodnja kvalitetnih sekundarnih sirovina u nove proizvode), čime se pored ekoloških efekata, stvara prostor za nove biznise u Općini Centar i Kantonu Sarajevo. Prije izrade navedene Studije potrebno je izraditi Projektni zadatak za izradu Studije o reciklaži čvrstog i tečnog otpada u Općini Centar, kojim će se definirati vrste čvrstog i tečnog otpada koje nastaju iz industrijske proizvodnje i samostalnih zanatskih radnji, metode za sakupljanje, selektiranje, skladištenje i prerade sekundarnih sirovina u nove proizvode, učesnike u realizaciji kao i rokove za realizaciju Studije. Također, u cilju izrade Studije potrebno je da Općina Centar uspostavi jedinstvenu bazu podataka o vrstama i količini tečnog i čvrstog
-----------------------------	--

	otpada u privrednim subjektima Općine Centar. Nakon usvajanja Projektnog zadatka za izradu Studije potrebno je izraditi i usvojiti Studiju o reciklaži tečnog i čvrstog otpada u Općini Centar, a zatim nadzirati implementaciju Studije
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Zainteresirani privredni subjekti u Općini Centar, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Konačnu vrijednost projekta moguće definisati tek nakon sagledavanja i analize stanja problematike u ovoj oblasti, te nakon izrade i Projektnog zadatka za izradu Studije o reciklaži tečnog i čvrstog otpada. Potrebna sredstva za prikupljanju podataka i izradu Studije cca: 100.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, zainteresirani privredni subjekti u Općini Centar, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
Period implementacije projekta	do 2 godine za izradu Projektnog zadatka, jedinstvene baze podataka o vrstama i količinama čvrstog i tečnog otpada i izrada Studije

13. Izrada Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada

Kratak opis projekta	Cilj projekta je unapređenje sistema sakupljanja autootpada, upravljanje i reciklaža autootpadnog materijala (proizvodnja kvalitetnih sekundarnih sirovina u nove proizvode), čime se pored ekoloških efekata, stvara prostor za aktiviranje novih biznisa kojih do sada nije bilo u Općini Centar i Kantonu Sarajevo. Reciklaža starih automobila i autootpada postaje prioritet kada se ima u vidu njihov negativan uticaj na okoliš, zagađenost vazduha, vode, tla itd. Izradom navedene Studije treba se obuhvatiti i problematika rabljenih ulja i rabljenih autoguma. Pri sagledavanju problema reciklaže autoguma treba imati u vidu mogućnost sagorjevanja istih u tvornicama cementa kao energetskog goriva pri proizvodnji cementa
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Zainteresirani privredni subjekti u Općini Centar, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Konačnu vrijednost projekta moguće definisati tek nakon sagledavanja i analize stanja problematike u ovoj oblasti od strane nadležnih organa Općine i Kantona. Potrebna sredstva za prikupljanje podataka i izradu Studije o prikupljanju, upravljanju i reciklaži autootpada, cca: 100.000 KM, što će se definisati Projektnim zadatkom za izradu Studije
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, zainteresirani privredni subjekti u Općini Centar, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo.
Period implementacije projekta	do 2 godine za prikupljanje podataka i izradu Studije

14. Održivi razvoj turizma s kontroliranim negativnim uticajem na okoliš

Kratak opis projekta	Cilj projekta je izrada Planova za izgradnju javnih sanitarnih čvorova, izgradnja istih u Općini Centar u saradnji sa odgovarajućim institucijama u Kantonu Sarajevo, podizanje svijesti građana i zaposlenih u turizmu kroz propagandu putem javnih medija i edukacija o značaju turizma, poduzimanje mjera za efikasniji rad EKO policije, te sačiniti Studiju tehnološke modernizacije prečišćavanja otpadnih voda
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Grad Sarajevo, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo, turističke zajednice
Procjena vrijednosti projekta	Konačnu vrijednost projekta moguće definisati tek nakon sagledavanja i analize stanja problematike u ovoj oblasti od strane nadležnih organa Općine i Kantona, izrade Plana i izrade i usvajanja same Studije. Potrebna sredstva za snimanje stanja, izradu Plana i Studije cca: 50.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo, Grad Sarajevo, turističke zajednice
Period implementacije projekta	do 2 godine za Izrada Planova, izrada Studije, podizanja svijesti građana i zaposlenih te educiranje o značaju turizma za Općinu Centar, a za izgradnju sanitarnih čvorova 2 - 5 godina

15. Rješavanje sanitarno-tehničkog stanja lokalnog vodovoda Radava

Kratak opis projekta	Voda iz lokalnog vodovoda Radava, obzirom na prisutno sanitarno – tehničko stanje rezervoara (oštećen poklopac na rezervoaru, oštećena distributivna mreža, mogućnost ulijevanja površinskih voda u rezervoar) ukazuje na stalnu mogućnost zagađenja. Lokalni vodovod sanacijom treba dovesti u stanje koje će omogućiti dobijanje higijenski ispravne vode u dovoljnim količinama za stanovnike datog područja
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Kanton Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Potrebno je uraditi posebne vrstu prethodnih proračuna
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	1 godina

Lista projekata predloženih u toku javne rasprave po mjesnim zajednicama Općine Centar

16. Sanacija Koševskog potoka

Kratak opis projekta	Izgradnja kolektora kojim bi se spriječilo ulijevanje fekalne vode u potok; uređenje korita i obala potoka, posebno na dijelu Alipašina džamija – Miljacka; postavljanje zaštitne mreže za krupni otpad i čišćenje pokrivenog dijela potoka (Pionirska dolina, Alipašina džamija)
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	KJKP „Vodovod i kanalizacija”, KJKP „Rad”; KJKP „Park”
Procjena vrijednosti projekta	Utvrđit će se na osnovu planske dokumentacije
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	do 2010. godine

17. Izgradnja i postavljanje niša za smještaj kontejnera na području Općine Centar

Kratak opis projekta	U saradnji sa mjesnim zajednicama izvršiti pregled stanja na terenu u pogledu lokacija i broja niša i kontejnera, te utvrditi potrebe za dodatnim lokacijama za izgradnju i postavljanje niša i kontejnera. Izgradnja i postavljanje niša i kontejnera.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	KJKP „Rad”; mjesne zajednice/građani
Procjena vrijednosti projekta	Utvrđit će se na osnovu iskazanih potreba
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	2 godine

18. Identifikacija i sanacija divljih deponija na području Općine Centar

Kratak opis projekta	U saradnji sa mjesnim zajednicama izvršiti identifikaciju divljih deponija i uraditi plan sanacije divljih deponija uzimajući u obzir blizinu lokacije, pristupne puteve, mogućnosti uklanjanja otpada i čišćenja lokacije. Plan sanacije dostaviti KJKP „Rad” koji će izvršiti sanaciju divljih deponija.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	KJKP „Rad”; mjesne zajednice/građani
Procjena vrijednosti projekta	3.000 KM za izradu plana sanacija divljih deponija u okviru redovne djelatnosti KJKP „Rad”
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	do kraja 2008. godine

19. Suzbijanje ambrozije

Kratak opis projekta	Cilj projekta je izrada plana suzbijanja, odnosno držanja pod kontrolom ambrozije putem primjene mehaničkih (košenje ili čupanje u svrhu sprječavanja cvjetanja i osjemenjavanja), agrotehničkih (održavanje zemljišta u čistom nezakorovljenom i kondiciono dobrom stanju – kvalitetna osnova i dopunska obrada, međuredna kultivacija, pravilan plodored i sl.) i hemijskih mjera suzbijanja (primjena različitih hemijskih sredstava).
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Ministarsvo zdravstva KS, Ministarstvo prostornog uređenja i okoliša KS, KJKP „Park“, NVO, mjesne zajednice
Procjena vrijednosti projekta	Utvrđit će se naknadno na osnovu plana
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	Izrada plana - 3 mjeseca Implementacija plana - kontinuirano

20. Izgradnja javnih WC-a na području Općine Centar

Kratak opis projekta	Izrada plana izgradnje javnih WC-a na području Općine, izrada planske dokumentacije po utvrđenim lokacijama i izgradnja javnih WC-a.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Ministarsvo prostornog uređenja i okoliša KS, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Zavod za izgradnju KS, Grad Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Utvrđit će se naknadno na osnovu plana
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	3 godine

21. Donošenje programa uređenja korita i obala rijeke Miljacke

Kratak opis projekta	Redovno čišćenje korita rijeke Miljacke, uređenje obala rijeke, popravka i održavanje potpornih zidova.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	KJKP „Rad“, KJKP „Park“, Kanton Sarajevo
Procjena vrijednosti projekta	Utvrđit će se naknadno po utvrđivanju programa
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar, Grad Sarajevo, Kanton Sarajevo
Period implementacije projekta	Izrada programa - 6 mjeseci Implementacija programa - kontinuirano

22. Uspostava eko informacionog sistema Općine Centar

Kratak opis projekta	U svrhu redovnog informiranja građana o stanju okoliša na području Općine Centar uspostaviti će se eko podstranica u okviru zvanične web stranice Općine na kojoj će biti objedinjeni i prikazani podaci u oblasti okoliša dobiveni sa terena, zvaničnih institucija Kantona i stručnih službi Općine, medija, NVO-a, mjesnih zajednica i
-----------------------------	---

	građana. Podaci i sugestije dobiveni putem otvorenog tematskog foruma analiziraće se i koristiti u sistemu upravljanja okolišem.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Zvanične institucije Kantona, stručne službe Općine, medija, NVO-a, mjesnih zajednica i građana
Procjena vrijednosti projekta	10.000 -15.000 KM / god.
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	Uspostava podstranice - 2 mjeseca Održavanje podstranice - kontinuirano

23. Donošenje eko programa na nivou mjesnih zajednica Općine

Kratak opis projekta	U saradnji sa Odborom za implementaciju LEAP-a, na osnovu LEAP-a i KEAP-a, svaka mjesna zajednica u sklopu redovnih aktivnosti treba da izradi prijedlog prioriternih projekata / aktivnosti na svom području svake godine, a prije usvajanja budžeta za slijedeću godinu.
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Mjesne zajednice
Procjena vrijednosti projekta	Zavisno od odabranih projekata
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	Kontinuirano

24. Izrada programa edukacije građana na temu zaštite okoliša

Kratak opis projekta	Izrada programa edukacije na osnovu kojeg će se putem medija, mjesnih zajednica, NVO-a i obrazovnih institucija vršiti edukacija građana u oblasti zaštite okoliša
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Mediji, mjesne zajednice, NVO, obrazovne institucije
Procjena vrijednosti projekta	Izrada programa edukacije – 5.000 KM Implementacija programa – potrebna sredstva će se utvrditi na osnovu programa
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	Izrada programa – 3 mjeseca Implementacija programa - kontinuirano

25. Otvaranje ambulate porodične medicine na području MZ Pionirska dolina - Nahorevo

Kratak opis projekta	Putem JU Dom zdravlja KS i Savjeta za zdravstvo Općine Centar pokrenuti inicijativu prema Ministarstvu za ponovno otvaranje ambulate na području MZ Pionirska dolina – Nahorevo koja ima cca. 3000 stanovnika. Prijedlog lokacija koje zadovoljavaju uslove za otvaranje ambulate: 1. Lokacija ivši 22. decembar (iza pilane), ul. Nahorevska
-----------------------------	---

	2. Vrh ZOO Pionirska dolina, ul. Nahorevska 3. Bosnafilm, ul. Nahorevska 4. Lokacija sadašnjih MZ – bivši prostor ambulante, ul. Nahorevska 103 5. Preko puta sadašnjih prostorija MZ
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Ministarstvo zdravstva KS, JU Dom zdravlja KS, mjesna zajednica Pionirska dolina – Nahorevo
Procjena vrijednosti projekta	Zavisno od izbora lokacije
Izvori finansijskih sredstava	Općina Centar
Period implementacije projekta	1 godina

26. Gasifikacija Nahoreva, Kromolja i Poljina

Kratak opis projekta	Izrada studije potreba Izrada idejnog rješenja gasifikacije
Potencijalni partneri Općine u realizaciji projekta	Kanton Sarajevo, Sarajevogas
Procjena vrijednosti projekta	60.000 KM
Izvori finansijskih sredstava	Opština Kanton, Kanton, Sarajevo gas
Period implementacije projekta	Od dana odluke i obezbjeđenja sredstava 6 mjeseci za izradu studije potreba i idejnog rješenja

7. IMPLEMENTACIJA LEAP-a

Osnovni preduvjet za uspješnu implementaciju LEAP-a, kao jednog od najznačajnijih razvojno-planskih dokumenata strateškog djelovanja u oblasti okoliša, jeste uspostavljanje jasne institucionalne organizacije za provedbu aktivnosti koje su predviđene LEAP-om, zasnovane na kvalitetnom informaciono-komunikacijskom sistemu i profesionalno obučanim kadrovima. Efikasna institucionalna organiziranost treba osigurati mogućnost stalnog unapređivanja LEAP-a, te redovno informiranje različitih interesnih grupa.

Bitan preduvjet za implementaciju LEAP-a jeste uspostavljanje Odbora za provođenje LEAP-a (*po njegovom usvajanju*) čiji su zadaci slijedeći:

- § priprema dinamičkog plana implementacije LEAP-a sa jasno definiranim učesnicima, nadležnostima i tokovima;
- § osiguranje komunikacije i saradnje između učesnika u procesu provođenja aktivnosti LEAP-a;
- § pomoć pri uključivanju građana i ostalih subjekata bitnih za realizaciju LEAP-a;
- § informiranje, prezentacija i promocija LEAP projekata;
- § analiza završenih aktivnosti i projekata;
- § osiguravanje unapređivanja i dopunjavanja LEAP-a.

Obzirom da će se određene aktivnosti provoditi na višim nivoima vlasti, potrebno je ostvariti dobru saradnju sa organima uprave nadležnim za pitanja okoliša na tim nivoima.

Imajući u vidu da je LEAP «otvoren» dokument koji podliježe izmjenama i dopunama, potrebno je održavati redovnu komunikaciju i saradnju između učesnika u procesu provođenja aktivnosti definiranih LEAP-om (predstavnicima lokalne vlasti, privrednog sektora, obrazovnih, zdravstvenih i drugih institucija, NVO sektora, medija i mjesnih zajednica/građana).

Kako bi provođenje LEAP-a bila što uspješnije, potrebno je organizirati nadzor koji podrazumijeva proces stalnog praćenja, analiziranja i sumiranja rezultata provedbe LEAP-a, te redovno izvještavanje svih zainteresiranih strana.

